

T. C.
Temsilciler Meclisi
TUTANAK DERGİSİ

CİLT : 4

21 . 4 . 1961 Cuma

Ellinci Birleşim

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	2
2. — Yoklama	2
3. — Görüşülen işler	2
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	2 : 22, 22 : 34, 34 : 54, 54 : 64
4. — Sunuklar ve telgraflar	64

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu birleşimde dört toplantı yapan Genel Kurulda;

Üyelerden bâzılarına izin verilmesi hakkındaki Başkanlık yazısı okundu ve izinler ayrı ayrı kabul edildi.

Hastalığı dolayısıyla 2 aydan fazla izin alan İsmet İnönü'ye ödeneğinin verilebilmesi, İçtüzüğün 60 ncı maddesi gereğince Genel Kurulun kararına bağlı bulunduğu dair Başkanlık yazısı okundu ve ödeneğinin verilmesi kabul edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı üzerindeki görüşmelere devam edilerek, komisyona verilen 105 nci madde hariç, 101 - 114 ncü maddeler kabul olundu.

21 Nisan 1961 Cuma günü saat 9,30 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan
Başkanvekili
Lâtfi Akadlı

Kâtip
Alev Coşkun

Kâtip
Şahap Kitapçı

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 09,30

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Rifat Çini, Alev Coşkun

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

2. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacak.
(Yoklama yapıldı.)

3. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)*

BAŞKAN — Efendim, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı üzerinde görüşmelere devam ediyoruz.

b) Mahallî idareler

MADDE 115. — Mahallî idareler, il, şehir, kasaba veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.

Mahallî idarelerin seçimleri, kanunun gösterdiği zamanlarda ve 53 ncü maddede yazılı esaslara göre yapılır.

Merkezî idare, mahallî idarelerin seçilmiş organlarını, bir yargı merciinin kararına da-

yanmaksızın, geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştırılmaz.

Mahallî idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Sayın Hikmet Kümbetlioğlu.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, son kabul edilen bir madde ile, idari ademi merkezîyet, mahallî idarelerin ademi merkezîyetle idaresi, salâhiyeti tanınmış bulunuyor. Bu maddede, mahallî idarelerin seçilmiş organlarının, merkezi idare elemanları yahut mercileri tarafından böyle bir tasarrufla işten uzaklaştırılmıyacağı ifade edilmiştir. Geçirdiğimiz devrin çok kötü tesirlerinin bize yadi-

ğarı olan bu fıkrayı, bendeniz mahallî idarelerin ademi merkezîyetle idare edilmesi esasları karşısında, merkezi idarenin murakabesini ortadan kaldıran bir husus olarak mütalâa ediyorum ve son fıkrada, esasen merkezî idare ile mahallî idareler arasındaki münasebetler kanunla tesbit edilir, diye yazıldığına göre 3 ncü fıkranın maddede bırakılmasının ilerde büyük mahzurlar doğuracağı kanaatindeyim. Bu sebeple bu fıkranın maddeden çıkarılması için bir önerge takdim ediyorum.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlar, 115 nci maddede mahallî idareler hakkında bazı hükümler sevk edilmektedir. Yürürlükteki Anayasamıza göre, «Madde 91. — Vilâyetler umuru tevsiî mezuniyet ve tefrikî vazâif esası üzerine idare olunur.» Sonra, mahallî idareler, «Hükmi şahsiyeti haizdirler.» Hem de organlarının seçim ile iş başına gelmesi esasını ifade eder. Bu tekâmül, bütün tarihimizde olduğu gibi, idarenin bu hale gelebilmesi için de epeyce zaman geçmiştir.

Şimdi komisyon, mahallî idarelere hükmi şahsiyet veren bu müesseseyi kaldırmış, yani tefrikî vazâifi zikretmekten kaçınmış, sadece mahallî idarelerden bahsetmiş, fakat bunların hükmi şahsiyetini sarahaten ifade eden bir ibare koymamıştır.

Söz konusu olan mahallî idareleri, hükmi şahsiyeti haiz olan bu idareleri üç grupta toplamak mümkündür.

1. Özel idareler,
2. Belediyeler,
3. Genel meclisler.

Bunun dışında bir mahallî idare mevcut ve mutasavver değildir. Fakat bu maddede de şehir ve kasabadan bahsedilmektedir. Şehir, kasabalar; tarifî, taksimî ayrı kıstaslara, esaslara tâbi ünitelerdir. Kazalar, hep bilirsiniz, merkez hizmeti gören yerlerdir. Netice itibarıyla hükmi şahsiyeti haiz bu üç ünite dışında bir mahallî idareden bahsetmek lüzumsuzdur, faydasızdır.

Yine aynı maddenin bir fıkrası içtimai bün-yemize taban tabana zıt bir hüküm ihtiva ediyor. Arkadaşlar Türkiye’de bir kalkınma olacaksa, bu, belediyelerde olacaktır. Fakat komisyonun sevk ettiği fıkra idarenin elini kolunu bağlamakta, hizmeti külliyyen aksatmakta-

dır. Bilhassa maarifin yayılması, kültür seferberliği, ağaçlandırma ve imar çalışmaları devrine girdiğimiz şu sırada, müstacel yardımlara ihtiyacı olan bölgelere merkezi idarenin elini uzatması lâzımdır. Halbuki bu fıkradaki yetki ile mahallî idare teçrîdedilmiş, hizmeti aksatacak birtakım hükümler yazılmış oluyor.

Arkadaşlarım, yine şunu arz edeyim ki, belki bazı arkadaşlar ulema sözüne daha fazla itibar ederler, onun için söyleyeceğim; bir bilgin demıştır ki, «Cemiyet hukuk için değildir, hukuk cemiyet içindir.»

Biz hukukî ihtiyaçlarımızı memleketimizin şartlarına göre, düzenlemek mecburiyetindeyiz. Aksi takdirde, bu memlekette, seçilmiş diye, bir belediye reisini, vâkı suiistimali ve ihmalden dolayı bertaraf edemiyen bir idare hizmet göremez, arkadaşlar. Memleketin realitelerini hukuka, göre takdir etmeye mecburuz. Bu hükümler suiistimal edilemez arkadaşlar. Hukuk dışına çıkmış olan hallerde, kendiliğinden her hangi bir tasarrufta bulunanlar hakkında neticeyi tashih etme bakımından, hiç olmazsa hukuk dışına çıkmış hallerde bunları tashih için olsun, merkezden sevk olunmayan, tereddüt içinde olan, yetkisiz bir idare, bu memleketi kalkındıramaz arkadaşlar.

Yargı organlarına dayanmaksızın seçilen bir organı iş başından uzaklaştıramamak, arz ettiğim gibi, idarenin tasarruflarını kazai mercie tâbi tutmak prensibiyle taban tabana zıttır. Evvelâ kaza mercinden yetki alınacak, ondan sonra idare harekete geçecek. Böyle şey olmaz arkadaşlar. Faal idare evvelâ harekete geçer. kusurları varsa tashih olunur. Aksi takdirde ürkek bir idare bu memlekette zaten şimdiye kadar yapılmamış birtakım işleri hiç olmazsa birkaç yıl daha belki de uzun bir müddet geriye bırakacaktır.

Arkadaşlarım, sadece işin nazariyatını değil biraz da ihtiyaçları, dertlerini düşünelim.

Bu fıkrada mahallî idarelerin hükmi şahsiyeti haiz bulunduğundan niçin bahsetmediklerini lütfen söylesinler.

BAŞKAN — Sayın Ahmet Karamüftüoğlu.

AHMET KARAMÜFTÜOĞLU — Muhterem arkadaşlar, mahallî idarelerin geniş ifadesi özel idareler ve meclisi umumilerdir. Bildiğiniz gibi, 1876 Teşkilâtı Esasiye Kanununda, bunlar

ademimerkeziyet ve tevsii mezuniyet esasına dayanılarak kurulmuştur.

Fakat o günden bugüne kadar geçen her idare, bunu sağından solundan kırpma suretiyle, tamamen kuruluş gayesinden uzaklaştırmış, âdetâ valilerin bir meşveret heyeti haline getirilmiştir. Binaenaleyh, genel meclisler, bugün memleket içinde faydalı ve işler bir uzuv olmaktan çıkmış bulunmakta ve aksine birer israf yuvası haline gelmiş bulunmaktadır. Bugün, memlekette meclisi umumilerin başardığı bir işi göstermek gayet güçtür. Evvelce ilkokulların yapılması; bakılması öğretmenlerin aylıklarının ödenmesi daha birçok işler genel meclislerin vazifesi cümlesinden iken malî iktidarsızlığı görülerek birer birer merkeze alınmış, her merkeze alınışta da yetkilerinden de bir kısmı elinden alınmıştır. Bu teşkilâtın malî kudretsizliği yüzünden muvazenei umumiyeden maariften gayri nafia hizmetleri için dahi malî yardımda bulunulmaya başlanmış, bu sene ise vergilere yapılan zammı nazarı itibara alarak eski yardımı da kesmiştir. Evvelâ bu zamlardan bir fayda olacağı zannedilmiş ise de arkasından memur maaşlarına yapılan zamlar özel idareleri yine malî takatten düşürmüştür.

Muhterem arkadaşlar, meclisi umumilerin valilerin istişare meclisi olması, valiler için özel idarelerin bir çiftlik durumunda bulunması bir hakikattir. Bu itibarla bu müesseseyi ya yeniden revizyona tâbi tutmalı, ya müstakil işlere faydalı bir hüviyet verilmeli veyahut bu fakir milletin bünyesinden sökülüp atılmalıdır. Hiç olmazsa bir israf kapısı kapanmış olur.

Komisyon bu maddeyi esaslı bir surete ele alsın. İcaclarını yerine getirsin. Müzakereler uzayıp muhterem Meclisin kıymetli vaktini daha çok işgal etmektense bu maddenin komisyonca geri alınmasını istirham ediyorum. Cumhuriyetimizin ikinci Anayasası yapılırken meclisi umumlere, hakiki hüviyetlerini vermek zorundayız. Bunlar yeni Anayasamızda gerçek hüviyetlerini bulsunlar, artık birer israf müesseseleri olmaktan, valiler saltanatına hizmet etmekten kurtulsunlar. Bunların, müstakil ve muhtar bir hüviyet verilmek suretiyle, kendi bölgelerine ve halka nafi olmaları sağlanmalıdır. Bu şekilde, Kurucu Meclis Cumhuriyetin ikinci Anayasasını yaparken bu müesseselere hakiki hüviyetlerini vermek zorundadır.

Muhterem arkadaşlar, Anayasamızda bunla-

ra müstakil bir hüviyet vermeyeceksek meclisi umumiyi ve özel idareyi tamamen kaldıralım. Tam bir merkeziyetle idare edelim.

İlerde Anayasasının değiştirilmesi gayet güç olur. Bu itibarla biz burada son ve nihai kararı vermek mecburiyetindeyiz, şimdiki haliyle tamamen faydasız ve hattâ, çok tekrar ettiğim şekilde, israf kapısı olarak kalmaları zararlıdır. Tamamen ortadan kalkarsa büyük miktarda tasarruf yapılacaktır. Binaenaleyh benim istirhamım; bu maddenin tekrar komisyonca geri alınması ve bu meselenin yeniden tezekkür edilerek memleket ihtiyaçlarına ve milletimize daha faydalı olacak şekilde, yeniden kaleme alınmasını istirhamımdan ibarettir. Takdir Yüksek Heyetinizindir, hepinizi hürmetle selâmlarım.

BAŞKAN — Başka söz isteyen var mı? Buyurun, Fehmi Yavuz,

FEHMI YAVUZ — Muhterem arkadaşlarım, bâzı arkadaşlarımız, mahallî idarelerin gelirlerinin kifayetsiz olduğunu, takviye edilmeleri gerektiğini çok veziz bir şekilde ifade ettiler.

Son konuşan arkadaşımız da aşağı - yukarı bu noktalara temas ettiler. Hakikaten mahallî idarelerimiz, gelir bakımından, memurlarını çalıştıramıyacak, çalışamıyacak durumdadırlar. Zaman zaman, prensibi, esası hiç belli olmıyan birtakım yardımlara mazhar olurlar. Bunlar bir yıl yapılır, ikinci yıl yapılmaz. Yapılanlar da maalesef son yıllarda birçok hissi ölçülere ve politik temayüllere göre yapılmıştır. Halbuki birçok yabancı memleketlerde mahallî idareler, merkeri idarenin tahsil edebilecekleri gelirlere sahibolmaktadırlar. Gelir kaynakları bâzı esaslara ve prensiplere bağlanmıştır. Burada, bunun teferruatına girmek istemiyorum. Bizde ise, büyük önemi olan mahallî idarelerimizin gelir kaynakları çok zayıftır. Aslında kanunların verdiği imkânlar çok zayıftır. Bunun dışında mahallî idarelere zaman zaman yeni hizmetler verilir. Hattâ gelirlerinin başka ihtiyaçlara tahsisi için birtakım kanunlar çıkar. Meselâ yeni bir kanun çıkacağı zaman denir ki : Belediye gelirlerinin % 3 ü veya özel idare gelirlerinin % 5 i buraya tahsis edilir, denir. Bilfarz bir mesken kanunu tasarısı hazırlarsınız, bir fon teşkil edeceksiniz, buna bir kaynak ararken hemen akla mahallî idareler gelir. Yurt kurmak için bir kanun tasarısı, bir ilköğretim kanunu tasarısı hazırlarsınız,

nız, hep aynı Fey. Binaenaleyh, aslında zayıf olan mahallî idarelerin gelirleri, bu suretle zaman zaman, birtakım, tâbir caiz ise, tecavüzlere mâruz kahr. 115 nci maddenin son fıkrasına bir cümlelik bir fıkranın eklenmesini teklif ediyorum. Bir de önerge takdim ediyoruz. Teklifimiz şöyle: «Bu idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Bunun Anayasada yer alması lâzımdır. Esasen mahallî idarelerin hizmet yapma imkânına kavuşmaları ancak gelir sağlamkla mümkün olacaktır. Hiçolmazsa bu nokta Anayasa ile teminata bağlanmış olur.

Diğer bir mâruzatım şu; gene Hazer arkadaşımız belirttiler, birinci fıkrada kasaba geçiyor. Burada bu «kasaba» tâbiri hakikaten yersizdir. Türkiye'de, mahallî idareler üniteleri arasında kasaba yoktur. Köy Kanunu çıkarılırken, 1924 te mahallî idareler dörde bölünmüştür. Köy, kasaba, şehir, büyük şehir. Mütaakiben Köy Kanunu çıkarılmış, fakat bundan sonra diğerleriyle ilgili olan üç kanun çıkarılmamış, bunların yerine sadece Belediye Kanunu çıkmıştır. Bu kanun da mahallî idareleri derecelendirmiştir. Köy Kanunu çıkınca kasaba açıkta kalmıştır. Eğer kasaba kalacaksa; arz ettiğim bölümün son fıkrasına ilâve edilirse her halde maddenin komisyonuna iadesine lüzum kalmadan bu iş bir şekil almış olur.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN. — Başka söz itiyen?. Yok. Buyurun, Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım, Sayın Karamüftüoğlu'nun dediği gibi Komisyonunuz lüzumsuz direnmeler gösteren bir heyet değildir. Komisyonunuz bu ifadeden fevkalâde müteallimidir. Komisyonun vazifesi teknisyen sıfatıyla sadece Yüksek Heyetinizin dikkatlerini bâzı noktalara teksif etmeye çalışmaktan ibarettir. Tabiiyle takdir ve karar Yüksek Heyetinize ait bulunmaktadır. Fakat tahmin ediyoruz ki, hiç bir zaman muannidâne denecek bir direnme göstermedik. Nitekim Fehmi Yavuz arkadaşımızın teklif ettiği hususlara komisyon katılmaktadır. ve şehir ve kasaba yerine, belediye veya şehir tâbirlerinin konulması, malî kaynakların gösterilmesi tekliflerini de yerinde mütalâa ettik.

Muhterem arkadaşlar, bu maddede biz mahallî idarelerin bütün hak ve vecibelerini tadad etmedik. Karamüftüoğlu arkadaşımızın fikirlerine iştirak ederiz. Yalnız bu madde, bunun kanun yoluyla teminine mâni değildir. Binaenaleyh bir Anayasa tanzimi bakımından, Anayasaya bu hususların da dereine imkân olmayacağını zannediyoruz. İnşallah bundan sonra kanununda, çok haklı olarak işaret ettikleri noktaların tahakkuk ettirileceği ümidindeyiz.

Bir de Sayın Hazer arkadaşımız, bunlara hükmi şahsiyet verilmemiş olduğunu söyledi. Halbuki birinci fıkrada, bunların tamamen kamu tüzel kişileri olduğu yazılıdır. Binaenaleyh böyle bir şeyin söz konusu olmamak lâzım gelir.

Arkadaşlar, yetki bakımından, hattâ bâzı tenkidler vesilesiyle şunu da arz edeyim ki, mahallî idareler organlarıyla merkezi idare arasında hiç de ilgi kesilmemekte, bir ayrılık yaratılmamaktadır.

Sayın arkadaşlarımız bu hususta bâzı misaller de verdiler. Fakat vermiş oldukları misaller daha ziyade kazai takibatı icabettiren hallere talûk etmektedir. O bakımlan nasıl olsa bu konuda bir kazai kovuşturma başlamış ve bu bakımlan da fıkranın derpiş ettiği yargı merעי kararı meselesi tekevvün etmiş olacaktır. Burada önlenmesi istenen şey, bir muhalif parti genel başkanının resminin şuraya buraya asılması, merkez organlarının tamamıyla siyasi maksatla birtakım şahısların işlerine son vermeleri keyfiyetidir. Türki'yede muhaliflerin başlarına gelenler cümlelerin malûmudur. Nevema bir şahsın muhtarlık görevinden alınması işinde, onun muhalif partilere mensubolması hukuki bir sebep haline geldi. Fıkra bunları önlemeye mâtuf bir hüküm olarak sevk edilmiştir. İdareye, bu hükmün, büyük zorluklar çıkaracağına kaani değiliz. Mahallî idareleri Devlete karşı yetkilerle teçhiz etmek mecburiyetindeyiz. Bunda haklıyız. Biz mahallî idareleri kendi başlarına iş görebilecek birer organ haline getirmeye çalıştık.

Vilâyet içinde valiler, mahallî icra organı olmaktan çıkmakta, illerde, belediye başkanları gibi, tâbir caiz ise, il Başkanı olmaktadır. Yani illerde Beleliye Başkanı gibi birer il başkanı bulunacaktır. Mahallî idarelere de kâfi muhtari-

yet verilecektir. Maksadımızı belirtebildimse bahtiyar olacağım.

BAŞKAN — Sayın Mehmet Hazer,

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlarım, sadece bir nokta için zaman müsaittir.

İşten el çektirme, bir kazai karar neticesinde alınacak bir tedbir değildir. Komisyonun yapıldığı nokta buradadır. İşten el çektirme muamelesi bizatihi idari bir muameledir. Kaza merci, kanunlar itibarıyla ancak ceza verir.

İşten el çektirme muamelesi aktif bir idari muameledir. Burada idarenin tasarrufu kazanın icazetine bağlanmaktadır. Böyle bir idari tasarruf işliyemez. Arkadaşımızın temas ettiği meclislerin feshi bu maddeyle alâkası olan bir mesele değildir. O, Belediye Kanununa konmuş hususi bir hükümle, siyasetle uğraşması gibi hallerden istifade edilerek, yapılmış gayrikanuni bir muameledir. Muhtarların elinden mühür alınması, vazifeden çıkarılması da büsbütün kanun dışı, yani mevzu hükümlerin müsaade ettiği muameleler değildir. Bunlar kanun dışı muamelelerdir. Onu, buraya hüküm koymakla, önlemek mümkün değildir. Zaten kanunları bir tarafa atmış ve ona kasdetmiş olan bir idare kanunun vermiş olduğu imkândan istifade etmiyor. Konunun dışına çıkıyor. Bizim burada idareye tanınmamız lâzımgelen, arz ettiğim meselelerdir, o teminatın dışındadır. İdarenin, hizmetin icaplarına uygun işliyebilmesi için gerekli hallerde, kanunun tâyin ettiği şartlar dairesinde, âmme hizmeti gören, bir müfettiş gelmiştir, tetkik ediyor. Belediye Encümeni âzalarının satınalma işlerinde müfettiş bir yolsuzluk görürse, işe vaziyet edebilmelidir. Kaza mercilerinden bir karar verilmedikçe demekle, suiistimaller önlenemeyecek, merkezî idarenin eli kolu bağlı kalacaktır.

Seçilmiş organların şu veya bu bahane ile iş başından uzaklaştırılması asla derpiş edilmemiştir. Kanunlar tatbik edilecektir.

Arkadaşlar, son 10 yılda, hele bilhassa bunun yarısında, Anayasanın ilgili hükmünün dik-kate alınmasına rağmen, arkadaşlarımızın tasvir ettikleri türlü muameleler de yapılmıştır. Yani muhtarların elinden mühür alınması, meclislerin feshedilmesi gibi. Binaenaleyh komisyon direnmesin arkadaşlar. Zaten bir kanunla yetkiler tedvin edilecektir. Bu suretle vâzın kanun bun-

ları düşünecektir. İdareyi kötürlüm hale sokmıyalım.

Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Komisyon söz istiyor mu efendim?

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Hayır efendim.

BAŞKAN — Önergeleri okuyoruz efendim. Yüksek Başkanlığa

115 nci maddenin 3 neü fıkrasının tasarıdan çıkarılmasını teklif ediyorum.

Hikmet Kümbetlioğlu

Yüksek Başkanlığa

115 nci maddede aşağıdaki değişikliklerin yapılmasını arz ve teklif ederim.

1. Birinci fıkradaki «kasaba» kelimesi çıkarılmalıdır. Zira Türk mahallî idareleri arasında böyle bir birim yoktur.

2. Sözle de belirtmeye çalıştığım gibi, son fıkraya şu cümle eklenmelidir :

«Bu idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Fehmi Yavuz

A. Hikmet Onat

Yüksek Başkanlığa

115 nci maddenin üçüncü fıkrasının tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Şevket Asbuzoğlu

Mehmet Hazer

BAŞKAN — Önergelerden iki tanesi son fıkranın maddeden çıkarılması hakkındadır. Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Maddeyi geri istiyoruz efendim.

BAŞKAN — Okunan önergelerle beraber komisyon maddeyi geri istemiş bulunmaktadır. Bu hususu Yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edeçler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiş ve önergelerle birlikte madde komisyona verilmiştir.

III. Memurlarla ilgili hükümler.

a) Genel kural.

MADDE.116. — Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar eliyle görülür.

Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Sayın Ali Rıza Akbıykoğlu.

ALİ RIZA AKBIYIKOĞLU — Vazgeçtim, efendim.

BAŞKAN — Sayın Kasım Gülek,

KASIM GÜLEK — Sayın arkadaşlarım, memurlar hakkındaki bu madde görüşülürken, memlekete büyük fedakârlıkla hizmet eden ve çok defa hizmetlerinin karşılığını kâfi derecede veremediğimiz, terfih ettiremediğimiz memurlarımızı, Türk memurlarını huzurunuzda tebci etmek isterim. Hakikaten çok fena, son derece zor şartlar altında fedakârlıkla çalışan memurlarımıza her türlü teminatı vermek yerinde olacaktır. Ancak, buraya başka bir düşüncenin de ilâvesinde fayda olacağına inanıyorum. Bu da, memurun hizmete alınışında, halk işinin kolaylaştırılması lâzımgeldiği fikrinin telkini bir lâzime ve bir zarurettir. Bu sebeple halk hizmeti ruhunun Anayasada yer alması lâzımdır. Dünyanın birçok yerinde anayasalarda bu ifade edilmiştir.

«Public Service», kamu hâdimi ifadesi de burada yer almalıdır. Memur, Hükümetin hizmetinde olduğu gibi aynı zamanda, elbette vazifesi halka hizmettir. Bu bir bedahet olmakla beraber, memurun da halk hizmetinde, halkın işini kolaylaştırmakla mükelef olduğunun Anayasada ifade edilmesinde fayda vardır. Türk memurunu tenzih ederim. Bunun başka türlü-sünü düşünmek doğru değildir. Ama bu fikrin Anayasada yer alması yerinde olur zannederim. Saygılarımla.

BAŞKAN — Sayın Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlarım, özür dilerim, bu madde hakikaten lüzumludur, fakat gayrikâfi olduğu görülmektedir. Bu maddenin bundan sonra gelen madde ile beraber mütalâası icabeder. Çünkü memur hayatını tanzim eden hükümleri ihtiva ediyor.

Muhterem arkadaşlar, memurların tâyinleri, terfileri, nakilleri halen kanun ile düzenlenmiştir. Anayasamız yeni bir şey getirmiyor. Beklenirdi ki, Anayasamız, memurlar için birtakım teminat müesseseleri, hükümleri getirsin, bunları bir teminata bağlasın. Komisyon teminat olarak getire getire sadece, tahkikat yapılan bir memurun itiraz hakkını getirmiş. İfadesi alınacak, niçin itham edildiği kendisine tebliğ edilecek, bu kadarla teminat olmaz. Memurun tâyini, terfihini, teçziyesini teminata bağlamak lâ-

zımgelir. Bu hususlarda Anayasa tasarısında bir kayıt mevcut değildir.

Arz ettiğim gibi mer'i hükümlerde de memurların terfii kanunla tanzim edilir. Hattâ şimdiki Memurın Kanununda idareye ait özel hükümler kaldırılmış ve bunun yerine teminatı düzenliyen bir hüküm de konmamıştır. Yani azlin kanunla getirilmesi mümkün olacaktır. Böyle bir madde özel bir kanunla mümkündür. Şimdiki Anayasada bir başka hüküm yoktur. Anayasada sadece itham altında bulunan memurlar hakkında nasıl bir muamele yapılacağına dair hüküm vardır. Fakat arz ettiğim gibi idareten azli tedvin edecek bir hüküm yoktur.

İdarenin istediği, memurun beklediği teminat, arkadaşlar cezai hallerde değildir. Meselâ bugün mer'i olan bir kanun var. Bu kanun cezai mahiyette olan bir kanun değildir. Bakın ne yapıyor : Bir memur bir yerde kadro ve teşkilât bulunup bulunmadığına bakılmaksızın vekil onu istediği yerde istihdam ediyor. Bu şekil o kadar suiistimal edilmiştir ki, idarenin aczinden daha kötü, vekâlet emrine alınmadan daha kötü tatbik edilmiştir. Bir valiyi, bir umum müdürü tâyin Bakanlar Kurulunun kararıyla olduğu halde sadece bir vekilin tasarrufu ile onu bir odada çalıştırmak, hattâ orada mahpus tutmak, tecrit etmek mümkündür. İşte bu madde böyle şeyleri sağlayıcı hükümleri ihtiva ediyor. Lûtfetsinler, bu maddeyi geri al-sınlar, memurların terfilerini, nakillerini, tâyinlerini esaslı teminata bağlayan hükümler getirsinler. Memurların içinde bulunduğu keşmekeş, teminatsızlık, bu suretle önlenebilir. Aksi halde bu fıkra, bu hüküm kalırsa, keşmekeşlik devam edecektir, bu da çok tehlikeli olacaktır.

Diğer mevzularda, meselâ hâkim teminatı mevzuunda, birtakım teminat müesseseleri Anayasada yer almıştır. Hâkimler hakkında elbet memurlardan farklı teminat hükümleri sevk edilecektir. Memura, hizmetinin karşılığı, hizmetinin icaplarına uygun tarzda, Anayasa hükümleriyle teminata alınmalıdır. Aksi takdirde bugün yürürlükte bulunan kanunların memura sağladığı teminatlar da elden gitmiş olacaktır. Komisyon lûtfeder, bu maddeyi, bundan evvelki madde ile geri alır ve arz ettiğim gibi 117 nci madde ile memzucen tedvin ederse her halde yerinde olacaktır. Aksi halde bu 117 nci

maddeyi ve bundan sonraki maddeyi Anayasaya almamak icabeder.

Bu itibarla komisyon lütfetsin; bunu beraber mütalâa etsinler. Israrda fayda yoktur.

BAŞKAN — Başka söz istiyen olmadığına göre komisyona söz veriyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, evvelâ Kasım Gülek Beyin sualine cevap vereyim : Bir defa madde geçiyor; kamu hizmetlerini memurlar görür, diyor. Aslında memur Devletin ve idarenin hizmetinde, yani topyekûn idare ve Devlet halkın hizmetindedir. Bu Anayasa ve bu Devlet nizamı bunun için kurulmaktadır. Binaenaleyh, bunu ayrıca tasrih etmeye, halkın hizmetinde, demeye lüzum yok, kanaatindeyiz. Çünkü, doğrudan doğruya halkın hizmetinde olmıyan memur da vardır. «Halkın hizmetinde», muvafık bir formül değildir. Âmme hizmetinde, bizzat veya doğrudan doğruya ihtiyaçları tatmin etmek için, bulunursa bu olabilir, ama, mesele böyle değildir.

Hazer arkadaşımızın mütalâalarına gelince: Muhterem arkadaşlarım, dünkü müzakereler sırasında her türlü idari kararların murakabeye tâbi tutulacağını görüşmüştük. Binaenaleyh, bir memurun şahsi durumu ile ilgili bütün kararlar zaten tam bir kazai murakabeye tâbidir. Ayrıca Anayasada disiplin cezalarının da kazai murakabesi ayrıca teyit ve tesbit edilmiştir. Binaenaleyh, memurlar bakımından teminatlar tamdır. Ama nasıl mahkeme kadının mülkü değilse, oturduğu iskemle de memurun mülkü değildir. Mesele âmme hizmeti ile memurun durumunu telif ve temin etmektir. Bu bakımdan memurun hizmet üzerinde hakları olamaz. Şahsi statüsü itibariyle teminatları olabilir.

Arkadaşlar, memuru bâzı meslek mensuplarıyla beraber mütalâa etmeye imkân yok. Hele hâkimlerle aynı şekilde mütalâa etmeye de imkân yoktur. Bunun için bu maddenin bu şekilde kalması yerinde olacaktır, kanaatindeyiz, efendim.

MEHMET HAZER — Efendim. komisyon sözcüsü arkadaşım, belki kendisini haklı göstermek için mütalâasını serd etti, ama bendeniz memur yerinde otursun, hâkim gibi teminata bağlansın demedim. Hâkimlik hizmetinin icapları ayrıdır, memurluk hizmetinin icapları ayrıdır, dedim. Memura tanınacak teminat kazai

haller için değildir. Diğer idari tasarruflar karşısında da lâzımdır, demiştim. Kazai murakabeye tâbi tutulmak mevzuundaki dünkü itirazlarımın da arkadaşım tarafından, vaktir çok gecikmiş olması dolayısıyla, anlaşılmanış olduğu anlaşılıyor. Orada arz ettim; o bir hukuk kaidesidir. Yani kazai murakabeye tâbi tutulmak mevzuu bir hukuk kaidesidir. Bunu Anayasaya korsak bunun birtakım mahzurları olur. Meselâ bir âmir bir memura ihtar cezası veremez hale gelir. Âmir ve memurların karşılıklı durumları alâkalı kanunlarda vardır. Eğer burada cezai hükümler de vaz'edilecek olursa, o zaman, kaza işlemez hale gelir.

Biliyorsunuz, bâzı vergi cezaları vardır ki, bunların temyizi kabil değildir. Âmir ve memur arasında öyle cezai durumlar olur ki, bunların hepsi kazai organa intikal etse, o zaman iş karışır, işlemez hale gelir.

Şimdi, teminat bahsinde gene duruyorum. Esasen memurun kazai teminatı vardır. Burada tekrar hüküm koymaya ihtiyaç yoktur. Asıl teminat hizmette teminat, idari tasarrufta teminat olmalıdır. İdari tasarruflara karşı hiçbir zaman teminat olmamıştır. Kanunen, idari tasarruflara karşı müracaat edeceği bir merci, bir melce olmalıdır; bu yoktur. Bunu tanzim edin diye mâruzatta bulunuyorum, yoksa suç işlemiş olan memurun temyize itiraz hakkı var. Ama arkadaşlar lütfetsinler, tâyin, terfi hangi esaslara göre tedvin olunacak? Ortalığı bulan-dıran yeni şeyler sevk etmesinler. Bunu istirham ediyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, memurlara nasıl bir teminat verileceği hakkında bir takrirleri varsa müzakere ve kabul ederiz.

ATALAY AKAN — Disiplin usulü hakkında bu kadar teferruatın Anayasaya konmasına neden lüzum görüldü?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Memurun her türlü disiplin muamelelerine tâbi olduğu hallerde müdafaasının alınması modern Anayasalarda yer almış bir husustur. Bu bakımdan Anayasaya almış bulunuyoruz.

HALİL ÖZMEN — Eski acı günler devam edecek mi? Geçmiş günlerde olduğu gibi memurlar Ulus Gazetesini veya Zafer Gazetesini saklıyarak mı okuyacaklar? Bunları gördük. Bundan başka muhalefet lideri geldiği zaman

karşılmalara memurlar yine gidemiyecek mi? Yalnız iktidara mensubolanları karşılayıp ellerini mi sıkacaklar? Bu hususta bir şey görmedim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bu hak ve hürriyetler Anayasa'nın alâkalı maddelerindeki hükümlerle teminat altına alınmıştır.

BAŞKAN — Başka söz istiyen?... Yok. Önergeleri okutuyorum.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

116 ncı maddenin ikinci fıkrasından sonra şu fıkranın ilâvesini arz ve teklif ederim.

Memur halkın hizmetindedir. Halkın işini kolaylaştırmakla görevlidir.

Kasım Gülek

BAŞKAN — Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

116 ncı maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Bundan evvel 115 ncı madde komisyona verilmişti. Şimdi komisyondan gelmiştir. Maddeyi okutuyorum.

Madde 115. — Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve halk tarafından seçilen kamu tüzel kişisidir.

Mahallî idarelerin seçimleri, kanunun gösterdiği zamanlarda ve 53 ncü maddede yazılı esaslara göre yapılır.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim, ancak yargı yolu ile olur.

Mahallî idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları; görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

BAŞKAN — Sayın Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlar, düzeltelim derken madde iyice berbat oldu. İki mahallî idare ünitesi kabul edildi: Köy ve belediye. Peki iller ne oldu? (Var var sesleri) Kaldırılmasını istediğimiz üçüncü fıkra şöyle tanzim edilmiş; (Seçilmiş heyetlerin murakabesi kaza mercilerine aittir.) Halbuki bizde; «tutelle administratif» denilen bir idari vesayet

Müessesesi var. Burada mevzuubahsolan da bu değildir. Madde aceleye getirilmesin. Yoksa bütütün yanlış bir yola gidilmiş olacaktır.

ATALAY AKAN — Madde ağır ağır okunsun, yazalım.

BAŞKAN — Maddeyi tekrar okutuyorum efendim.

(Madde tekrar okundu.)

BAŞKAN — Maddenin yeni şekli üzerinde söz istiyen var mı?

Komisyon izahat verecek, buyurun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ —

Muhterem arkadaşlar, Hazer arkadaşım kusura bakmasınlar, hakikaten kendilerini takibedemiyoruz. Bir memurun diğer bir yere nakline dair işlerin teminata bağlanmasında musırdır. Türkiye'de geçmiş tathikat kendisini haksız çıkarmaz. Ama bir memura bu garantiyi isterken, idarenin kendi tâyin etmediği, meselâ oraya seçimle getirilmiş olan bir belediye reisini merkezin vazifeden çıkarmasını idari icaplara uygun görüyorlar ki, bu bizim noktai nazarıımızın tam tersinedir. Başkalarına seçtirmek demek bu iş en ehil olanı merkezi idarenin değil, mahallî halkın bulacağına inanmak demektir. Yahut mahallî idareye kendi içinde muhtariyet tanımak demektir. Bir elle verip, diğer elle bu muhtariyeti geriye almak doğru olabilir mi? Biz mümkün olursa seçilmiş bir adamın keyfi olarak iş başından uzaklaştırılmasına mâni olan bir hüküm getirmeye çalıştık. Mahallî idarelerin organlık sıfatını kazanmaları ve kaybetmeleri meselesi var. Meselâ, muhtar seçildi. Şimdiye kadarki tathikata göre kaymakam bunu tasdik edecektir. Şimdi biz bunu kaldırıyoruz. Bunun gibi Dahiliye Vekâletinin tasdikı da kalkmaktadır. Şimdi artık bir kaymakam bir muhtara «artık senin muhtarlığın sona erdi» diye miyecektir. Çünkü bu ancak idari denet yoluyla bir soruşturma açılmışsa idare hukukuna göre işten el çektirilecektir. Bu bir tedbirdir. Ama, neticede bir tazminata vesile olabilir. Bu başka. Bu suretle hem idari icaplar hem de mahallî idarelerin muhtariyetleri teminat altına alınmış olur.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Bunlar seçilen heyetler olduğuna göre bunların bu sıfatları iktisabetmeleri seçimin tabii neticesidir. Eğer idare

heyetinin idamesi tasdika tâbi olmak üzere kabul edilecekse bunu başka türlü ifade etmek lâzımdır. Yoksa iktisabedilen haklar kaza denetiminin neticesi değildir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Mahallî seçimler olduğu zaman bunların denetimi kaza mercilerine bırakılmıştır. Bundan böyle bu gibi hükümler kanuna konamıyacak.

TURHAN FEYZİOĞLU — Madde son şekliyle yerindedir. Mehmet Hazer arkadaşımın endişelerini vârit görmüyorum. Denetlemeden maksat, eskiden olduğu gibi idare makamının tasdik etmesi, meselâ belediye reisi seçimi idarenin tasdikiyle tekemmülü artık mevzuubahsolmıyacak, seçime itiraz olduğu vakit itirazı kazai makam tetkik edecek, doğrudur veya yerinde değildir diyecek. Seçim tekemmül ettikten sonra; organlık vasfını kaldırmak, meselâ belediye reisi seçimini, siyasi konularla iştigal ettiği, gerekçesiyle feshetmek yetkisini Bakanlar Kurulundan ve valilerden alınıp kazaya vermektedir.

Şimdi 53 nci maddeye göre seçim cereyan edecek. Mahallî idarelerin organları seçimle teşkil edecektir. Bu seçimler 53 nci maddeye göre yapılır. Bu madde seçimlerin genel, eşit, serbest ve gizli olacağını belirtmiştir. Bu arada tek dereceli olacağı da ifade edilmiştir. «Mahallî idarelerin seçilmiş organları» tâbiri karar organları olarak belediye meclislerini, ihtiyar heyetlerini, il meclislerini, hem de il daimî komisyonlarını içine alır. Bugünkü sistemimizde mahallî idarenin bazı organları tek dereceli olarak halk tarafından bazı organları ise, halk tarafından seçilmiş organlar tarafından, yani iki dereceli olarak, seçilir. Bu itibarla maddenin vuzuha kavuşturulmasına lüzum görürlerse bunun tasrihini rica ediyorum.

EMİN PAKSÜT — Genel karar organları diye düzeltelim.

BAŞKAN — Sayın Turhan Feyzioğlu'nun sorusuna bir şey diyecek misiniz?

EMİN PAKSÜT — Bir kelime ilâvesini rica edeceğiz.

Birinci fıkranın ikinci satırında (karşılıyan ve...) kelimelerinden sonra (genel karar organları) ibaresinin eklenmesini rica ediyoruz.

BAŞKAN — Maddeyi bu değişiklikle tekrar okuyoruz.

MADDE 115. — Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.

Mahallî idarelerin seçimleri kanunun gösterdiği zamanlarda ve 53 nci maddede yazılı esaslara göre yapılır.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim, ancak yargı yolu ile olur.

Mahallî idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

BAŞKAN — Maddeyi bu şekilde oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

b) Memur teminatı

MADDE 117. — Memurlar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarda, isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.

Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

BAŞKAN — Söz Fahri Belen'indir... (Yok sesleri) Buyurun Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, tatbikatta bir güçlük çıkmam diye bir tâbirin tanzih edilmesi maksadiyle huzuruza çıktım. Son fıkra (Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz) demektedir. Bu tâbir daha evvel 113 nci maddenin beşinci fıkrasında geçmiştir: Orada; (İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, her hangi bir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz) dendiğine göre elimizdeki Anayasada da yargı fashına atıf yapıldığı için buradaki yargı tâbiriyle de 132 nci madde veya daha sonraki maddelere atıf yapıldığı gibi bir anlayış, bütün Devlet idaremizi çıkmaza sokabilir. Yargı mercileri tâbirinden sadece idari kaza değil, daha geniş bir şekilde anlaşılması gerektiğinin,

komisyon tarafından, ifade edilmesini rica edeceğim. Ben, idari kaza denince, Şûrayı Devlet ve idare heyetleri gibi mercilerin dışında inzibat komisyonları, Üniversite Yönetim kurulları, Üniversite Senatosunun vereceği disiplin cezaları bir yargı mercii'nin denetimine tâbi olacaktır, diye anlıyorum. Ama burada adliye mahkemeleri veya mutlak Şûrayı Devlet murakabesi anlayışına gidecek miyiz, gitmiyecek miyiz? Bunu mutlak bir zaruret haline getirmeli miyiz? Üniversite Kanununda, Üniversite hocalarına verilecek cezalar bakımından usuller tâyin edilmiştir. Bu bakımdan birtakım yargı komisyonları gören organların yargı mercii olarak yapacakları denetim kâfi gelecek midir? Yoksa bu, munhasıran yargı işleriyle uğraşan bir merci huzurunda mı yapılacaktır? Zabıtlara geçmesi için bunun tasrihinde fayda vardır. Aksi halde yarın, Şimdi tatbik etmekte olduğumuz birçok kanunların Anayasaya aykırılığı iddiasıyla karşılıklı kalabiliriz. Vekâlet disiplin komisyonlarının, yargı mercii telâkki edilip edilmediğinin ifadesini rica ediyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ, EMİN PAKSÜT —
Bunu kasetlemiyorum.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — O halde biraz daha açalım. Disiplin işleri kademelidir. Bâzı hallerde birinci kademede ceza verilir. Bu da kaza usulüne göredir. Haklı olarak birçok memleketlerde tatbikatı görüldüğü şekilde memur hakkında kovuşturma yapılırken suçun mahiyeti kendisine bildirileceği, yazılı savunmasının alınacağı gibi müeyyideler getiriliyor. Disiplin cezasını veren makam, kazai makama araştırmayı yapıp verecek. Buna karşı kademeli itiraz yolları vardır. Binnetice Devlet Şûrasına kadar gidecektir. Bu takdirde bütün disiplin kararları için, meselâ ihtar cezası için iki üç kademeden geçtikten sonra Devlet Şûrasına gidecek mi? Bu hususların vuzuha kavuşturulmasında fayda vardır. Asker şahıslar bakımından, en basit disiplin cezası için dahi böyle olup olmadığının tavrı lâzımdır. İdare hukuku, maddeleştirmeye en az müsaidolan, bir hukuk dalıdır. Kanun metni haline getirilmesi güç olan bir sahnenin bir de Anayasa metni halinde dondurulması güçlük arz eder. Bu madde üzerinde son derece hassas davranmak lâzımdır. Yarın elimizi kolumuzu bağlamıyacak dürüst bir Devlet idaresinde bulunmak isityorsak dikkatli davran-

alım. Meseleye, vuzuh verelim. Sözcünün izahı belki hepimizi tatmin edecektir.

BAŞKAN — Sayın İsmail Uluşa.

İSMAIL ULUTAŞ — Muhterem arkadaşlar, bu maddenin son fıkrası üzerinde çok düşünmek lâzımdır. Çünkü, bu fıkra birtakım formalitelerin artmasını icabettirecek, idari tasarrufları son derece tahdidedecektir. Bir doktor bir hemşirenin çalışmasını beğenmediği takdirde «Senin şu işini beğenmedim diyerek, usulü dairesinde hemşirenin işine nihayet verecektir. Fakat olay. Şûrayı Devletin süzgecinden geçmek durumuna düşecektir. İdari tasarrufları bu derece daraltmakla bir çıkmaza girmiş olacağız. İdare mekanizmasını son derece korkak ve endişeli ve mütereddit duruma sokmuş olacağız. İdare mekanizmasının elini kolunu bağlayan bu durum komisyonca nazarı itibara alınarak bu hususta gerekli tadilatı yapması ve idari tasarrufları büsbütün ortadan kaldırmıyacak tekliflerle meclise gelmesi lüzumuna kaani olduğumu saygılarımla Yüksek Meclise arz eylerim.

BAŞKAN — Fahri Belen.

FAHRİ BELEN — Muhterem arkadaşların devletin inhitat sebepleri üzerinde arzı malûmat edeceğim. Memur emniyetinin devletin yükselmesine tesiri olduğu gibi, inhitatın sebepleri arasında; emniyetsizliğin tesiri vardır.

Arkadaşlar; bu düşüncelerimi «demokrasimiz nereye gidiyor?», «Demokrasiden diktatörlüğe» adındaki nâçiz kitaplarımda belirtmiş bulunuyorum.

Şimdi sizlere bu kitaptan kısa bir parça okuyacağım :

«Osmanlılarda, duraklama devrine kadar memurların terakkisi, tâyini, azilleri, sağlam esaslara bağlanmıştı. Padişahlar da bu esaslara hürmet ederlerdi.

Avusturya Sefiri (Busbek) in şahadetine göre Osmanlılarda liyakat seciye ve kabiliyete çok ehemmiyet verilirdi. Namussuzlar ve tembeller hiçbir zaman yükselmezlerdi. Memur emniyet ve istikrar içinde ve şiddetli bir murakabe altında bulunduğu için rüşvetin namı bile yok idi ve işte Türk hâkimiyetinin sırrı da bunda idi.

1575 senesine kadar veziri âzamlar da sarayın müdahalesine o derece mâruz kalmazlardı. Kanuni Süleyman'ın terfi ettirmek istediği bâzı adamlar kanun müsaidolmadığı için terfi ettiril-

memişlerdi. Düzeni ilk bozan devşirme Hüsrev Paşadır. Eski çağlarda Roma'nın, yeni çağlarda da Osmanlıların devlet memurları bakımından başarılı bir sistem kurduklarına bütün tarihçiler hemfikirdirler. Memur devlet idaresinin temellerinden biridir. Devlet iyi bir idare mekanizmasına ve ehliyetli memurlara muhtaçtır.»

Bunda kimsenin şüphesi yoktur. Şimdi arkadaşlar aradan uzun bir müddet geçtikten sonra İkinci Viyana Muharebesinde esir olan Graf Marsilli muharebe mağlûbiyetle neticelendikten ve tahliye edildikten sonra da bizim hayatımızı tetkik etmek için iki sene İstanbul'da kalmış hakkımızda değerli bir kitap yazmıştır. Arkadaşlar belki Avrupa'da rağbet görmeyen bu kitap Ruslar tarafından tercüme edilmiş ve bu kitap vasıtasıyla inhitatımıza nüfuz etmişlerdir. Kısaca bundan bahsetmek isterim. Çizilen manzara feâidir. Memur emniyeti tamamiyle sarsılmıştır. Rüşvet, bir kanser gibi Devletin temelini gürütmeğe başlamıştır. Artık Osmanlı Devleti katî bir surette inhitata doğru gitmektedir. Bu kitaptan bâzı parçalar okumak isterdim. Ama, zamanım kalmadı.

BAŞKAN — Efendim, bunları belki sayın üyeler okumuşlardır. Müsaade buyurursanız vaktiniz tamamdır. (Bravo Başkan sesleri, alkışlar) Başka söz istiyen var mı? Yok. Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım, disiplin cezasının kazai murakabesi hakkında sorulan suale cevap vermiştim. Arkadaşımızın da tahmin ettiği gibi, disiplin kurullarının kararlarının katî olmasına imkân yoktur. Çünkü bu Anayasaya göre bir idari tasarrufun kazai denetime tâbi tutulmuş sayılması için hiçolmazsa nihai merciin yalnız gördüğü işler bakımından değil, personeli bakımından da, bu heyeti teşkil eden insanlar bakımından da kazai olması, lâzımdır.

Danıştayı büyük bir yük altında bırakmak mevzuuna gelince; 141 nci maddeyi tanzim ederken madde, yazılış itibariyle, muhtelif idari mahkemeler kurmaya müsait şekilde kaleme alınmıştır. Alt kademe idari mahkemelerin tesisi mümkündür. Danıştayın geniş yetkileri nazara alınmak suretiyle muayyen mevzularda hususi kaza mercileri ihdası mümkündür. Ancak bunların kazai merci sayılabilmeleri, kazai usuller uygulamaları ve üyelerinin, idari kaza esasları

içinde, kazai karar almaya salih bir teminata sahibolmaları ile mümkündür.

Bakanlığın disiplin kurulu teşkil edilmiştir. Bu heyet tehlikeli kararlar alacak, memurun âmiri, kurul başkanı, memur hakkında karar verecek!

Bunlar için kazai bir merciye ihtiyaç vardır. Danıştayın işlerinin çokluğundan başka bir idari merci ihdas edilebilir ve bu takdirde Danıştayı bir temyiz mercii haline getirmek mümkündür. Hattâ muayyen ve ehemmiyetsiz hallerde, adliye mahkemelerinde olduğu gibi, ilk karar veren kademe, idari mahkemelerin kararını katî sayması da mümkündür.

TURHAN FEYZİOĞLU — Efendim, tatbikatta bâzı çetin güçlükler ile karşılaşmamak için bâzı hususların tavrı lâzım gelmektedir. Madde hem memurlar için, hem de kamu kurumu niteliğindeki meslekî teşekküller içindir. Meselâ bir doktor, bir avukat hakkında mensubolduğu teşekkül bir ihtar cezası vermiştir. Bu cezaya karşı itiraz mercii kanun derpiş etmiş o da itirazını yapmıştır. On bir kişilik Baro Heyeti toplanmış, kazai mahiyette avukata disiplin cezası vermiştir. Avukat Yüksek Haysiyet Divanına başvurmuştur. Verilen izahata göre bu da kâfi gelmiyor, statüsü itibariyle idari hâkimlik yapan bir mahkemeye yani Devlet Şûrasına gidilecek. Basit bir ihtar cezasının müessiriyetini sağlamak için birkaç kademedен sonra Devlet Şûrasına gitmesi hususu gerek Devlet hizmetleri, gerek âmme hizmetleri gören memurlar, doktorlar, mühendisler arasında memur ve meslek disiplini tesisini mümkün olacak mıdır? Verilen izahat, yani, yargı mercii tâbirinden maksat, kazai mahiyette incelemeler yapan mercilerdir, şeklinde olsaydı mesele kalmıyacaktı. Bendeniz bu noktanın zapta geçirilmek suretiyle tavrını kâfi görecektim. Ama, endişemde haklı olduğum meydana çıkmış bulunuyor. Bunlar kanunlarla tasrih edilecektir. İşin mahiyetine göre, hangi cezaların hangi disiplin meselelerinin, idarenin hangi işlemlerinin hangi mahiyette olduğuna bakarak bunların kaç kademeli bir yargı tetkikına tâbi olacağı kararlaştırılır. Anayasaya böyle bir hüküm koymak bence kâfidir. Ama, yargı denetiminin mutlak statüsü itibariyle hâkimlik yapan heyetler tarafından murakabesi şeklinde anlarsak; üniversitelerden, Avukatlık Kanunundan, mühendisler odalarıyla ilgili kanunlardan başlayarak aşağı - yuka-

rı bütün memur hukukumuzun yeni baştan gözden geçirileceğinden endişe etmekteyim. Bu mevzuda pek çok yetkili arkadaşlarımız vardır, Temsilciler Meclisi üyeleri arasında. Rica ediyorum bu mevzu etraflıca izah edilirse daha faydalı olur ve bir neticeye bağlanır.

Hiçbir idari kararın; incelemenin, denetlemenin dışında kalmasına taraftar değilim. Yargı mercilerinin ne olacağı konusunda yarınki Meclisin elini kolunu bağlamasından endişe ederim.

BAŞKAN — Şükûfe Ekitler.

ŞÜKÛFE EKİTLER — Efendim; bendenizin arz etmek istediklerimin büyük bir kısmını Feyzioğlu arkadaşımız izah ettiler. **Yalnız baroların Anayasada hususi durumuna temas etmek istiyorum.** Baroların bir disiplin kurulu vardır. bunlar dokuz âzadan teşekkül eder. Bunların kararları Haysiyet Divanıca ikinci derecede tetkik edilir. Haysiyet Divanı ise Yargıtay Birinci Başkanı, üç Yargıtay âzası ve üç baro temsilcisi olarak yedi kişiden teşekkül eder. Anayasa Komisyonunun getirdiği tasarı, bu şekilde yarıdan fazlası Yargıtaya mensup bir kurulun vereceği kararı, disiplin kararını, üçüncü derecede idari kazaya tâbi tutmaktadır. Bu hal bendenize gayritabiî gelmektedir. Bu hususu Anayasa Komisyonunun izah etmesini istirham ediyorum. Esasen iki dereceli disiplin kurulu şeklinde teşekkül eden ve kazai mahiyeti haiz bu gibi kurulların kararları, zannediyorum, bu hükmün şümulü dışında olmalıdır.

BAŞKAN — Hikmet Kümbetlioğlu.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Sayın arkadaşlar, münakaşa mevzuu olan fıkra, memurların garantisi bakımından atılmış mühim bir adımdır. Yargı denetimi deyince idari mercilerin disiplin kurullarının kararları mevzuubahsolmaz. Elbette kazai organ olarak teşekkül etmiş mercilerin denetimine tâbi demektir. Şimdi bu kadar teşkilâtı olan barolar, meslekî teşekküller kadar sâri bulunan bu çeşit yargı denetimi organlarının kararları karşısında idari ve adli teşekküller mahmul bir hale geleceği gibi endişeler, esasen bütün mevzuatımıza yeni bir vechе veren yeni anayasa karşısında bütün kanunlarımız için dahi aynı endişeyi vârit kılabilir. Çünkü; büyük değişiklikler getirmekteyiz. Bir misal arz edeyim. Bunu böyle kabul etmezsek, disiplin merciini nihai addetmezsek şöyle olur; bilfarz bir vekâlette, meselâ İçişleri

Bakanlığı emniyet teşkilâtında kademeli disiplin kurulları vardır. Birisi polis divanı. Bir ihraç kararı veya sınıf tenzili cezası vermiştir. Bunun tetkik mercii vekâletin müdürler enümeni, yani vekâlet inzibat komisyonudur. Orada Emniyet Umum Müdürü âza olarak bulunmaktadır. Kuruluş itibariyle umum müdürlerden meydana gelen bir heyettir. Kararının kesin olması, son sözün bu heyet tarafından söylenmesi memur için garanti değildir. Garanti, kaza organı olarak kurulmuş bağımsız hâkimlerden verilen kararlardadır. Disiplin kararlarının hakkaniyete uygun olması ancak bu suretle anlaşılabilir. Bu garanti sağlandıktan sonra öbürleri lâşey kabîlinden olacaktır, kanaatindeyim. Komisyonun kanaati yerindedir.

BAŞKAN — Halil Özmen.

HALİL ÖZMEN — Muhterem arkadaşlarım, memurlar hakkında geçmiş devirlerde birçok şikâyetler gördük ve acı acı bunları dinledik. Tatbikattan bir misal vereceğim. Avukatlık yaptığım sırada bir memur arkadaşım gelecek kendisinden şikâyet edildiğini ve hakkında tahkikat yapıldığını, yedi gün içinde disiplin kurulu tarafından müdafaasının istendiğini bana söyledi. Bu hususta yapılan ithamın kendisine tevdi edilip edilmediğini sordum. Hiçbir suretle tebligat yapılmadığını ve kendi hakkında kimlerin ne şekilde şahadet yaptığını bilmediğini, müfettiş gelerek kazada kendi hakkında tahkikat yaptığını ve bu tahkikat sonunda disiplin kurulunda kendisinin savunmasını istedi. Muhterem arkadaşlar, müfettişin yaptığı tahkikatta kendi lehinde ve aleyhinde söylenenleri bilmeden arkadaşımızın müdafaasını yapması mümkün değildi. Düşündük, birkaç satırlık bir cevap verdik. Şimdi Muhterem arkadaşlar; elimizdeki bu 117 nci maddeyi okuduğum zaman, arkadaşımızı düşünüyorum ve ferahlıyorum. Memurların istikbali bakımından madenin bu hükmü bir teminattır. Madde, memurlar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarını; isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesini, yazılı savunmasının istenmesini ve savunma için belli bir süre tanınmasını şart koşmuştur ve bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası da verilemeyeceğini zikretmektedir.

Memur bir arkadaşımız hakkında gerekli tahkikatı yaptıktan sonra hakkında kimler ne şekilde şahadette bulunmuştur, bunları bildikten sonra cevap verme hakkını kullanacaktır. 117 nci maddenin bu şekilde tedvininden dolayı komisyon arkadaşlarımızı tebrik ederim. Bundan sonra gelecek günlerde memurların şikâyetleri, tahkikatları hakkında bir teminat gördüğümünden seviniyorum.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, vebal benden gitsin diye son defa huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Komisyondan ricam şu : Disiplin kurulları kararları kaza mukabesi dışında kalsın iddiasında olan kimse burada yoktur. Anayasaya nasıl girmelidir, hangi hususlar kanun vâzının takdirine bırakılmalıdır? Verilen izahatın ışığı altında ileride kanun vâzını lüzumundan fazla bağlıyor muyuz?

Askerî şahıslar için sual sordum, cevabını alamadım. 116 nci madde memuru tarif ediyor. Bir asker için üstün vereceği ihtar cezası hâkim sıfatını taşıyan insan önünde tetkik edilecek. Anhyamadım bunu. Bugünkü mevzuata göre ihtar âmir tarafından verilir ve itiraz edilmez, siciline geçmez. Bu kararın hatalı olduğunu kabul edelim, ihtar cezası da itiraz mevzuu olmalıdır, şahsan temenni ederim, çünkü haysiyetli bir memura ihtar cezası ağır bir cezadır. Fakat Anayasaya pek çeşitli meslek kollarını, polis memurluğundan üniversite hocalığına, öğretmenlikten subaylığa varıncaya kadar böyle bir üniform mecburiyeti ihdas etmek yerine bunu kanuna bıraksak ne çıkar? İdarenin bütün işlemleri yargı denetimine tâbidir dediğimize göre, bu disiplin mevzuunda meslekin hususiyetine, verilen ihtar cezasının durumuna, ihtar cezasını veren veya bunu tasvibeden makamın bir kazai hüviyet taşıyıp taşımadığına göre disiplin kurulunun verdiği kararın Şûrayı Devletin tetkikine gönderilmesine prensibolarak hiç kimse müteriz değildir. Bu Anayasa çıktığı gün yüzlerce kanun Anayasaya aykırı hale gelmesin. Diyelim ki memur hukukunda şunu, asker hukukunda şunu, etibba hukukunda şunu kanunla düzenliyelim. Tekrar arz ediyorum. Benden vebal gitsin.

BAŞKAN — Şevket Asbuzoğlu.

ŞEVKET ASBUZOĞLU — Bendenizin söy-

yeceğim hususları Turhan Feyzioğlu arkadaşımız açıklamış bulunuyorlar. Vazgeçiyorum.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Arkadaşımız, kaza mercilerince, memurlara verilecek disiplin cezaları açık değildir dediler. Bunu belirtmek için söz aldım. Dedikleri, haklıdır.

Muhterem arkadaşlar, hepinizin bildiği veçhile, disiplin cezaları iki kısımdır. Bunların bir kısmı gayrikabili itirazdır, bir kısmı ise kabili itirazdır. İtirazı kabil olmyan cezalar için; şu madde kabul edilecek olursa, Feyzioğlu arkadaşımızın izah ettikleri gibi, yargı mercilerine gitmesi icabeder. Halbuki bâzı meslekler vardır ki, askerlik gibi, zabıta gibi, bunlar hakkında yağmur gibi disiplin cezaları âmirlerince verilmekte ve tatbik edilmektedir. Tamamen meslekî olduğundan kabili itiraz da değildir. Kendi hususî kanunlarında tadadedilen, son fıkrada, kendi kanunlarında gösterilenler hariç, yargı mercilerine demek faydalı olacaktır. Arkadaşlarımızın izah ettikleri şekilde muamele yapmak maddeyi kaldırmak lâzımgelmektedir. Hürmetlerimle.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Verilen misallerden başka misaller de vermek mümkündür. Sayın arkadaşımız Şevket Asbuzoğlu, maddenin ortadan kaldırılmasını ve zabitanın âmirlerinin yağmur gibi verdikleri cezalara son verilmesi lâzım geldiğini ifade ettiler.

Disiplin cezası verecek olan zabıta âmirlerini madde teyakkuza davet etmektedir. O bakımdan hiçbir endise izhar edilmesin. Bundan sonra lâalettayin disiplin cezası verilmeyeceği ve bunlar Devlet Şûrası ve diğer organların deneti altında kalacağı için âmirler çekinecek, ancak haklı oldukları yerlerde memurlara ceza verebileceklerdir. Haklı olarak ceza almış memur da kendisinin haksız olduğunu bildiği için, bir de burada gösterilen mercilere gidip haksızlığını tescil ettirmek istemiyecektir. Memur garantisi bu suretle tam ifadesini bulmuştur. Binaenaleyh maddenin aynen kabulünü istirham ederim. Hürmetlerimle.

ADNAN BAŞER — Muhterem arkadaşlar, Komisyonun Sayın Sözcüsü Turan Güneş'in 117 nci madde hakkında verdiği izahatta idari mahkemeler ve dereceli mahkemeler teşkil edileceğini ifade buyurdular. Bizim vergi hukukumuzda itiraz ve temyiz komisyonları diye kazai hüviyeti olan iki dereceli bir sistemimiz vardır.

Bunlar, 113 ncü maddenin kabulü sırasında, komisyonun söylediklerinden ayrı bir hususiyeti haizdirler.

İdari kazada, maliyeyi alâkadar eden konularda, ayrıca mahkemeler teşkil edilip edilmeyeceği hususunun da, 117 nei maddede olduğu gibi, tasrih edilmesini rica için söz aldım

İtiraz komisyonlarının bâzı kararları katîdir. 113 ncü maddede, bu şekilde idari yargının denetlenmesi dışında hiçbir idari tasarruf kalmıyacağı tasrih edilmiş olduğuna göre itiraz komisyonlarının katî olan bu kararları da Devlet Şûrasının göreceği bir dâva mevzuu olacaktır. Danıştayın tek başına mütalâa edilmesi halinde bu, göze alınamaz. Vergi mahkemelerimizi derecece halinde teşkilâtlandırmak icabeder. Benim 117 nei maddede ifade ettiğim husustan dolayı 113 ncü maddeden anladığım bundan ibarettir. Bu hususta izahat verirlerse memnun olurum.

BAŞKAN — Başka söz istiyen yok. Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım; 117 nei maddenin son fıkrası, daha evvel kabul edilmiş olan «idari işlemler kazai murakaba dışında bırakılmaması» prensibinin muayyen şahalara tatbikundarı ibarettir. Şimdi mevzuubahsolan yargı denetimi; «yargı mercilerinin denetimi» olmuştur, teşmil edilmiştir ve itiraz mercileri kanunlarımızda gösterilmiştir. Yargı mercii diye yeni bir mefhum getirmeden Türkiye'de eskiden beri câri muamelelerin ve tasarrufların aleyhine Devlet Şûrasına müracaat yollarını kapatan hükümleri kaldırmak imkânı yoktur. Mesele, netice itibarıyla, bir tasarrufun idari veya kazai olup olmadığı hususunun tesbitidir. Bir tasarrufun idari veya kazai olması sadece usul ile ilgili değildir. Organın mahiyeti ile de ilgilidir. Başka memleketlerin mahkeme içtihatları hususunda söylenenler budur. Bir kararı veren organ bunu sadece kazai usulle vermiş diye iktifa edilemez. Acaba bu organda bir kaza organının kurulması teminatı var mıdır? Bizim istediğimiz bundan ibarettir. Arkadaşlarıma, öyle geliyor ki, verilecek her karar mutlak surette Danıştayda incelenecektir. Hayır! Sadece her hangi bir kaza mercisinin kontrolundan geçmiş olmak lâzımdır. Aksi takdirde Türk ulusu adına mahkemeler tarafından incelenmesi gereken ih-

tilâfların halli, meselâ üniversitelerin muayyen organları, barolara da alâkalı organlar tarafından yapılır. Bu bir teminat değildir. Türkiye'de idareye sıkı surette bağlı, disiplin kurulları, itiraz mercileri vardır. Bunlar karar verdi, kazai murakabe oldu, artık mesele kapandı demek mümkün değildir. Behemahal kazai mercinin denetlenmesine tâbi tutulmalıdır.

Ben, Feyzioğlu arkadaşımız gibi, bütün kanunlarımızın değiştirileceği, birçoklarının Anayasaya aykırı düşeceği, kanaatinde değilim. Devlet Şûrası Kanununda, idari tasarrufları, diğer kaza mercilerinin aldığı kararları tetkik için, kendilerine umumi bir yetki tanınmıştır. Bu bakımdan, bütün kanunların düzenini bozacaktır, kanaatine iştirak etmeye imkân yoktur.

Getirdiğimiz hükmün önemine bir misal vereyim; Arkadaşlar, memurların teşkilât emrine alınması hakkında bir kanun var, malûm. Bunun, Şûraya müracaatı meneden maddesini kaldırarak, teşkilât emrine alınan memur bu karar aleyhine Bakanlığa müracaat edebilir. «Bu müracaat kazai usulle incelenir,» desek, bu bizi tatmin edebilir mi? Hattâ bu iş için Bakanlıkta umum müdürlerden bir, tâbir caizse, bir kazai komisyon kurulsaydı, bunun önünde memur bir avukat tarafından savunulsa bile kazai murakabe işlemiştir, sayabilir miyiz? Bize hayır. Çünkü bu komisyon üyeleri, aktif idarenin hiyerarşesinde yer almışlardır ve kazai karar verecek derecede teminata sahip değildirler. Binaenaleyh bununla iktifa ederseniz yine idari, adli kaza mercileri dışında, birtakım tasarrufları bırakmış olursunuz.

İki noktaya cevap vermek isterim. Birincisi; askerlik hizmetinin durumu icabı askerlerin bu maddenin şümulüne girmemesi komisyonca düşünülmüştü. Eğer arkadaşlarımız daha sarıh bir hüküm isterlerse maddeye komisyonca askerlerin kastedilmediğine dair bir fıkra konabilir. (Alkışlar)

İkincisi; ihtar meselesi. Bu, duruma göre değişebilecek olan bir şeydir. Eğer ihtar sadece bir ikaz mahiyeti taşıyor ve memurun statüsünde bilvasita veya bilâvasita bir değişiklik yapmıyorsa idari kaza mercilerine müracaat etmek bahis konusu olamaz. İhtar hakikaten memurun durumunda bir değişiklik husule getirecek olursa gayet tabiidir ki, menfaatleri haleldar ola-

na, ileride kendi meslekinde bir aksaklık meydana getirecekse, elbetteki kaza yollarının açık olmasını komisyonunuz tabî görmektedir.

Barolar hakkındaki noktai nazarımızı arz edeceğim. Baroda haysiyet divanı, temyiz dairesinin veya temyiz âzasının başkanlığında toplanabilir. Buradaki üyelerin niteliğinin aynı zamanda kaza organı olmasını söyleyebilmek doktrininin halledeceği bir mevzudur. Burada bulunan hâkim teminata sahipse, bu kaza merciini sıfatını kazanacaktır, maddenin şümulü içine girer.

BAŞKAN — Turhan Feyziöglü.

TURHAN FEYZİÖĞLÜ — Muhterem arkadaşlarım; Komisyona teşekkür ederim. Hiç değilse bir noktada meseleyi aydınlattı. Biz de askerlerin bu madde şümulüne girmemesini düşündük, dediler. Bundan evvelki maddede memurun ne olduğunun tarifinde ve bu tarif içine askerinin girdiğine, bu maddede bütün memurlara şâmil bir hüküm konduğuna göre; bu tefsir de yetmez; askerler hariçtir demedikçe büyük mahzurların doğacağını kabul buyurdular.

İhtar cezası bugünkü kanunlarımıza göre, arz ettiğim gibi âmir tarafından verilir ve orada biter. Bu bitmesin, kanun vâzını bunu daha ileri götürsün. Diyorlar ki, ihtar iki türlü olur. Bâzi hallerde bir kimsenin durumunda değişiklik getirirse Devlet Şûrasında dâva mevzuu olabilir. Değişiklik meydana getirmese dâva mevzuu olmaz. Devlet Şûrası içtihatlarına göre böyle bir ayırım yapmaya imkân yok. Maddi veya mânavi menfaati haleldar olur kimse dâva açabilir.

İdare prensipleri bakımından, zabıtasından, avukatından, doktoruna varıncaya kadar âmme hizmeti görenlerin ihtar cezası da buraya kadar gitsin diye bir Anayasa hükmüne ihtiyaç varsa bırakalım. Benim düşüncem, bunları, bu kadar teferruatı, Anayasaya değil, kanun vâzına bırakalım. Burada umumi prensipleri vaz' edelim. Bu umumi prensibin ışığı altında kanun yapacak olan kanun vâzına biraz itimad etmek lâzımdır. Aksi halde Türkiye'de bu Anayasanın ihlâl edildiği iddialarına ve bu husustaki dâvalara adım başına rashyabiliriz. Adım başında efendim şu anayasaya aykırı bu anayasaya aykırı gibi, anayasaya aykırılık iddiası, Devlet hizmetinin ve âmme işlerinin

aksamaması bakımından, her şahsın dilinin töresi olmamalıdır. Ben bunun Anayasaya saygıyı azaltacağına üzülürüm. Zaman kısalığı bakımından geniş şekilde cevap verme imkânı yoktur. Samimî olarak ben Anayasanın zedelenmemesi, gayrimesul insanların diline düşürülmemesi ve saygıyı bir yerde tutmak için bu teferruatı endişe ediyorum. Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Emin Paksüt.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Muhterem arkadaşlarım, Turhan Feyziöglü arkadaşımız son konuşmasında Komisyona teşekkür etti. Ben de kendisine açılma fırsatı verdiği için teşekkür ederim.

Turhan Feyziöglü arkadaşımız son konuşmasında, bu maddenin Anayasada yer almasında, her şeye rağmen, bir vahamet gördüğünü ifade etti. Binlerce, yüzlerce insan Anayasaya aykırılığı düşüncesiyle maddeden şikâyetçi olur, bu madde âdeta Anayasaya saygıyı kaldırır diye ifadede bulundular. Lûtfetsinler; maddede kiminle kim arasındaki münasebet üzerine böyle bir ihtimal beliriyor, söylesinler. Kamu hizmetinde çalışan insanların tarafsızlığı diye, tarafsız idare diye senelerden beri bir prensip müdafaa ettiniz. Bunun gerçekleşmesinde kamu hizmetlileri bahis mevzuudur ve onların disiplin cezaları bahis mevzuudur. Kamu hizmetinde çalışan insanlar iki dudak arasında kaderlerinin tâyin edileceği endişesinden âzâde olmalıdırlar. Onların haklarını, geçimlerini ve istikballerini ilgilendirilen tasarruflara karşı, eski iktidar zamanında olduğu gibi, 39/B maddesine göre hiçbir kazai murakabe yoluna müracaat edemez, dâva açamaz, verilen karar katîdir gibi birtakım kanunlar çıkarsa, işte o zaman Anayasaya saygısızlık başgösterir; işte o zaman tarafsız idare tehlikeye düşer. Bahis mevzuu madde ile, âmir ve memur münasebetini düzenliyoruz. Bugün bile modern bir Anayasadan mahrum olmamıza rağmen, birtakım idari tasarruflar, antidemokratik kanunlar dışında, kazai murakabeye tâbidirler ve bu yol açıktır. Bu itibarla konuşmaların bir noktada faydası olmuştur; o da komisyonun kasdının, askerlerin bu madde ile ilgisi olmadığı hakkındaki görüşünün meydana çıkmasıdır. Arkadaşlarımız emrederlerse, bunun ayrıca tasrih edilerek bir fıkra halinde maddeye eklenmesi mümkündür.

LÜTFİ ENGİN — Efendim mer'î kanunlarımızın göre disiplin kurulu cezaları lâzümüliera-
dır ve itiraz kademelerine bağlamadan birinci
derecede memura meslekten ihraç cezası tatbik
edilir. İtiraz vaziyeti de disiplin kurullarında
devam eder. Fakat memur aylarca açıktadır.
Acaba komisyonca bu hususta bir şey düşünül-
müş müdür?

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAK-
SÜT — Muhterem arkadaşımızın sorduğu sualin
aşlında idare hukukunun halledeceği bir mese-
leye taallük ettiği yüksek mâlûmunuzdur. Bir
idari dâvasının açılabilmesi için daha ziyade şu
esasların mevcudolması aranır.

1. Karar veren makam idari olmalıdır;
2. Lâzümüliera, lâzümülinfaz bir karar mev-
cudolmalıdır;
3. Bu karar bir şahsın hususi menfaatini şu
veya bu ölçüde ihlâl etmelidir. Ve bu haller ve
şartlar hukuk kaidelerine aykırılık teşkil eyle-
melidir. Bu suretle yargı merciiine müracaat ede-
bilecektir. Bu idari kaza prosedüründe tehiri
icra kararı alma yolu mevcuttur. Dâvacının hak-
lılık durumuna göre hu hakkı teslim etmek mer-
ciiin kararına bağlıdır.

TURHAN FEYZİOĞLU — Efendim, Baro
Haysiyet Divanları yargı mercii midir, değil mi-
dir? Bu konuya ilerde doktrin halleder buyur-
dular. Şimdi, aklımıza gelen misal budur. Baro
yargı mercii midir, değil midir?

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAK-
SÜT (Devamla) — Arz edeyim efendim. Mühim
olan meselâ şudur. Demin Turan Güneş arkada-
şımız da kısaca temas ettiler. Her hangi bir ku-
rul, bizzat idare edenlerden müteşekkil değilse,
karar mercii olarak idareye bağlı değilse, buna
kazai merci gözüyle bakmamız caizdir. Şimdi
verilmiş misale göre Askerî Yargıda, hâkim
nitelikleri olmıyanlarla hâkim nitelikleri olan-
lar, müstakil kurullar yargı makamı olarak ka-
bul edilmiştir. Hattâ bugünkü anlayışta me-
murlardan müteşekkil olduğu halde bir nevi
yargı makamı gibi İtiraz ve Temyiz komisyon-
ları kabul edilmiştir. Bunlar idarenin etkisinde
mi, yoksa kazai bir murakabe yapabilecek kud-
rette midir? İdari mahkemelerin kuruluşuna im-
kân tanınması zaten bunu sağlamaya mâtuftur.
Binaenaleyh eğer bir karar makamının idari et-
ki dışında müstakillen adaleti tecelli ettireceği

neticesine varılırsa kararı kazai bir tasarruf sa-
yılabilir. Bu bir içtihat meselesidir. Bendenizin
görüşüne göre idari etki dâhilinde bir kararın
kazai niteliği yoktur. Nitekim Üniversite Kuru-
lunun ve benzeri kurulların vermiş olduğu ka-
rarlar bugünkü hukukumuzda göre Şûrayı Dev-
lete kabili ikame dâva konusu teşkil edebilir.

Meseleyi başka zaviyelere çekmeye lüzum
yoktur. Madde kazai murakabeyi memurlar sa-
hasında da gerçekleştiriyor.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Vergi Temyiz
Komisyonu anlayışımıza göre yargı mercii midir?
Bir meslek teşekkülü ve bu teşekküle munhasır
kendi mensuplarının bulunacağı bir heyet veya
avukatlar için Baro Haysiyet Divanı yargı mer-
cii midir? Yargı merciiinden maksat nedir?

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAK-
SÜT — Muhterem arkadaşlarım, malûm oldu-
ğu üzere komisyonu, Temyiz Komisyonu bir
kazai fonksiyon yapıyor. Şûrayı Devletin hük-
mü tanzim edilirken ileri sürüldü. Aşlında idari
tesirden tamamen kurtarmak için elbette yargı
mercii haline getirilebilirler. Yani bugünkü ih-
tiraz komisyonları, Temyiz komisyonları nâkis-
tir. Kaza fonksiyonunu yaparlar ama tam bir
kaza organı durumunda değildirler.

Buna kavuşturulmaları lâzımdır, kanaatinle-
yiz. Zira başkan ve üyeleri hâkim niteliğinde ol-
duğu zaman daha fazla verirler. Binaenaleyh
arkadaşımızın bu tatbikata ilişkin soruları şüpe-
siz ileride kanun vâzularını meşgul edecektir.

BAŞKAN — Sayın Adnan Başer soru sora-
caklar efendim.

ADNAN BAŞER — Efendim, 5434 sayılı
Kanundaki 39/B gibi bir hükmün çıkarılmasına
bu 113 neü madde mâni değil midir?

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAK-
SÜT (Devamla) — Onu misal olarak verdim.
Demek istedim ki, nasıl orada kanun çkarmak
suretiyle kanun kazai denetimi menetmişse,
veya bilfarz sizin derecenizi tenzil etmişse, ma-
aşınızı kesmişlerse, bunun hakkında da hiçbir
yere baş vuramaz demişlerse Anayasamızın mad-
desine göre bu caiz değildir. 113 neü madde-
ye göre elbette hukuk dışı tasarruflara mâni olu-
nacaktır.

BAŞKAN — Sayın Ragıp Sarıca.

RAGIP SARICA — Muhterem arkadaşlar,

şahsım adına ve naçiz bir idare hukukçusu olmaklığım dolayısıyla söz almak lüzumunu duydum.

S ın meslektaşım Feyzioğlu'nun söz almasının idarede ihtar ve askerî disiplin cezaları bakımından Komisyonumuzu ikaz etmek gibi bir faydası oldu. Bunun üzerine sözcülerimizin izahlarının meseleyi tavzih ettiğini ve faydalı olduğunu zannetmiştim ki, Turhan Feyzioğlu arkadaşım tekrar söz aldı ve bidayetteki konuşmalarında vermiş oldukları misalleri tekrar etti, barolardan ve saireden misaller verdi. Arkadaşlar, verdikleri misal belki bütün mevcut disiplin cezaları arasında en çok tereddüt doğurabilecek bir hüviyet taşıyan bir keyfiyettir. Çünkü barolarda verilen cezalarda hâkimlerin yer alması bahis konusudur. Halbuki bir tek istisna için feda etmek istediğimiz nelerdir? Bunu hatırlayın. vilâyet inzibat komisyonu vekâlet inzibat komisyonu gibi hiçbir surette hâkim niteliğine sahibolmayan, hâkim bağımsızlığına sahibolmayan kişilere elbette hâkim nazariyle bakamayız. Hakkı kaza, Türk Ulusu adına iera edilir. Yoksa idare adına hakkı kaza, mesleki teşekkül adına hakkı kaza, baro adına hakkı kaza, üniversiteler, Etilba odaları, Ticaret Odaları, Mimar. Mühendisler Odaları adına hakkı kaza iera edilemez. Binaenaleyh, nerede bir tereddüt, nerede bir ihtilâf var; neredeki bir memur veya kamu tüzel görevlisi, her hangi bir surette meslekî bakımlan müteessir duruma düşmüştür. Elbette son müracaat mercii Türk Ulusu adına hakkı kazayı iera eden mahkemedir. Ya Şûrayı Devlet veya başka bir adli mercie müracaat edecektir, hâdisesine göre. Binaenaleyh burda asla tereddüt caiz değildir. Vatandaşlara tanıdığımız ve normal telâkki ettiğimiz teminatı, vatandaşların bir kısmı olan ve idari hayatımızda mühim vazife iera eden memurlar ve görevliler zümresinden esirgemeye hakkımız olamaz. Bahasus ki bunlar idarenin tehdidine daha da fazla mâruz vatandaşlardır. Bu itibarla Turan Güneş ve Emin Paksüt arkadaşlarımızın söylediklerine, bir viedan boreu telâkki ederek, canü gönülden katılmaktayım. Bir meslek haysiyeti ile bunları söylemek lüzumunu duydum.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Arkadaşlar, tek-

rar huzurunuzu ısgal ettiğim için özür dilerim. Şu madde üzerindeki münakaşa bize göstermiştir ki, bu yazılış tarzı ile gelse idi, bir askere ihtar cezası vermenin Şûrayı Devlete ve Askerî Yargıtaya gidip gitmediği konusu, ulema arasında bahis konusu olurdu. Böyle Anayasa yapılmaz. Bu teferruata kaçmış. Bana söylesin Ragıp Sarıca Hocamız, üstadımız; hangi Anayasa idare maddeleri bakımından bu derece teferruatlıdır. İstanbul Anayasasında çok daha teferruatlıdır. Ben şükranla karşılıyorum ve uğraşa uğraşa bu komisyonun idare maddelerini nasıl kısalttığımı biliyorum. «İdarenin bütün eylemleri yargı denetimine tâbidir.» dedikten sonra tekrar bunu teyiden memurlarla ilgili bütün disiplin kararlarının yargı denetimine tâbi oluşunun tasrih edilmiş olması tatbikatta mahzurlar çıkarmaz mı diye bir sual sordum. Ve bunun haklı haksız, Anayasaya aykırılık iddialarını ve Anayasaya aykırılık dâvalarını doğurabileceği endişesini belirttim. Ve ileride hakikaten Anayasa ihlâl edildiği zaman vatandaşın «İllâllah artık her gün Anayasa yı ihlâl dâvası mı» demesinden endişe ediyorum.

Şimdi bir noktaya Sarıca arkadaşımın dikkatlerini çekerim. Hiçbir zaman yargı denetimi aleyhinde bulunmadım. Kanun vaz'ında mesuliyet alanlar kanun denetiminden mahrum olsun demedim. Şimdi bir madde yazılmıştır, iki mahzurunu beraber tesbit ettik. İleride hangi mahzurların çıkacağı belli değil. Zabita memuru ile bir üniversite hocasının veya bir tapu kâtibinin aynı hükümlere tâbi tutmanın imkânı olmadığını Sarıca arkadaşımız da bilir. Askerleri hariç bırakıyorsunuz, zabita ne olacak?

Bu bakımdan teferruata inilmesinin mahzurları dolayısıyla dikkati çekmek istiyorum. Yoksa kanunları yaparken ihtilâflara düşeceğimizi zannetmiyorum. Sarıca arkadaşım hangi maddeyi savunuyorsa, aynı hukuk anlayışı bizi aynı kanun maddesi üzerinde birleştirir. Her mesele konuşulurken, bu meselede de ideallerimiz bizi aynı hal çaresine ulaştırır. Ama bir Anayasa bu derece teferruatlı olmalı mıdır? Anayasa çiğnenmiştir, çiğnenmemiştir diye her meselede itiraz yolu açılmalı mıdır? Ben sadece bu suali arz ediyorum.

BAŞKAN — Sayın Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Belki idari hayatta bulunmuş olanların görüşlerinde fayda olabilir. Bendeniz, ihtara varıncıya kadar disiplin ce-

zalarının kaza kontrolü altında bulundurulmasında mahzur görmem. Hattâ diyebileceğim ki, idare âmirlerini sıkan şey, kazanın murakabesi altında bulunmak değil, bulunmamaktır. En sıkıntılı şey budur. Çünkü idare âmiri mahrutun zirvesine yakın bir noktadadır. Daha aşağıda cereyan eden bütün muamelelere hâkim olma iktidarında değildir. Onların üzerinde umumi bir kazai kontrolün ve mesuliyetin endişesi hâkim olmalıdır ki, idare âmiri biraz rahatlıkla, emniyetle yerinde oturabilsin. Bu ağırlık idarenin üzerinden kalkınca lâubaliliğin kapıları açılır.

Böyle bir Anayasa maddesi yazarken bu görüşlerin maddede nasıl yer alması lâzım geldiği hususunda telkinlerde bulunacak değilim, sadece vuzuh istiyorum. Evvelâ, disiplin maddesinin altında kaza kapılarının açık olduğunu beyan etmekte, asgari olarak maddenin zarafeti bakımından, fayda vardır. Ancak bu hükmün 113 nci madde ile çatışmasından doğan meseleleri bu madde halletmemiştir. Sözcülerin verdiği izahattan sonra da meseleler aydınlanmış görünmüyor. Hele burada konuşa konuşa, şu heyet bu heyet kaza mercii mahiyetindedir diyerek, böyle konuşmalarla maddeye verilmeye çalışılan aydınlık kararlıktan beterdir. Meselâ açıkça kabul ediyor musunuz ihtar dâhil olduğu halde bütün disiplin cezaları kaza murakabesine tâbi olacaktır? Bunu kabul ediyorsanız madde başka türlü yazılır. Yok, ihtar bunun dışında kalsın diyorsanız, ihtar dışında disiplin cezaları diyerek berrak bir madde meydana getirelim.

Bütün iyi niyet ve gayretlerle de olsa, bâzi heyetler kaza mercilerine benzer, bâzi merciler sayılabilir şeklindeki karşılıklı konuşmalardan içtinabedelim. Arkadaşlar buradan ihtar cezasını çıkarmayı arzu ediyorlarsa sarâhaten çıkarsınlar. Bendeniz dâhil olmasında mahzur görmem. Elverir ki, bu anlayış maddede sarîh olsun. Eğer bütün disiplin cezaları çaresiz Danıştaya gidecek ve Danıştayı büyük bir yük altında bırakacak diye bir mahzur görülüyorsa, madde ona göre düzenlenmelidir. Hulâsa madde sarîh olarak yenden yazılmalıdır.

BAŞKAN — Başka söz isteyen yok. Önergeleri okuyoruz, efendim.

Yüksek Başkanlığa

117 nci maddenin son fıkrasının tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Şevket Asbuzoğlu

Mehmet Hazer

Yüksek Başkanlığa

117 nei maddeye aşağıdaki fıkranın ilâvesini arz ve teklif ederim.

E. Boransü

(Askerî hükümlerdeki özellikler saklıdır.)

Yüksek Başkanlığa

117 nei maddenin sonuna aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Üye

Üye

Enver Kirker

Abdürrahman Altuğ

Madde 117.

Son fıkra : Süel kişilere, disipline ait tatbik edilen ve yürürlükte bulunan hükümler saklıdır.

Yüksek Başkanlığa

117 nci maddenin son fıkrası olan «Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz» ibaresinin çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Suphi Doğukan

Feridun Üstün

BAŞKAN — Efendim, bu önergelerden ikisi son fıkranın çıkarılmasını istihdaf etmektedir.

Evvelâ son fıkranın çıkarılması hakkındaki takrirleri oyunuz sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Son fıkranın çıkarılması hakkındaki önergenin nazarı dikkate alınması kabul edilmiştir.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Sayın Başkanım, oyların sayılmasında bir yanlışlık oldu zannediyorum. Lütfen oylama ayağa kalkarak yapılsın.

BAŞKAN — Peki efendim. Bir yanlışlık oldu ise bağışlamanızı rica ederim.

Son fıkranın çıkarılması hakkındaki önergeyi kabul edenler lütfen ayağa kalksınlar... Oturun efendim. Kabul etmeyenler lütfen ayağa kalksınlar...

Önergenin kabulü hakkında 49 arkadaş oy vermiştir. Kabul edilmemesi hakkında ise 55 arkadaş oy vermiştir. Önerge kabul edilmemiştir efendim.

Komisyon diğer iki önergeye uygun olarak bir fıkra teklif ediyor. Ordu mensupları hakkındaki bu fıkranın ilâvesiyle maddeyi tekrar okuyoruz.

b) Memur teminatı

MADDE 117. — Memurlar ve kamu kurumu

niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.

Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz. Asker kişiler hakkındaki hükümler saklıdır.

BAŞKAN — 117 nci maddeyi bu ilâve ile Yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

ALP KURAN — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

ALP KURAN — Efendim, kabul edenler ve etmeyenlerin sayısı, Çok Muhterem Başkanımız tarafından 54 ile 49 rakamları ile ifade edildi. Bu durum karşısında kabul nısbabı var mı, yok mu? (Çekinse olanlar var sesleri) Müsaade buyurun, bendeniz bir hususun tavazzuh etmesi için huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Bir karar almışsınız. Yeter sayı var mı? Karar nısbabı tam üye sayısının salt çoğunluğu olması lâzım değildir? Bunu bilelim diye huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Bu hususun aydınlanmasını rica ediyorum.

BASKAN — Hemen cevap vereyim efendim; Başkanlık Divanı hemen 49 ile 55 rakamları üzerinde durdu. Bu arada oylamada, oylamaya katılmıyan çekinse olan arkadaşların salonda oturmuş bulduklarını tesbit ettik. (Bravo sesleri ve alkışlar)

ALP KURAN — Muhterem Başkan, bir başka nokta daha var. Oturanları tesbit buyurduğunuza göre bu olabilir. Fakat, bu kararı almak için mutlak surette salt çoğunluk bulunması kanaatinde misiniz?

BAŞKAN — İctüzük sarihdir. Müzakerenin devam etmesinde salt çoğunluk lâzımdır. Karar, hazır bulunanların salt çoğunluğu ile alınır.

ALP KURAN — Teşekkür ederim.

BAŞKAN — 118 nci maddeyi okuyoruz.

c) Memurların siyasi partilere girmemesi

MADDE 118. — Memurlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim organlarında bulunanlar, siyasi partilere üye olamaz-

lar. Görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında, siyasi kanaatlerinden dolayı her hangi bir ayırım yapamazlar. Bu esasa aykırı hareketleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılır.

BAŞKAN — Fahri Belen. (Yok sesleri)

Madde hakkında söz istiyen?.. Buyurun Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Efendim, bu madde Memurun Kanununun 9 ncu maddesine mütenazır bazı hükümler getirmektedir. Fakat burada Memurun Kanununda yer alan siyasi ve içtimai neşriyattan hiç bahsedilmemiş. Acaba bir memur, bir partiye girmediği halde siyasi mahiyette neşriyatta bulunabilir mi? Beyanda bulunabilir mi? Bu hususu tasrih etmelerini rica etmekteyim. Yani sadece bu kanunla temin edilen husus memurların siyasi bir partiye girmeleri midir? Siyasi bir partiye girmeden de memurların siyasetle meşgul olmaları muhtemeldir. Bu hususta ne düşünüyorlar? Bunda bir mahzur telâkki etmiyorlar mı?

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, bu maddede bir hususun encümence açıklanmasını rica edeceğim. Maddede iktisadi teşebbüslerin yönetim ve denetim organlarından bahsedilmektedir. Acaba bir vilâyette veya kassabada bankanın şube veya ajans müdürü yönetim elemanı mı sayılmaktadır? Eğer yalnız umum müdürlükteki denetim ve yönetim organından bahsedilmek isteniyorsa, bu gayrikâfidir. Bir il veya bir ilçede banka müdürünün bir partiye girmesi, bir tapu müdürünün bir partiye girmesinden çok daha fazla vatandaş üzerinde tesir eder. Bu itibarla bu hususun açıklanmasını rica edeceğim. Şahsi kanaatimi arz edeyim. Katiyen icra işinde çalışan il ve ilçedeki müdür mevkiinde olanların, karar sahibi kimselerin partilere girmemesi lâzımdır kanaatindeyim.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarımız, Fethi Çelikbaş arkadaşımız müdür mevkiinde olanların partilere girmemesi lâzımdır, dedi. Biz de müdür mevki mânasında, yönetim ve denetim tâbirini kullandık. Küçük ölçüde dahi olsa bir müessesede tamamen veya kısmen karar alma yetkisine sahibolan şahıslar hiçbir siyasi partiye giremiye-

ceklerdir. Siyasi partilere girebilecek olanlar karar yetkisi olmıyan işçi ve müstahdemlerden ibaret kalmakta ve karar alma mevkinde bulunan, müdür mevkiinde bulunanlar partiye giremeyecektir.

BAŞKAN — Bir soru var efendim. (Fabrika, fabrikalar sesleri)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Fabrika Müdürleri, fabrika hakkında karar alması itibariyle, işletme müdürleri, müdür muavinleri giremeyeceklerdir. İdare Meclisi varsa, o da giremeyecektir.

MEHMET HAZER — İktisadi Devlet Teşekküllerine seçimle gelen idare heyetleri keza bu maddeye tâbi olacak mıdır? Bir de bu müesseselerin memurlarının bir partiye girmeleri memnudur? Siyasi partilere ait neşriyat yapmaları bahis konusu olmadığına göre, niçin madde dışında bırakılmıştır?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Memurun siyasi neşriyat yapması meselesi, memurların bağlı buldukları hizmet ile olan münasebetlerine taallük ederse bu, siyasi neşriyatı aşan bir konudur. Memur, idareye karşı muayyen bir bağla bağlı bulunduğuna göre, bu bağın bâzi noktaları vardır. Siyasi neşriyat yapmayıp, falan umum müdür ehliyetli değildir gibi bir neşriyat dahi yapamaz. Binaenaleyh, idare bağı itibariyle, onun bir kısmı olarak, siyasi neşriyatı mtydana çıktığı için, ayrıca buraya koymadık, sırf bu manzumenin içinde olduğu için.

ADNAN BAŞER — Maddedeki Yönetim ve Denetim tâbirleri yerine başka tâbir koymak lâzımdır. Çünkü bunların kendi kanunlarında yönetim tâbirinden idare heyetleri, denetim tâbirinden de murakabe heyetleri kastedilmiştir. Bu, tatbikatta anlaşmazlıklara yol açabilir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bu hususta bir şey söyleyemem. Komisyonunda tezekkür etmemiz lâzım.

NECİP BİLGE — Şubelerde veya ajanslarda olsa dahi karar yetkisi olan bir kimsenin siyasi partiye giremeyeceği söylendi. Şimdi aynı durumda olan bir kimse merkeze tâyin edilse ve yönetim ve denetimde ilgili olmıyan bir yerde çalışsa acaba bunun hakkında da bu karar uygulanacak mı?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Efendim, yönetim ve denetim organları denediğine göre merkezde vazife gören bir şahsın,

aynı kurumda bulunduğu için, bir siyasi partiye girmesini mümkün görmüyoruz. İktisadi Devlet Teşekküllerinde de bu mümkün değildir. Devletin özel şahıslarla müstereken kurmuş olduğu müesseseler varsa sadece özel şahıslar adına temsilci olabilir. Devletin diğer bir kamu tüzel idare meclislerinde vazife alanlar bir siyasi partiye giremezler.

BAŞKAN — Sayın Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, ben arkadaşlarımın görüşüne asla iştirak etmiyorum. İktisadi Devlet Teşekkülleriyle sermayesinin % 50 si Devlete aidolan İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan memurlarla hususi teşebbüslerde çalışan memurlar arasında bir fark olmaması lâzımgelir. Bunların tek farkı birisinin Devlet, diğerinin hususi sermaye ile çalışmasıdır.

Meselâ tasavvur buyurunuz, bir misal alalım. Bir vilâyet merkezinde bir İş Bankası Müdürünün salâhiyeti, nüfuzu; Ziraat Bankası Müdüründen az mıdır? Hayır. Baskı yapma bakımından nüfuzları vardır. Filân partiye girmez ama, kalkar o partiyi tutar ve istediği baskıyı yapar. Meselâ, bankaların hiçbirisinde iktidar partisine kayıtlıdır, diye bir kimse görmedim. Buna mukabil yukardan aldıkları emir mucibince siyasi nüfuzlarını kullandılar.

Bir kere İktisadi Devlet Teşekkülleri 3460 sayılı Kanunla, hususi hukuk ahkâmına tâbidirler. O kadar yorulmuşuz ki, arkadaşlar, bir evvelki söylediğim kelimeleri unutuyorum. (Gülüşmeler) Böyle olunca arkadaşlar, memur ile müessese arasındaki münasebet hususi hukuk ahkâmına bağlı olması lâzımgelir. Buna rağmen, aldığımız karar ve kanunlarla adam ceza görmekte, haklarından mahrum olmakta, bir Devlet memuru gibi, kapı dışarı atılmakta, bir hakka sahibolmamaktadır. Bir esnaftan daha az hak sahibi. Kapı dışarı bırakıyoruz, İktisadi Devlet Teşekkülü memurunu. O halde ne hakkımız var, adamı siyasi haktan mahrum etmeye? Eğer partizanlık yaparsa tecziye edelim.

İktisadi teşekküllerde sermayenin % 50 sinden azı Devletinse, o zaman memur siyasi partiye girebilecek. Meselâ, Zonguldak'taki Çelik Sanayii İşletmesinin memurları girebilecek; Zonguldak İşletmesinin memuru giremeyecek.

Bir yandan ileri demokrasiye gidiyoruz, bir yandan da beraeti zimmet asıldır, der gibi her

şeyde şüphe asıldır, diyoruz.

Onun için ben bu maddeyi çok haksız görüyorum.

BAŞKAN — Sayın Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, İktisadi Devlet Teşekküllerinde müdür mevkiinde bulunanların siyasetle meşgul olmalarının tek mahzuru sadece vatandaşlara partizan gözükmekten ibaret değildir. Üstelik işletmenin aleyhine olmaktadır. Bir gün 24 saat olduğu için siyasetle uğraşan bir müdür, muayyen zamanlarda siyasetle uğraştığı için kendi mesaisini ve bilgisini işin iyi görülmesine teksif edemez. Ben şahsen vekil bulunduğum zaman bunları gördüm ve ihtar ettim. Bu bakımdan İktisadi Devlet Teşekküllerinden Tür-

kiye'nin asıl beklediği şey işletmelerin rasyonel çalışmasıdır. Yoksa orada çalışanların politika ile uğraşması değildir. Politika yapmak isteyen beyler çıkarlar başka yerde politika yaparlar.

Bu bakımdan bunların siyasi partilere intisabetmesi sureti katiyede iyi değildir. İşletmecilik bakımından sayılamıyacak kadar büyük mahzuru vardır. Bu itibarla, Sayın Barlas arkadaşımızın acı tecrübelerini kendisinin de çektiğine şüphe etmediğim bu konuda ısrar etmemesini rica ederim.

Mâruzatım bu kadardır.

BAŞKAN — Efendim, saat 14,30 da toplanmak üzere Oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 12,30

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati: 14,30

BAŞKAN — Kâzım orbay

KÂTIPLER: Alev Coşkun, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Anayasa tasarısının 118 nci maddesi üzerinde görüşmelere devam ediyoruz.

Söz, Sayın Ömer Karahasan'ındır.

ÖMER KARAHASAN — Muhterem arkadaşlar; 118 nci maddenin birinci fıkrasındaki (Memurlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim organlarında bulunanlar, siyasi partilere üye olamazlar.) cümlesinin biraz daha genişlemesi lâzımgeldiği kanaatindeyim. Çünkü; uzun seneler bir İktisadi Devlet Teşekkülü olan Maden Havzasındaki tecrübelerimin bana öğrettiği husus, maden işletmesinin her sene uğradığı zararların sebeplerinden birincisi partizanlığın Havzada hüküm sürmüş olmasıdır. Bunun birçok misalleri mevcuttur. Bu misallerin burada izahı kıymetli vaktinizin israfına sebebiyet vereceğinden sarfı nazar ediyorum. Zannederim sizler de takdir buyurursunuz. Bi-

naenlayeh kabul buyrulduğu takdirde teklifim şu şekilde olacaktır :

(Memurlar, kamu İktisadi Devlet Teşebbüslerinde çalışan bilûmum memurlarla, yönetim ve denetim organlarında bulunan müstahdemler siyasi partilere üye olamazlar.) Şeklinde olacaktır; meselâ: 50 bin mevdudu bulunan bir İktisadi Devlet Teşekkülü işletmesinin yönetim ve denetim mevkiinde bulunanlar mahdut bir kaç kimseden ibarettir. Eğer teklifim kabul buyrulursa, bu takdirde işletmeler senelerden beri çektiği bu ıstıraplardan ve kısmen de maddi zararlardan kurtarılmış olacaktır. Karar Yüksek Heyetinizindir.

Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Madde hakkında başka söz istiyen yok. Komisyon söz istiyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, Ömer Karahasan arkadaşımızın teklifi, Devlet sektöründe çalışan bü-

lün işçileri siyasi partiler dışında bırakacaktır. Halbuki biz daha ziyade, idarenin tutumuna, mukabil çare olarak, tarafsız maddeler getirmekteyiz. Biz bu hakkın işçi vatandaşlara teşmîini düşünmedik ve komisyon olarak da bu hükmün gümüllendirilmesine taraftar değiliz.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, Sayın Sözcüden evvel konuşan arkadaşımızın bu konuda fevkalâde geniş tecrübesi vardır. Bizzat kendisi çalışmak suretiyle gücünün yettiği kadar partizanlığa mâni olmak için gayret göstermiştir. Şimdi Turan Güneş arkadaşımın beyan ettiği fikir ise, İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan vatandaşların siyasi haklardan mahrum olduğu şeklindedir. Bu doğru değildir. Vatandaşların memleketin umumi gidişine iştirakleri reyleriyle dir. Her hangi bir işçi vatandaş, ilçe idaresindeki vazifesi dolayısıyla, fabrika idaresi aleyhinde münakaşalarda bulunabilmektedir. İktisadi Devlet Teşekkülleri evveleminde iktisadi çalışma nizamına kavuşturulmalıdır. İktisadi Devlet Teşekküllerini evvel beevvel bu memleketin hayrına çalıştırmak mecburiyetindeyiz. Bu itibarla ben işçi vatandaşların siyasi haklarına bir tecavüz değil fakat memleketin umumi menfaati namına işletmelerin zaptı rapt altına alınmasının temini için bunu bir tedbir olarak görmekteyim. İşçi vatandaşlarımız istediği gibi reylerini kullanacaklardır. Komisyondan çok rica ederim. Burada memleketin büyük menfaati bahis konusudur. Devlet İktisadi Teşekküllerinde vazife almış olan arkadaşları da burada zikredelim.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım, emirlerinize itibaen mümkün olduğu kadar az konuşarak işimizin süratle yürümesi için demin huzurunuzda kısa mâruzatta bulundum.

Bir kere, madde siyasi partilere girme yasası yanında, vatandaşlar arasında siyasi kanaatlere göre ayırım yapmayı men ediyor. Bu ikinci hüküm, umumdur, harkese kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan işçilere de nazari olarak şâmil dir. Nazari olarak diyorum, çünkü işçi, işinde vatandaşla karşıkârşıya değildir. işi dışında ise, bir siyasi parti mensubu olarak, vatandaşların tamamen siyasi haklarını ve fikir hürriyetini kullanmasına mâni olmamak gere-

kir. Ama, bir ustabaşı kendi bölümünde çalışan işçiler arasında siyasi kanaatlerine göre bir ayırım yapamaz.

Bu kabil teşekküllerde idareci durumunda bulunanlar ise, siyasi partilere giremeyeceklerdir. Kanaatimize göre Türkiye'de partizanlığın sebebi, işçilerin veya bu statüde bulunanların siyasi partilere girmesinden değil, idarecilerin siyasi partilere girmesinden doğmuştur. Bir kere müessese müdürleri ve memurları, iktidar partisine girmeye mecbur kalarak müesseseye siyasi bir ruh veriyorlar. Çok kerede il veya ilçe başkanı olarak bir siyasi partinin kendi adanlarının, işe yaramasa bile, müesseseden, mazur görürüz, söylenmesine yol açıyorlar.

Biz bu bakımdan partizanlığı başından kurutmak istiyoruz. Eğer partizanlık kurutuluyor ise, işçi vatandaşların bir siyasi partiye girmelerini men için hiçbir sebep yoktur. Yok koyduğumuz hüküm partizanlığı başından kurutmuyorsa; zaten işçinin başında bulunan insan, işçileri partizanlığa teşvik edecek demektir.

Binaenaleyh, işçilerin siyasi partiye girmeleri ile partizanlığı birbirine karıştırmamak lâzımdır. Şunu da açıkça söyleyeyim ki, vatandaşların siyasi hakları sadece rey kullanmaktan ibaret olsaydı siyasi partiye girmesinin esasen bir ehemmiyeti kalmazdı. Ne yapıyoruz? (Bütün İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan vatandaşları siyasi partilere girmekten men ediyoruz. Buna hakkımız yoktur arkadaşlar. Arkadaşımız diyor ki, işçi olmıyan bir kategori vardır ki, bunların siyasi partiye girmeleri tehlikeli olur. Biz, bir fabrikada işçiler üzerinde müessir olabilecek şahsın, siyasi partilere girmesini menetmek üzere bu ibareyi koyduk. Bunlar idare meclisi üzası, umum müdür, müdür gibi şahıslar olması lâzımdır. Bunların dışında kalacak ve idari hizmeti görecek kimseler de bunun içine girebilir. Ama bu fikri temin edecek başka kelimeler bulursalar onu da nazari itibara almaya müheyyayız efendim.

BAŞKAN — Ali Erel.

ALİ EREL — Muhterem arkadaşlar, sayın komisyon sözcüsünün ifade ettikleri gibi memleketimizde Devlet sektöründe çalışan işçiler 3460 sayılı Kanunla kurulmuş olan İktisadi Devlet Teşebbüslerinde çalışırlar. Bunların salâhiyet veya siyasi partiye girmeleri, hiçbir zaman orada çalışan memurlardan daha az etkili değildirler. İktisadi Devlet Teşebbüslerinde çalışan zümre üç sı-

nifa ayrılır; memur sınıfı, işçi sınıfı. Bunlar da daimî ve muvakkat olmak üzere ikiye ayrılır. Bendeniz burada muvakkat işçilerden bahsetmiyeceğim. Çünkü bunlar sezon işçileridir, çalışırlar, muayyen bir zaman sonra köylerine giderler. O halde kalıyor iki zümre. Devamlı işçilerle memurlar sınıfı ki, bunlar arasında da hiçbir fark olmasa gerektir. İktisadi Devlet Teşebbüslerinde çalışanların hiçbir siyasi hayata girmemeleri memleket lehine olacağı kanaatindeyim. Bunun böyle olduğunu geçmiş misaller bize göstermiştir. Bu hususta bir önerge hazırlamış vaziyette değilim, arzu buyurulursa hemen takdim ederim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Sayın arkadaşlar, sabahleyin ben İktisadi Devlet Teşekküllerindeki memurların, müdürlerin siyasi partilere girmelerinin menedilmesi hususunda telâş ederken, birçok kıymetli arkadaşlarımla işçilerin de siyasi partilere girmelerini önlemek istediklerini gördüm.

Arkadaşlar, işçiler siyasi partiye girmeyecek, memur siyasi partiye girmeyecek, hâkim ve su-baylar da siyasi partiye girmeyecek. E, siyasi partiye kim girecek? Yalnız politika ile uğraşanlar girebilecek. Bu durumun yanında Anayasada siyasi partiler hayatımızın değişmez bir parçası olduğu belirtiliyor. Böyle olduğuna göre birçok vatandaş siyasi haklardan mahrum edilmiş oluyor. Batılı memleketlerde müddeiumumilerin bile her hangi bir siyasi partiye girmelerini meneden bir hüküm yok. Durum böyle olduğu halde bizim memleketimizde birçok vatandaş siyasi partiye girmek hakkından mahrum ediliyor. Bu ne adaletle kabili telifdir, ne de Raison D'Etat ile kabili telifdir. Bu doğrudan doğruya işçi vatandaşları siyasi haklardan mahrum etmek demektir, ama idare eden, ama idare edilenler olsun arkadaşlar. Bunu bilmek lâzımdır. Demokrasiye girdiğimiz bu devirde kafalarımızı değiştirelim. Mesele baştakilerin partizanlık etmemesidir. Yoksa bizatihi bu madde Anayasaya aykırıdır. (Alkışlar)

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, konuşulan mevzu sadece partizanlığa mâni olmak keyfiyeti değildir. Konuştuğumuz mevzuda Türk milletinin umumi menfaati mevzu-bahistir. Bir İktisadi Devlet Teşekkülünde çalışan ve orada bir hizmet ifa eden kimse bir par-

tinin ilçe idare heyetine girerse, o mntakada işçisinin oldukça kalabalık bulunduğu bir fabrika idaresine karşı devamlı tenkidler yağdırırsa, o fabrikada bir iktisadi düzen teessüs edebilir mi? Demin bir arkadaşımız izah etti. İktisadi Devlet Teşekküllerinde hâsıl olan zararların azımsanmıyacak bir kısmı bu tarzda parti işlerinden gelmekte, Umum Müdür ve muavinleri, bu çeşit partili insanların nakli ve Ali'nin Veli'nin tavassutu ilt vakit getirmektedirler. Partilere intisabolunmamasını teklifinden, işçilerimizin siyasi hayattan mahrum edilmesi neticesini çıkarılmasını bendeniz bir türlü anlıyamıyorum. Türkiye'de yüzbinlerce işçi vatandaş vardır. Bunlar dilerlerse partilere girecekler. İktisadi Devlet Teşebbüslerindeki aksaklıkların giderilmesi lâzımdır. Bunu da düşünmeliyiz. Resmî sektörde çalışan işçi vatandaşlar bir partide üye değilken bir partiye kaydolmak suretiyle politika ile de meşgul olmak isteyen hususi sektöre geçsinler, orada parti işleriyle de uğraşsınlar. Memleketin büyük menfaatlerini göz önüne alarak arkadaşların ona göre hareket edeceklerini ümidediyorum. Yüksek Heyetiniz içinde, bu mevzuda fiilî mesuliyet almış arkadaşlarımız çoktur. Kendilerinin burada konuşmalarını ve izahat vermelerini rica edeceğim. Bu memleketin bütün vatandaşları pertilerde kayıtlı değildir. Siyasi faaliyette her halde partiye kaydolmayı şart koşmaz. Bizzat işçi vatandaşların iktisadi menfaatleri de çalıştıkları işletmelerin başarılı olmasındadır. Bu itibarla komisyondan çok rica edeceğim, bu maddeyi geri alıp düşünsünler, her yıl milyonlarca zarar veren Devlet işletmelerine bir düzen verme imkânını sağlasınlar. Bu düzen kurulmadığı takdirde işletmenin zarar yükünü kim taşıyacaktır? Gene bu yük işçi vatandaşların omuzlarına yüklenecektir. Hulâsa olarak arz edeyim ki, komisyon bu mevzuda çok titiz davranmalıdır.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, huzurunuzu sık sık işgal ettiğimden dolayı özür dilerim. Maddenin taşımakta olduğu mâna, ilk defa Fethi Çelikbaş arkadaşımızın beyanları ile daha ileriye doğru götürülmeye çalışılmıştır. Bir defa Türk işçisinin siyasi haklarının ve bâzi önemli hürriyetlerinin kısılması ile karşıkaraşıya kaldıklarını ifade ettiler. Bu sebeple derhal komisyon adına

huzurunuzla çıkmak zaruretini duydum.

Muhterem arkadaşlar; evvelâ Türkiye'de İktisadi Devlet Teşekkülleri zararlarını bir nevi işçilerimizin partizan hareketlerine bağlamak zannediyorum, bu zararı en basit ve en kolay izah etmek olur. Bir kere, 27 Mayıs'tan sonra, partili olmakla partizan olmayı tefrik imkânını kaydetmiş isek, yaptığımız bu Anayasa ile memleketimize huzur getirmek mümkün değildir. Türk işçisinin sahibolduğu hak ve hürriyetler, İş Kanununda tesbit edilmiştir. Bir işçi, konmuş olan usul ve kaidelere riayet etmek şartıyla, çalışmakta bulunduğu müesseseyi her vatandaş gibi, mükemmelen tenkid etmek hakkına sahiptir. Eğer tenkid ile iktisadi teşebbüslerin randımanını düşünüyorsa, bu teşebbüsler kadar randımanı yüksek olması lâzımgelen özel teşebbüsler işçilerinin de siyasi partilere girmemesi lâzımgelcektir. Memleketin iktisadi kalkınması, işletmelerin rantabl çalışması, o işçilerin çalışması, işletmelerin rantabl çalışması, o işçilerin siyasi partilere girmesinin yasak edilmesi ile mümkün olacaktır. Bu memlekette böyle bir tefsire gidilmesinin mümkün olmadığını zannediyorum. Asıl mesele partizanlıktır. Bu vesile ile Çelikbaş arkadaşımıza şunu hatırlatmak isterim; 10 sene işçi arkadaşlarımızın partizanlık yüzünden çektiklerini biliyoruz. O günkü şartlara rağmen işçi vatandaşlarımız bitaraf kalmaya çalışıyorlardı. Fabrikalarda çalışan işçilere baskı yapan Fabrika Müdür ve muavinidir. Bir Etibank Umum Müdürünün parti başkanı olarak çalıştığını görmüşüzdür. Parti mülâhazalarından uzak iyi bir fabrika veya müessese müdürü, İş Kanununu iyi bir şekilde tatbik etmek suretiyle, randımanı yükseltebilir. İşçilerimizin siyasi kanaatleri yüzünden İktisadi Devlet Teşekküllerinin randımanını düşürdüğü kanaati ile yürümek yoluna gitmiyelim. Bu görüşe katıyen ama katıyen katılmıyoruz. Topyekûn yüzbinlerce işçi vatandaşın siyasi hayata girmelerini bendeniz faydalı görmemekteyim. Bütün bu mülâhazalarla siyasi bir ayırım yapılmış bulunmaktadır. Bu durum karşısında şimdi bir âme hizmeti gören tabip Odaları, Ziraat Odaları ve Ticaret Odalarına dâhil insanların da üye olmalarını menetmek lâzımdır. Barlas arkadaşımın ifade ettiği gibi Türkiye'de 3 - 5 kişinin siyasi partiye girip, siyasi faaliyetleri inhisar altına almasına cevaz verilemez.

Siyasi faaliyet yalnız kendisiyle diğer fikir-

ler arasında bir tercih yapmak değil, siyasi faaliyet içtimai hayata yeni fikirler getirmektir. Gerek özel, gerek resmî sektörlerde işçilerimiz siyasi faaliyetlere katılacak ehliyetle bulunmaktadırlar.

TURHAN FEYZİOĞLU — Arkadaşlar sözcünün gayet güzel konuşmasından sonra, vaktinizi, Çelikbaş arkadaşımızın beyanlarına katılmadığımı ifade için, birkaç dakika alacağım. Çelikbaş arkadaşımızın beyanlarından endişe duydum. Bence bu maddeye zaruret vardır. Artık Sümerbank Umum Müdürü bir siyasi partinin başında bulunmasın. Ne resmî sektörde çalışan insanları ve ne de özel fabrikalarda çalışan kim-seleri siyasi partiye girmekten menetmeyi düşünmüyoruz. Umum müdür ve sair memurların partiye girmesi menedilir, evrak memuru, daktilo gibi memurların partilere girmesi, bu sınıf memurların siyasi partiye girmesini de menetmek, vatandaşları siyasi haktan mahrum etmek demektir. Türkiye'de bu iş bu kadar ileri gitmiyor. Ben komisyonun formülü üzerinde ısrar ediyorum. Gayet güzeldir. Yalnız şurada bir tashih yapmak icab ediyor. «Bu esaslara aykırı hareketleri» yerine «Bu esasa aykırı hareketleri» denmesi daha muvafık olacaktır. Bir taraftan bu memlekette İşçi Partisi kuruluyor, bir taraftan da yüz binlerce işçinin siyasi partiye girmesi istenmiyor. Dâva şudur; bu parti içinde bulunanları ocak, bucak tasarrufundan kurtarmaktır. İşçiler bugün fabrikanın sevk ve idaresinde söz sahibidirler. Totaliter devletler işçileri bundan hariç. Bugün işçilerin siyasi partiye girmemesini gerektirecek bir sebep mevcud olduğuna kaani değilim. Biz şimdiye kadar işçinin siyasi partiye girmesinden çekmedik. Çektiklerimiz idare başındakilerin partizan hareketlerindedir. Kanaatim budur. (Alkışlar)

BAŞKAN — Ömer Karahasan.

ÖMER KARAHASAN — Muhterem arkadaşlar; ikinci defa huzurunuzla çıktığımdan dolayı özür dilerim. Zannederseniz izahatım yanlış anlaşılabilir. İşçilerin siyasi haktan mahrum edilmesi için hiçbir cümle ve kelime kullanmadım. Çünkü ben de 35 senelik bir işçiyim. Anayasanın bana bahsettiği siyasi hakkımı kendimden ref'etmem bindiğim dalı kesmem demektir. Böyle şey olamaz. Birinci konuşmamda misallerin uzun olmasından dolayı vaktinizi israf etmiyeceğimi söylemiştim. Yanlış anlaşıldığı için tavzih

etmek mecburiyetindeyim. Arkadaşlar, benim bahsettiğim memurlar ve müstahdemlerdir. İşletmede çalışan personel üç kısımdır. Birincisi memurlar kadrosudur. İkincisi müstahdemler yüksek yevmiyeli personeldir. Üçüncüsü de işçilerdir. Benim bahsettiğim konu memur ve müstahdemdir. İşçiden bahsetmedim ve edemem. Çünkü bu hak işçinin tabii hakkıdır ve teklifim şu şekilde idi. Demin arz ettiğim gibi (Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan bilumum memurlarla, yönetim ve denetim organlarında bulunan müstahdemler siyasi partilere üye olmazlar) idi. Ve bu şekilde tavzih etmiş bulunuyorum. İzahımdan tatmin edilmiş olduğunuzu zannediyorum. Hepinizi hürmetle selâmlarım.

CAHİT ZAMANGİL — Tartışılan konunun gereği kadar aydınlandığı düşüncesiyle bendeniz bir başka noktayı takdirinize arz etmek istiyorum. Bu maddenin ihtiva ettiği ikinci hüküm şudur : İktisadi Devlet Teşekküllerinin yönetim ve denetim yerlerinde bulunanlar, vatandaşlara kanaatleri dolayısıyla farklı muamele tatbik edemeyeceklerdir. Bu hususta sarıh bir yasak hükmü konuyor ki, çok yerindedir. Ben de bu yasak hükmünün eksik konduğu gibi bir intiba hâsıl oldu. Bunun doğru olup olmadığını araştırmak maksadıyla konuşuyorum. Yaşadığı vaz'eden hükme göre «... vatandaşlar arasında, siyasi kanaatlerinden dolayı her hangi bir ayırım yapamazlar.» Bu cümlelerin faili kimdir? Birinci cümledekiler; onlar da şunlardır : Memurlar ve İktisadi Devlet Teşebbüslerinde yönetim ve denetim makamlarında bulunanlar. Şu halde İktisadi Devlet Teşekküllerinin yalnız nüfuz mevkilerinde bulunanlar vatandaşa farklı muamele yapamazlar, bunun dışında kalanlar, yani bu teşekküllerin sair memurları yapabilirler demektir. Halbuki, biliyoruz ki, bir partiye girip girmemek meselesinde komisyonumuzun bizi ikna ettiği vehile yalnız nüfuzlu mevkilerde olanların ele alınması yerinde olmakla beraber, vatandaşlara ayırmsız ve eşit muamele yapılması noktasından alt kademedeki memurların da büyük rolü vardır. Meselâ ödeme veya alım mevkiinde veya tezgâhta bulunan memurlar hakkında yasak mevcut değil gibidir. Bu hususta komisyonun görüşünü rica ediyorum.

BAŞKAN — Feridun Üstün.

FERİDUN ÜSTÜN — Muhterem arkadaş-

lar, ben demokrasiyi Sayın Barlas arkadaşım gibi anlamıyorum. Demokrasiyi işimize geldiği zaman uçan devekuşuna benzetiriz, bazan da başka şeylere benzetiriz. Eğer hakiki mânada demokratik bir anlayışla, âmme hizmetlerini bir nizama düzenlemek ve memleketin bünyesine uygun olarak hükümler tedvin etmek istiyorsak, konulan hükümlerin belli hudutlar içerisinde hiçbir engele mâruz kalmıyacak şekilde tanzim edilmesi lâzımdır.

Bu konuda size bâzı misaller vermeden evvel, eğer yanlış anlamıyorsam, maddede bir tenakuz olduğunu ifade etmek isterim. Şimdi Devlet işlerinde çalışan memurlar iki kategori halinde mütalâa ediliyor. Birincisi, Devlet kadrosundaki memurlar; diğeri de İktisadi Devlet Teşekkülünde çalışanlar. Tasarıda alelittak memurların siyasi faaliyeti mevzuubahisdir. Muvazenei umumiyyeden maaş alanlar her türlü siyasi faaliyet ve bir partiye intisaptan memnurdur. İktisadi Devlet Teşekkülünde çalışan memurlardan bir kısmı siyasi partilere girebilir. Yeter ki bunlar yönetim mevkiinde olmasınlar. Bunlar hiçbir mantağa sığmayan mevzuudur. İcabederse tashih edilmeli Devlet hizmetinde çalışan en küçüğünden en büyüğüne kadar herkesin hissesine düşen hizmetler mevcuttur. Sayın Zamangil arkadaşımızın bildirdiği gibi, öyle ahvalde memur hizmetlerinde ister Devletten ister İktisadi Devlet Teşebbüslerinden olsun, öyle misaller verilir ki yönetim mevkiinde bulunan, müdür ve umum müdürler o müessesenin işine müessir olurlar. Çünkü bunlar siyasi bakımından muhtelif rejimlere tâbi tutulmuşlardır. Bunun tatbikatından bahsettiler. Her hangi bir İktisadi Devlet Teşebbüsleri memurlarının, her hangi bir meslek erbabının yüksek yevmiye ile işçi istihdam etmesi mümkündür. Bu adamın siyasi bir partiye katılması da mümkündür. Fakat bu gibi müesseseler âmme müesseselerinin gidişine müessir olmuyor. O müessesenin normal çalışan memurlarının durumlarını diğerleriyle karıştırmamak lâzımdır. Bu Devlet, çelik nizamı içinde yaşayan bir memleket midir ki, işçiyi siyasi faaliyetten menedelim. Yani siyasi olgunluğumuza güveniyoruz. İşçi, memur, Devlet, İktisadi Devlet Teşebbüslerinde çalışan herkes siyasi faaliyet gösterir. Tahditler koyarsak tahditleri de, tatbikattan ders ala-

rak sınırlamak yolu değil, heyetli umumiyeye şâmil olmak üzere bir hüküm koymak lâzımdır. Mâruzatım bundan ibarettir. (Alkışlar)

BAŞKAN — Yeterlik önergesi gelmiş, evvelâ komisyona söz veriyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, bir tenakuz olmadığını belirtmek için huzuruza çıkmış bulunuyorum. İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan memurların durumu ile işçi vatandaşların durumu arasında fark vardır.

Özür dilerim, eski sözü tekrar edeceğim, kaidedir. Zaruretlar, miktarınca tâyin edilir. Onun için tadil teklifi verdik, ve bunu da bir fıkra haline getirdik. Bu belki Cahit Zamangil arkadaşımızı da tatmin eder.

BAŞKAN — Yeterlik önergesi var, okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Öğleden evvel ve sonra 118 nci madde hakkında müzakere cereyan etmiş ve durum kâfi derecede aydınlanmış olduğundan müzakerenin kifayetini arz ve teklif ederiz.

Mehmet Göker Abdurrahman Altuğ

BAŞKAN — Yeterliği kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Buyurun Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Konuşmaların seyrine göre ifade etmemiz lâzımgelirse, bilhassa arkadaşımız daha evvel Toprak Mahsulleri Ofisinde bulunduğu için bilirler, kendi mantıklarından hareket edince köylüler arasında ayrılıklar husule getireceğinden köylüler siyasi partiye girmemelidir. Çünkü birbirlerine düşman olurlar. İktisadi Devlet Teşekkülleri mensupları siyasi partiye giremezler. Girerse istihsal düşer. Biz geri kalmış memleketiz, binaenaleyh çok partili rejime girmiyelim, geri kalmış memleketler içinde bulunduğumuza göre, memleketimizde çok partili hayata lüzum yoktur. Ciddi olarak Anayasa ile bahşedilen hakları kabul ediyorsak İktisadi Devlet Teşebbüsleri işçilerine bir siyasi faaliyet imkânı vermiyoruz. İktisadi Devlet Teşekkülleri işçileri denince, bunlar aşağı - yukarı memleketimizdeki işçi zümresinin % 50 sine tekabül etmektedir. Faraza, Nazilli Bez Fabrikası işçisi haddizatında âmme hizmeti görmemektedir, ama idare meclisinin bir yönetim rolü vardır. Zonguldak

Kömür İşletmeleri de hariçten kömür ithal ettiği zaman âmme hizmeti görüyor deriz.

Müsaade ederseniz bu arada Feyzioğlu arkadaşımıza da cevap vereyim. Avrupa'da İktisadi Devlet Teşebbüsleri memurlarının siyasi partilerden ayrılmasına dair bir cereyan yoktur. Orada her yerde vatandaş siyasi haklarına sahiptir. Binaenaleyh biz de vatandaşları siyasi haklara sahip kılalım.

TURHAN FEYZİOĞLU — Sümerbank Umum Müdürünün Ankara İl Başkanı olmasını istemiyoruz.

BAŞKAN — Önergeleri okutuyorum.

Sayın Başkanlığa

118 nci maddenin birinci cümlesinin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederiz.

Genel, özel ve katma bütçeli idarelerle kamu iktisadi teşebbüslerinde görevli olanlarla memurlar ve devamlı çalışanlar siyasi partilere üye olamazlar.

Ali Erel Fethi Çelikbaş

Yüksek Başkanlığa

118 nci maddenin ilk fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz:

(Devlet teşkilâtında ve diğer kamu tüzel kişileriyle bunların iktisadi teşebbüslerinde memur, hizmetli ve işçi olarak çalışanlar siyasi partilere üye olamazlar.)

Muhittin Gürün İhsan Ögat
Bedri Karafakioğlu Ferhan Arkan
Feridun Üstün Suphi Doğukan

Yüksek Başkanlığa

Sayın C. Zamangil'in de ifade ettiği gibi, iltibasa mahal vermemek için 2 nci cümlemin aşağıdaki gibi kabulünü rica ederim.

N. Bilge

«Memurlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında, siyasi kanaatlerinden dolayı her hangi bir ayırım yapamazlar.»

Sayın Başkanlığa

Maddeye, yönetim ve denetim organlarında bulunanlar, yerine, yönetim ve denetiminde görevli olanlar, ibaresinin ithalini arz ve teklif ederiz.

Fethi Çelikbaş Zeki Kumrulu

FETHİ ÇELİKBAŞ — Son okunan Zeki

Kumrulu arkadaşımızla birlikte verdiğimiz önergeyi geri alıyoruz.

BAŞKAN — Diğer önergeyi teker teker okuyarak oylarınıza arz ediyorum.

(Fethi Çelikbaş ve Ali Erel'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iştirak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Muhittin Gürün ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iştirak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Necip Bilge'nin önergesi tekrar okundu.)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Önergenin (Görevlerini yerine getirirken) diye başlayan son kısmına, esasen maddede mevcudolduğundan, katılıyoruz.

BAŞKAN — Komisyon önergenin ikinci cümlesine katılıyor. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Maddenin 4 ncü satırındaki «esasa» kelimesi «esaslara» olacak ve bu cümle ayrı fıkra haline getirilecektir.

BAŞKAN — Maddeyi yeni şekliyle tekrar okuyoruz.

c) Memurların siyasi partilere girmemesi.

MADDE 118. — Memurlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim organlarında bulunanlar, siyasi partilere üye olamazlar. Görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında, siyasi kanaatlerinden dolayı her hangi bir ayırım yapamazlar.

Bu esaslara aykırı hareketleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılır.

BAŞKAN — Maddeyi bu şekliyle yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

IV. Özerk kuruluşlar.

a) Üniversiteler

MADDE 119. — Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir ve yetkili öğretim üyelerince seçilen organları eliyle yönetilir. Bu organlar, Üniver-

site dışındaki makamlarla görevlerinden uzaklaştırılmaz.

Üniversite öğretim üyeleri, bir kadronun kaldırılması sebebine dayansa bile, aylıklarından yoksun kılınamaz.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, bilimsel araştırma ve yayımlarında serbesttir.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin Üniversite organlarıca denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasi partilere üye olma yasağı, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Bülent Ecevit.

BÜLENT ECEVİT — Muhterem arkadaşlar; maddenin 3 ncü fıkrası şöyledir : (Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, bilimsel araştırma ve yayımlarında serbesttir.) Bilimsel araştırma ve yayımın sınırı nerededir. Bunu tâyin etmek müşkül bir meseledir. Bu kayıt olmadan da bir ilim adamı aynı hürriyete sahipti ve bu hakkı kullanabilir. Benzetmek gibi olmasın ama üniversiteye bu kadar fikir hürriyetini geçen iktidar da tanıyordu. Bazı profesörler çıktı fikirlerini yaydı, fakat o zamanın iktidarı bunları beğenmedi ve bu profesörlerin siyasete karıştığı bahanesiyle neşriyat yapmasını menetti. Ve dedi ki, bunlar ilmî olmıyan neşriyattır.

Muhterem arkadaşlar, itiraf etmek lâzımdır ki, bu üniversite içinde bâzı üniversite öğretim üyelerine karşı tedbirler almaya sevk eden yazıların birçoğu da, bilimsel yazı sayılmaz, bir bilim adamı tarafından yazılmış olmanın değeri ve vasıflarını taşır, ancak o vasıfları ile memlekette hizmet etmişlerdir. Bilimsel araştırma ve yayımlarda bulunmanın serbestliği, bir hak olarak, Anayasada yer alacak bir şey değildir. Bu, esasen üniversite üyesinin vazifesidir. O takdirde ders vermek de serbestir demeliyiz. Eğer hak olarak koymak lâzım gelirse her kesin hakkıdır. Devlet sırrına en çok vâkıf bir zümre varsa o da subay ve memurlardır. Onların hakkıdır. Arkadaşlarım, Üniversite öğretim üyelerinin her türlü yayımda serbest bulunabilmesinde faide görüyoruz. Yazılarının kalitesi düşerse bu, ilim adamının bileceği bir şeydir. Yazılarında ilim dışına

çıkarsa, yazılarının kalitesi düşerse, bu, ilim adamının da kalitesi düşmüş demektir.

Son fıkra: «Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz» demektir. Komisyon bu hükümle üniversite öğretim üyelerinin siyasi faaliyette bulunabilecekleri hükmünü vaz'etmiştir. Fakat üniversite öğretim üyelerinin siyasi bir partiye girmeleri kabul edilmiş olmasına rağmen, siyasi faaliyetleri menedilmiş bulunmaktadır. Arkadaşlar bir öğretim üyesi siyasi bir partiye girecek, fakat orada görev alamıyacak. Siyasi partiye girdikten sonra elbette vazife alacaktır. Fahi olarak kalacak değildir. Onun için bence burada sarahat getirilmektedir. Eğer aksi kanaatte ise komisyon, bunu, sadece politika korkusuna atfetmek ve politikayı çamur sayan antidemokratik zihniyet addetmek gerekir. Komisyon üyelerinden hiçbirisinin böyle bir zihniyette olmadığına yüzde yüz eminim. (Bravo sesleri)

Arkadaşlar, aktif politikayı hedef tutan, aktif politika yapan öğretim üyeleri hakkında hangi sebepten olursa olsun üniversitelerin yetkili organları, yetkili kimseleri gerekeni yaparlar. Bunun için iki önerge veriyorum. Birisi Araştırma ve yayımlarında serbestir diye nihayet buluyor. İkincisi siyasi partiye üye olması yerine siyasi faaliyet teklif ediyorum.

BAŞKAN — Fuat Arna. (Yok sesleri)

Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Muhterem arkadaşlar, evvelâ bu kadar ilim adamı mebzul olan bir heyet huzurunda konuşmak cesaretinde bulunduğum için arkadaşlarım beni mâzur görsünler. Aflarına sığınarak konuşuyorum. Bu maddede beş ana hüküm var: Üniversite kuruluşu meselesi, kadro, araştırma serbestisi, siyasi partilere kayıt işi. Her biri üzerinde bir dakika konuşsam vaktim kâfi gelmez. Bu bakımdan topyekûn görüşümü açıklamak istiyorum.

Bir kere Devlet kendisi üniversite kuracak. Buradaki direktifler, bunu âmirdir. Sonra, sosyal hakları bağlayıcı bir de 51 nci madde vardır. Buraya daha yeter bir hüküm koymak lâzımdır. Doğuda bir üniversitemiz vardır. Oradan aldığım bir mektuptan öğrendiğime göre, üniversite var, profesörü yok, hocası yok, binası yok. Adı üniversite ama, kendisi mektep vaziyetinde kalmaktadır.

Halbuki her şeyden önce üniversitenin yara-

tıcı, araştırmacı olması lâzım. Mektep mahiyetinde üniversite olmaz. Talebeyi araştırmaya alıştırmak, düşündürmek, araştırmaya sevk edecek şekilde teşhiz etmek lâzımdır. Halbuki tatbikatta gördük ki, halk arasında akşam tedrisatı yapmak üzere açılmış, hizmete girmiş bulunan bir yüksek tahsil müessesesine geçeköndü üniversitesi, dediler. Binaenaleyh bu hususta gerekli şartları koysak çok daha iyi olur. Üniversite olmasa da «Hoch Schule» denen yüksek okullar lâzımdır. Bu alanda araştırmalar yapmak, yayın yapmak lâzımgelir. Burada devlete üniversite kurulması hususunda direktif veriyoruz. Hocalarının vasıfları hakkında direktif veriyoruz. Fakat üniversitenin gayesi hakkında tek kelime yok arkadaşlar. Tasavvur ediniz; sosyal bir Devlet vasfı vermek istediğimiz bu Anayasa ile kurulacak devlette dahi üniversitede okumak bir lükstür. Hukuk Fakültesinin her hangi bir sömestirinde, Tıp Fakültesinin her hangi bir sömestirinde okuyan talebenin vereceği kitap parası 500 liradan aşağı değildir. Binaenaleyh üniversiteye dair hüküm konurken bu eserler hususunda bâzi direktifler verilmeliydi. Bu hükümleri ben göremedim arkadaşlar.

Profesörlerin politika yapıp yapmaması hususundaki düşüncemi daha evvel arz etmiştim. Fakat bunun yeri burası olmamalıydı. Bu bir hususi kanun işidir. Profesörler, kendi aralarında konuşurlar, kararlarını verirler. Vakti olan, ilmî çalışmalarının dışında kalan vaktini siyasi faaliyete ayırır gider çalışır, üniversite hocaları toplanıp konuşurlar. Şayet ilmî çalışmalardan zaman arttırmıyacak gibi ise, o zaman arkadaşlarından rica ederler. Siyasi partilerdeki idari kademelerde görev almamayı tercih edebilirler. Bunun Anayasada yeri olmamalıdır. Neden bu kadar teferruata gidiyorlar, ben anlayamadım, doğrusu.

Arkadaşlar, acı tecrübemiz vardır. Üniversite muhtariyeti kadar zaruri bir şey yoktur, denebilir. Fikir hürriyeti, ilim hürriyeti, üniversite muhtariyetine dayanır. Bu muhtariyetin, bilhassa dışardan gelecek tesirlerle ihlâl edilmemesi için üniversite hocalarının kendi kendilerini kontrol etmek imkânını sağlamak lâzımdır. Mali kontrol demiyorum. Meselâ, Avrupa'ya giden profesörler döndüklerinde tetkik gezilerinde edindikleri intibaları bilhassa umu-

mi efkâra, talebelerine bildirmeleri lâzımdır. Bu arada üniversite hocalarını, genç doçentlerini, asistanları kaybetmek değil, üniversitelere kazandırmak gerekir. Bu bakımdan bunların terfiini, refah seviyesine ulaşmalarını sağlıyacak tedbirler de düşünölmek gerekir.

Arkadaşlar, şunu da ilâve edeyim ki, üniversitelerimiz ilmî araştırmaları da ele almalıdırlar.

Hürmetlerimle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Bahri Savaş.

BAHRİ SAVCI — Efendim, şahsım adına konuşuyorum.

Mevzuubahsolan madde, üniversite muhtariyetini tasrih etmek maksadiyle konulmuş bir maddedir ve yüksek telkinlerinizle hem fikrî inşasına, hem de üniversite muhtariyetine uygun muhtevaya elbet kavuşur. Ben bu arada başka bir husus zikredeceğim. Evvelâ şunu arz edeyim ki, bu tasarının yüksek telkinlerinizle ulaşacağı kemal seviyesinde alacağı manzara, bir muhtar üniversitenin kurulmasını mümkün kılacaktır. Yani üniversite kendi yetkili üyelerinin seçtiği organlar tarafından idare edilecektir. Bu organların kararları ve işlemleri, hiçbir başka makamın vesayetine ihtiyac duymadan, kendi kendisini kontrol ederek yürütülecektir. Öğretim üyeleri arasında, en büyük hocasından asistanına kadar bütün neşriyatında bir serbesti kazanacak, mutlak hürriyetle, tam bir eşitlik içinde himaye görecektir. O kadar ki, ilmî neşriyat, bir sistemi, prensibi, bir doktrin mevzuunu dilediği gibi ele alabilecektir, aynı mütalâalar alelâde kimselerin imzası altında çıktığı zaman, belki Ceza Kanununa göre işleme tâbi tutulabilecektir, ama, ilim adamı tarafından serbestçe, teşrihler, tefsirler yapılabilecektir. Mutlak bir hürriyet anlayışı ve Anayasanın himayesi altında ilim adamı çalışabilecek, üniversitenin dışında hiçbir idari, siyasi makam veyahut mevzuata bağlı kalmadan, ilmî mahiyetteki çalışmalar, umumi efkârı aydınlatıcı mahiyetteki çalışmalar himaye edilmiş olacaktır. Fakat burada biraz gölgeli bir durum ortada kalıyor :

Arkadaşlar, şunu da arz edeyim ki, üniversitede iç denet, istendiği gibi ilmî, entellektüel seviyede daima kalamiyor. Şimdi tasvip buyurduğumuz maddedeki imkânlarla da bu kontrolü, bu deneti yine de yapamazsa ilerde ne

olacaktır? Bunun teferruatlı izahını bir kenara bırakarak şunu diyorum ki, bu hazin bir levha olacaktır. Ama şunu da ifade edeyim ki, bu hazin levhayı tamir etmenin, telâfi etmenin yolu dışardan bir müdahale değildir. Bunun tedbiri, ancak ve ancak bizzat yine üniversitenin kendi iç çalışması, yani muhtariyetinden, kanunun verdiği hudutlar içinde son derecede istifade etmesiyle mümkün olacaktır. Muhtariyetle teçhiz edilmiş olan üniversitede, kendi iç denetimini, kendi ilmî moral ve entellektüel seviyesine ve umumi içtimai vasatın şartlarına ve muayyeniyetine göre yapacaktır. Bu memleketin bir müessesesi olarak, ne bu seviyenin üstüne çıkabilir, ne de altına düşebilir. Bu memleketin şartlarına uygun bir şekilde, yükseltici hedeflere doğru, ilmin ışığı altında ilerler. Üniversitenin muvaffak olması, bu seviyenin kemale ermesine bağlıdır. Sistem ve mâna unsurlarının zenginleşmesine bağlıdır.

Bunu şu maksatla söylüyorum. Çok iyi niyetle, gaye ile, kuvvet ile bir diğer Meclis, üniversiteyi 147 öğretim üyesinden mahrum etmiştir.

Bunu üniversitenin kendisine düşen moral seviyeye nasıl çıktığını arz etmek bakımından söylüyorum. 147 üniversite üyesinin bir hamlede görevden uzaklaştırılmış olmasının (hazin tarafı nedir? Bu 147 üyenin işlerinden ekmeleklerinden mahrum kılması değil, bu hareketin bilhassa üniversite dokunulmazlığı fikrine bir taarruz teşkil eden çok ağır bir amaliye olmasıdır. Bu amaliye karşısında üniversite kendisine düşen işi ağır başlılıkla yapacak seviyeye ulaşmıştır.

Üniversite muhtariyetine pek ağır bir darbe vurulmuş olmasına rağmen; onun mensuplarının meslekî ve şahsi haysiyetleri, darbeye mâruz bırakılmış olmasına rağmen, üniversite, bu işlere vekar içinde mukabele etmiştir. Devrin şartlarını göz önünden kaçırmadan, durumu mütalâa etmiş meselenin çözümlenmesini sulh yolları içinde aramış; vekarına uygun bir davranış ile âmme otoritelerini meseleyi halle davet etmiştir. İşte onun bu vakur hali, yüksek bir moral seviyesinde olduğunu gösterir. Binaenaleyh, ona imkânlar verilirse örnek bir seviye içinde ilim hayatına, Türk toplumuna yararlı olacağına inanıyorum. Eğer şartlar elverişliyse diğer noktalarda da kendi meselelerini çözmesi muvaffak olacaktır. Şahsi görüşlerimi arz ediyorum. Türk milletinin üniversitelere güven-

nilebileceğini arz etmek istiyorum. Üniversite ile efkârı umumiye arasındaki alâka zinciri müspet şekilde devam ettiği müddetçe üniversitenin bütün meselelerinin halledileceğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Vazgeçiyorum.

BAŞKAN — İsmail Ulutaş.

İSMAİL ULUTAŞ — Muhterem arkadaşlarım bendeniz birkaç mesele üzerinde durmak istiyorum :

1. Şimdi elimizdeki kanunda deniyor ki; üniversiteler yalnız Devlet eliyle kurulur. Bunun çok isabetli tarafları vardır ve bu husus memleketimiz realitelerini karşılama bakımından da çok zaruridir. Fakat bunu Anayasada bu şekilde, rejit bir madde halinde tutmanın da o kadar uygun olacağı kanaatinde değilim ve bu bakımdan da bir önerge vermiş bulunuyorum.

Üniversiteler, özel kanunla ve hükümet tarafından kurulur, denilmektedir. Gene hükümetin eline bırakılmıştır. Böylece dondurulmuş, yani özel kimselerin üniversite kurma teşebbüsleri ortadan kaldırılmış, tamamiyle bu yolları tıkayıcı bir hüküm, şimdiden buraya konmuştur. Bunu yapmamak lazımdır. Önergemde bu hususa da yer vermiş bulunuyorum. Önergemin üzerinde iyi düşünülmesi, zira yalnız bugünkü şartlar için değil, ilerdeki şartları da düşünerek oy vermenizi istiham ediyorum.

İlerde bâzı müesseseler özel teşebbüs tarafından açılabilir. Bu arada üniversite de kurulabilir. Bu yolu büsbütün kapatmamak lazımdır, önerge mi desteklemeniz isabetli olacaktır, kanaatindeyim. Eğer lâalettayin bir teşebbüse bu memlekette üniversite açma hakkı verirsek bu da çok mahzurlu olabilir. Bu hususu burada anlatmama imkân yok. Bunu ancak sizin takdir ve düşüncelerinize bırakıyorum. Benim bir noktada daha kısaca bir mâruzatım olacak, bu da şudur : Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere girip girmemesi hususunda Yüksek Mecliste konuşmalar oldu, burada yalnız şahsi görüş ve kanaatimi arz edeyim ki : Üniversite öğretim üyeleri bir siyasi partiye girmezlerse daha isabetli hareket ederler. Bendeniz maddede olduğu gibi, üniversite hocalarının siyasi partilere sadece kaydolmalarını o kadar mahzurlu, bulmuyorum. Lâkin partiye giren öğretim üyeleri ve yardımcıları parti teşkilâ-

tında aktif vazife alırlarsa o zaman fecî olacaktır. Her şeyden evvel vazifelerini lâyikiyle yapamazlar, ayrıca daha pek çok mahzurları vardır.

Deniyor ki, siyasi partilere girdikten sonra üniversite üyelerinin asli vazifeleri aksarsa inzibati cezalarda verilir. Arkadaşlar bu zordur. Üniversite içinde böyle inzibati cezalar vermek çok zor olduğundan başka çoğu kere ceza vermek imkânsız oluyor. Esasen arkadaşlarımın da güzelce ifade ettiği gibi, üniversitenin iç denetimi işleri çok mükemmel yürütüyor. Bu şekilde iyi işlemiyen denetleme sistemine bunu da yüklemek doğru olmaz. Üniversitelerin iç denetleme meselesi bu zamana kadar pek mükemmel değildi. Fakat 115 sayılı Kanundan sonra daha da az mükemmel bir hale geldi denebilir. Arkadaşlar, Hoca meselesi üzerinde durdu. Hakikaten hocalarımız çok azdır. Bâzı dallarda bilhassa dışarda geçer akçe olan meslek branşlarında kâfi öğretim üyesi vardır. Lâkin birçok kürsülerde ya yeter öğretim üyesi yoktur veya hiç yoktur.

Neden? Diye sorduktan sonra yine cevabını kendimiz beraberce verelim. Çünkü bunlar, dışarıda daha müreffeh bir hayat temin edebiliyorlar. Bunun için de hocalıkta kalmıyorlar. Bilhassa son on yıl içinde hoca sıkıntısı büsbütün kendisini gösterdi. Çünkü öğretim üyeleri aldıkları çok az maaşla sıkıntıya düşmüşlerdi. Kaliteli öğretim üyesi bulmak müşkül veya imkânsız hale gelmişti. Üniversitede kalanlar, yaşama hakkından vazgeçmiş gibi idiler. Bilhassa teknik işlerde ihtisas sahibi olanlar dışarıda kolayca daha çok paralı iş bulabiliyorlar, üniversiteyi terk ediyorlardı.

Bâzı arkadaşlar, üniversitelerin bir düzene sokulmasını, hocalarının takviye edilmesini istediler. Burada en mühim mesele üniversitelerin yükseltilmesi bakımından tutulacak yoldur. Üniversitelerin seviyesinin yükseltilmesi için tek üniversiteyi ele alıpta bunu yükseltmeye çalışmak yanlış bir yoldur kanaatindeyim. Asıl üniversiteleri yükseltici tesir, üniversiteler arasındaki ilmî rekabet gelir. Evveleminde üniversitelerin kalkınma ve gelişmesinde malî imkânları da gözden uzak tutmamak lazımdır. O halde üniversitelerin yükseltilmesini sağlamak için onlara gerekli malî kaynaklar temin olunmalı ve pek çok da yeni üniversite açılmalıdır. Ayrıca bu üniversitelerin birbirlerinin üzerinde ilmî murakabesi de söz konusudur. Bu

klâsik bir idari murakabeden farklı ve daha da faydelidir. Meselâ bir hocanın yazdığı bir kitap-tan diğeri bir hocanın daha iyi bir kitap yaz-ması misalinde olduğu gibi bir murakabeyi kas-dediyoruz. Böyle bir murakabe ile hocalar biri-birinden daha üstün olmaya çalışırlar. Bu mu-rakabe işte bu şekilde birbirinden daha iyi eser yazmalarıyla olur.

Arkadaşlar, bu arada şunu da arz edeyim ki, hocaların terfihi meselelerini de ele alıp tama-men düzeltmek gerekir. Şimdi az çok düzelmiş-tir. Üniversitelerimiz, birbirinden daha iyi ve daha radımanlı hale gelecek bir ruh haleti içindedirler.

Hürmetlerimle (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Yekta Karamustafaoğlu.

YEKTA KARAMUSTAFAOĞLU — Sayın arkadaşlarım; bendeniz 119 ncu maddenin 1 nci fıkrası üzerinde duracağım. Bu fıkranın ilk cümlesinde üniversitelerin Devlet eliyle kurula-cağı yazılıdır. Bu bilimsel inkişafımız baki-minden mahzurlu bir hükümdür. İlmi bu mem-leketin en hücre köşelerine kadar götürmek mecburiyetinde olan bir memleket olduğumuza göre bu işin Devlete bırakılması ve hususi teşebbüsün bir kenara itilmesi doğru olmuyor arkadaşlar. Hamiyetli bir kaç vatandaşımızın bir araya gelip vakıf tesis etmeleri ve yüksek okul ve fakülte açmaları bu hükümle önleniyor demektir. Bu da memleketimizin şartları baki-minden asla doğru değildir. Bu sebeple madde-deki «Devlet eliyle» kaydının kaldırılması hu-susunda bir önerge takdim ediyorum. Kabul edilmesini istirham edeceğim.

İkinci temas etmek istediğim mesele şu yol-da olacaktır. Sayın arkadaşlar; 119 ncu mad-denin son fıkrası ile öğretim üyeleri ve yardım-cılarının siyasi partilere üye olmaları ve siyasi partilerin her kademelerinde vazife almaları mümkün oluyor, zannedirim. Acaba bu madde, bu hükmü içine alıyor mu? Partilerin idari ka-demelerinde, profesörler vazife alabilecekler mi? Bunua izahı gerekir. Üniversite öğretim üye-le-rinin, partilerin genel idare kurullarında vazife almalarını şahsan faydalı görürüm, uygun gö-rürüm.

Bunun dışında, partici olmaları münasip de-ğildir. Partilerin genel idare kurullarında, memleket meseleleri görüşülür, tabiatıyla, tes-bit edilecek memleket meseleleri hakkında umu-

mi görüşü tesbit etmeleri, yayınlamaları çok ye-rinde olur. Böylece türlü ilim adamlarının tür-lü yollardan memleket realitelerine ışık tutma-ları ve onların kıymetli fikirlerinden faydalan-mak çok isabetli bir görüş olduğundan, Sayın Komisyonun bu vâdideki fikirlerini bildirmele-ri isteğiyle sözlerime son veririm. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Orhan Köprülü.

ORHAN KÖPRÜLÜ — Muhterem arkadaş-lar; benim mâruzatım 119 ncu maddenin son fıkrasına inhisar edecektir. Son fıkra eğer bu-rada yazıldığı şekilde kalırsa, bugüne kadar devam eden keşmekeş aynıyle sürüp gidecek-tir kanaatindeyim. Arkadaşlar, bunun tatbika-tını gördük. Sene 1949. İstanbul'da o sırada üniversitede hoca olan Sayın Fahrettin Kerim Gökay Halk Partisinin İl Başkanı oluyor. Der-hal muhalefet saflarından olamaz, şu bu diye feryadı figan koparılıyor. Bunun üzerine Fah-rettin Kerim Bey İl Başkanlığından ayrıldı, ama İl İdare Kurulunda kaldı. Aynı senenin son-larına doğru veya yanlışlıyorsam 1950 nin baş-larında, bu defa, Demokrat Partiden Sayın Ni-hat Reşat Berger İstanbul'da İl Başkanı oldu. Bu sefer de aynı feryadü figan, karşı taraftan geldi. Nihayet o da istifa etmeye mecbur oldu. Fakat İl İdare Kurulunda kaldı.

Demokrat Parti programında, üniversite ho-calarının siyasi partilere girebileceği yazılı ol-duğu halde, hiçbir zaman bu program maddesi kanunlarda yer almadı. 1950 senesinde il genel meclisleri, belediye meclislerinde Demokrat Par-ti adayları arasında öğretim üyeleri de göründü, listede yer aldılar. Ama, 1955 senesinde doçentlerin ve profesörlerin listelerde yer alması arzu edilmedi. Sebebolarak da şunu söylediler. Adaylığımı koyan hoca çoğalıyor. Temyize da-nıştık; üniversiteden sekiz on kişinin adaylığı bahis mevzuu, onun için mümkün olmayacağı mütalâa edildi.

Biaenaleyh şu kısa maruzatımla gayem şu-dur ki; tatbikatta zaten bugüne kadar Üniver-site Öğretim üyeleri partilerde yer aldılar. Bu mesele bir partide yer almak, bilfiil siyaset yapmak, yani kademelerde yer almak şeklinde oluyor.

Bülent Ecevit arkadaşımız dediler ki, fiilen siyaset yapmalı ve parti kademelerine girmeli-dirler. Fakat bu arada şunu da arz edeyim ki,

son günlerde Ankara Üniversitesi Senatosunda, Üniversite üyelerinin fiilen siyaset yapmaları karşısında aleyhte bir temayül belirdi ve bunları belki de bu şekildeki faaliyetlerinden menetme yoluna gideceklerdir. Eğer madde böyle kalırsa Üniversitede ayrı bir mevzu çıkacak Ankara Senatosu şöyle İzmir Senatosu böyle karar alacak. Üniversiteler Kurulu toplanacak, hiçbir karar alamıyacaktır. Bu fıkranın sonuna bir sarahat verilirse, ister fiilî kademelerde vazife alabilirler isterse bunun aksine olarak kademelerde vazife alamazlar denirse hiç olmazsa Üniversite profesörlerinin partilerde ne şekilde vazife görecekları hususuna sarahat verilmiş olur ve Üniversitede bir münakaşa mevzuu kendiliğinden ortadan kalkmış olur. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Nedim Ergüven,

NEDİM ERGÜVEN — Bendeniz, 119 ncu maddenin birinci fıkrası üzerinde konuşacağım. Bu bana göre, Üniversite açmak, tekel mahiyetinde oluyor. Halbuki, halen meriyette bulunan 1924 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun 80 nci maddesinde, «Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.» Denmektedir.

Şu halde, bugün yeni Anayasa yürürlüğe girinceye kadar hususi teşebbüs üniversite açabilecektir, bunda bir mahzur yoktur. O zaman yıl 1924 tü. Şimdi 1961. Acaba biz daha mı geriye gittik?

İkinci bir mesele; Yüksek Heyetinizin kabul ettiği 21 nci madde var. Bu madde ile, 80 nci madde birbirine tamamiyle uyuyor. Aşağı yukarı aynı hükmü taşıyor. Orada deniyor ki, «Eğitim ve öğretim Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.» Şu halde, ana hükmü bu 21 nci maddede tesis ettiğimize göre bu 119 ncu madde istisna teşkil eder. Binaenaleyh bu 119 ncu madde bu şekilde Anayasaya giremez. Bugün Üniversite kurmak büyük bir malî külfeti gerektirdiğinden Devlet bu işi üzerine almıştır. ama, bu demek değildir ki, hususi Üniversite kurulamaz. Dünyanın bir çok demokratik memleketlerinde hususi Üniversite tesis edilmiştir. Binaenaleyh bizim memleketimizde de hamiyetli bir vatandaş çıkıpta kendi adına izafeten bir Üniversite kurmak isterse buna mani mi olaca-

ğız? Bu itibarla bundan evvel muhterem arkadaşlarımız tarafından verilen önergeye iştirak etmekle beraber şu mealde «üniversiteler Devlet eliyle veya Devletin yönetim veya gözetimi altında özel olarak bir kanunla kurulur» şeklinde ayrıca bir önerge takdim ediyorum. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Fehim Fırat.

FEHİM FIRAT — Muhterem arkadaşlar; ehemmiyetine daima inandığım ve tam bir şekilde tahakkukunu iştihakla beklediğim üniversitelerin özerkliği dâvasını Anayasamız teminatı altına almak maksadiyle ve bunu ileri karakterli Anayasamıza yarasır şekilde en geniş manasiyle sağlamak gayesiyle Yüksek Komisyonun dikkat ve itina ile hazırladığına inandığım bu madde vesilesiyle yürekten teşekkürlerimi kendilerine huzurunuzda ifade etmek istiyorum.

Gerçekten ilim, ancak ve ancak muhtar üniversitelerin mevcudiyetiyle, gayretiyle gelişebilir. Bu münakaşa kabul etmez bir keyfiyettir. Bu münakaşa götürmez özellik, bir anlayış ve inanıştır. Yüksek Meclis bu maddeyi ele almakla, ilim yapacak müesseselere, üniversitelere en samimî bir anlayış ile, geniş imkânlar vermek suretiyle gelişmelerine, ilim âleminde kendilerine düşen vazifeleri yerine getirmeleri için gerekli esasları hazırlama yolunda ve arzusundadır. İlim adamına kıymet veren ve ilme değer veren, hürmet etmesini daima bilen büyük milletin Anayasasında elbette en ileri düşünce ve inanışların ifadesi bulunacaktır. Hepimizin bugün ve yarın için gayemiz, en mütakâmil şekilde, üniversite, yüksek tahsille ilgili hükümleri bu Anayasaya koymaktır. Bendeniz bu inançlarıdır ki, değerli komisyonumuzdan, bu konuya daha iyi ışık tutmak bakımından, bugün meseleye hâkim olan zihniyeti her cepheden belirtmiş olmak bakımından bir noktanın da açıkça ifadesini istirham edeceğim. Bu da üniversiteyi üniversite yapacak olan mensuplarının hak ve hukuklarının teminatı noktasıdır. 119 ncu madde getirilen şekilde ömürlerini ilme vakfeden kimselerin bu muhtar hava içerisinde mukaddes bildikleri mesleklerinde her türlü endişeden âzade olarak ancak akademik disiplin içinde çalışma huzuruna sahibolmalarını temin edecek midir? Üniversiteler bilgilerine ve şahsiyetlerine inandıkları ilimle iş birliği yapmaya lâyık gör-

dükleri ve faydalı olacağına inandıkları elemanları serbestçe çatıları altına davet edebilecekler midir? Yürürlükte bulunan mevzuat muvacehesinde bu muhtariyetin prensiplerini yürütebilecek halde midirler? Bu noktaların üzerinde iza-hat vermelerini istirham ediyorum.

Bu maddede, tamamiyle üniversitenin özerkliğini temin edecek, sarih şekil verecek her tür-

lü tekliflere yürekten iştirak edeceğim. Bu gayeyi sağlama emeli ile verdiğimiz önergelere iştirak buyurmanızı sizlerden de istirham ediyorum. Şimdiden teşekkürlerimi sunarım.

BAŞKAN — Saat 16,35 te toplanmak üzere, Oturuma ara veriyorum.

Kapanma saati : 16,20

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 16,35

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Rifat Çini, Alev Coşkun

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

119 neu madde üzerindeki görüşmelere devam ediyoruz.

Sayın Suphi Doğukan.

SUPHI DOĞUKAN — Arkadaşlar, hukukçu değilim. Ancak dört aydan beri hukuk dersleri alan bir talebeyim.

Anayasanın 12 nei maddesinin ikinci fıkrasında; hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz, deniyor. Buna mukabil 119 neu maddenin ikinci fıkrasında ise; üniversite öğretim üyeleri, bir kadronun kaldırılması sebebine dayansa bile aylıklarından yoksun kılınmaz, deniyor.

Arkadaşlar, kısaca arz edeyim ki, meselâ Ticaret Bakanlığında bir kadronun lâğviyle bir umum müdür bir başka statüye tâbi tutulabilir mi ki, üniversitede hizmetle görevli bir profesör bundan istisna edilmiştir. Türkiye'deki hizmetlerin hepsinin yerine ve işgal ettiği makama göre mukaddes ve kendine göre hakları olduğunu kabul ediyorum. Ama bunların arasında bir imtiyaz olacağını kabul edemiyorum.

Yine 119 neu maddemizde siyasi partilere üye olma yasağı üniversite öğretim üyeleri hakkında uygulanmaz? Neden? Şundan : Falan kazadaki fabrikanın müdürü kendisinin iki yüz işçisi var, bir partiye girerse işçiler üzerinde şu veya bu şekilde tesir yapar, onun için partiye

giremez. Üniversite hocasının önünden her sene binlere talebe geçer. Onlara fikirlerini aşılayabilirler. Partiye girdiği için, kinci bir hizmet almıştır, gayet tabii orada da vazife görecektir. Ve bu vazifeyi görebilmek için ilme ayıracağı zamandan bir kısmını parti işlerine tahsis zorunda kalacaktır. Bu, memleket hayırına telâkki edilebilir ama, asıl vazifesi olan ilmi ihmal ediyor demektir. Hem Türkiye için bu mümkün değildir. Üniversitelerimizde yeteri kadar hoca yoktur.

Halen Erzurum Üniversitesine, Ankara'dan uçakla hoca gitmekte, derslerini verip dönmektedir. Üniversite açmakla iş bitmez, üniversitenin açıldığı yerde hocayı barındırma imkânlarını da hazırlamak lâzımdır. Doğu'daki, Ege'deki üniversite hocaları, üniversitenin bulunduğu yerde kalabilmelidirler. Profesörü üniversiteye bağlama meselesi mühimdir.

Eskişehir'de bir Ticaret Akademisi vardır. Buradaki hocalar, sadece Eskişehir'de ders vermiyor. Profesör, benim anladığıma göre, 119 neu madde bakımından Ankara veya İstanbul Üniversitesinde bulunan bir öğretim üyesi İstanbul'a veya Ankara'ya gidip ders verecektir. Üniversitede bulunmak veya yüksek okulda bulunmak gibi iki hakkı telif etmek diğer mesleklerle nazaran bir istisnadır.

Arkadaşlar, her hangi bir öğretim üyesi bi-

himsel neşriyat yapabilir. Bundan kanunun başka maddesine uyar mânaları çıkmaktadır. Ben biraz evvel okuduğum 119 neu maddeyi daha evvel okuduğum 12 nei maddenin ışığı altında mütalâa ettiğim zaman, bundan bir sınıf intiyazı olmaktan ayrı bir mâna çıkaramıyorum. Bu izahımı komisyon kendisine tevehh edilmiş sualler mahiyetinde telâkki ederek bizi aydınlatırsa yeni bir ders almış olacağım için memnun kalacağım.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Vazgeçtim.

BAŞKAN — Cevat Dursunoğlu.

CEVAT DURSUNOĞLU — Efendim, komisyonun getirdiği üniversite hakkındaki maddeyi esas itibariyle ben de benimsemiş bulunuyorum. Bu kürsüye gelmemin tek sebebi, bir iki arkadaşımızın burada komisyonun getirdiği maddenin bâzı taraflarına dokunmalarındır.

Komisyon, üniversitelerin ancak, Devlet eliyle ve kanunla kurulabileceğini tesbit etmektedir. Benim görüşüme göre, bu hüküm çok yerinde ve doğrudur. İlk nazarda hususi teşebbüsün de üniversite kurabilme fikri çok aziz gelebilir. Bu anlayış, tamamiyle plâtonik bir fikirdir. Tatbik kabiliyeti yoktur. Bugün bir üniversitenin kurulması birçok milyonlar ister. Değil bütün fakülteleriyle bir üniversite, hattâ orta seviyedeki orta büyüklükteki bir üniversitenin kurulması dahi belki en azından yüz milyon liraya ihtiyaç gösterir. Binaenaleyh, Türkiye'de bugünkü servet terakümü bakımından hiçbir fert, hiçbir özel teşebbüs yalnız başına bir özel üniversite tesis etmek iktidarında değildir. Ayrıca bir üniversitenin bir yıllık masrafı da on beş, yirmi milyon tutar. Bunu kim ödiyecek? Bu iş kolay kolay olamaz. Nitekim Devlet eliyle kurulmuş bulunan yeni üniversitelerimizi, ne maddi bakımdan; bina, lâboratuvar, malzeme ve saire bakımından ve ne de mânevi bakımdan, ilmi bakımdan güvenilecek bir seviyeye çıkarmış değiliz. İtiraf edeyim, memleketin umumi seviyesi itibariyle şunu da görüyoruz ki, üniversitenin çok altında olan hususi lise ve orta mektepler dahi Devletten yardım görmedikçe adamakıllı teessüs edemiyorlar. İşin mahiyeti bu olmakla beraber bu işin bir de tehlikeli noktası vardır. Bilhassa nazarı dikkatinizi celbedi-

yorum. İlim beynelmiledir. Bunda zerre kadar şüphe yok. Fakat üniversiteler millî müesseselerdir. Birçok fikirler orada doğar, orada yoğunlur; ondan sonra millete intikal eder. Millet in mânevi iskeleti orada kurulur. Üstelik üniversitelere bu kanun ile muhtariyet de vermiş oluyoruz, yani muhtariyet müessesesini Anayasaya koymuş oluyoruz.

Şimdi arkadaşlarım, eğer bu «Devlet eliyle» kaydı kalkarsa, ancak yabancılar faydalanabilirler. Şuna emin olunuz ki, üniversite kuracak Türk müteşebbis çıkmaz. Türk müteşebbislerinin üniversite kurmalarına imkân yoktur. Dışardan bâzı resmî kuvvetler bundan istifade ederler. Türk müteşebbisleri kendi başlarına kuramayacakları bu müesseseler için, dışardan yardım teminine gayret ederler. Bunun, Türk Milleti olarak biz yabancı öğretim müesseselerinin çok azabını çektik. Bu kapıyı açarsak ilerde çekebiliriz. Lozan'da bundan kurtulabilmek ve Türk ilim müesseselerine hürriyet ve milliyeti temin edebilmek için çok ıstırap çekmişiz ve bu hususta da bütün dünyaya ders vermişizdir.

Benim mâruzatım şu ki, bu kapının aralık dahi bırakılması yersiz olduğundan bu konudaki kaydı muhafaza edelim.

Türkiye'de yeni bir üniversite kurulacaksa ancak Türk Devletinin eliyle, Türk milletinin eliyle kurulmalıdır. (Bravo sesleri)

Başka türlü bunun çıkar yolu yoktur. Yoksa her güne çeşitli müdahalelere mâruz kalırız. Üzerine çok titredığımız ve olgunlaştırmaya çalıştığımız millî varlığa zehir katılmış olur. Bilhassa rica ediyorum, bu kaydı muhafaza edelim ve bu iş üzerinde hassasiyetle duralım. Bu fikir birçok tesirler birçok yönlerden gelme gayretindedir. Bilhassa dikkatinizi celbediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, evvelâ komisyondan, niçin muhassıran «Devlet eliyle» üniversite açmadan bahsedildiğini, hususi teşebbüse imkân verilmediğinin açıklanmasını rica edeceğim.

Ben şahsan, buna imkân sağlandığı takdirde, Sayın Dursunoğlu'nun endişesinin yer bulacağı kanaatinde değilim.

Vatandaşlarımız, Türkler, imkânları müsaid olduğu ve diledikleri takdirde bir araştırma müessesesi, üniversite kurabilme imkânına sahibol-

maldırlar. Yabancıların, bundan otomatikman istifade edecekleri neticesini çıkarmak mümkün değildir. Onun için komisyondan, niye böyle bir imkândan hususi eşhasın, Türklerin mahrum edildiklerini öğrenmek istiyorum, rica ediyorum.

Madde, prensip itibariyle üniversite muhtariyetini Anayasa teminatı altına almaktadır.

Arkadaşlar, üniversite muhtariyeti tıpkı basın hürriyeti gibidir. Nasıl ki, basın hürriyeti gazeteciye verilmiş bir hürriyet olmayıp, toplum için ihdas edilmiş bir müessese, bir hürriyet ise, üniversite muhtariyeti de hocaların hürriyeti değil ve fakat hocalar yoluyla toplum yararı için ihdas edilmiş bir muhtariyettir. Ben bunu böyle telâkki etmekteyim.

Deminki, toplantıda bu mevzu üzerinde geniş izahat veren Sayın Profesör Bahri Savaş arkadaşımız birçok noktalara temas ettikten sonra burada üniversitenin iç denetimi konusuna da temas etti.

Muhterem arkadaşlar, yetki sahibi organlar aynı zamanda sorumluluk taşıdıklarına göre, bu iç yönetim ve denetim mevzuunda üniversitelerimizin Üniversiteler Kanununun kendilerine yüklediği sorumluluk seviyesinde hareket ettiklerini iddia etmek, şu anda benim için maalesef mümkün değildir. Fakat bütün buna rağmen kendisiyle birleştiğim bir nokta var; ne olursa olsun haricden bir müdahale sureti katiyede isabetli değildir. Şimdi keyfiyet bu olunca, asıl üzerinde durmak istediğim konuya geliyorum. Memleketimizin sosyolojik durumu itibariyle, üniversitelerimiz de nihayet memleket ölçüsünde, bir iç deney yapmaktadırlar. Noktai nazarını şayanı kabul göremiyorum. Çünkü muhtar üniversitenin öğretim üyeleri, yardımcıları ve öğrencileri ile Türk sosyal hayatında çok faydalı örnek olmaları mümkündür ve bu lâzımdır. Memlekette örnek olacak ölçüde denetimi yapabilecek mertebeye gelmişlerdir. Bu kifayet içerisinde dilerler. Elverir ki sorumlulu olanlar bu denetimi yapmayı arzusalsınlar.

Bu bakımdan dış müdahalelere ne kadar aleyhtar isem, iç denetim mevzuunda da üniversitelerin örnek olacak bir seviyeye ulaşmalarının mümkün olduğu kanaatini taşımaktayım. Ama bugünler fiilen tahakkuk etmiştir.

Arkadaşlar, bendenize bu iç denetim mekanizmasının ileri seviyeye götürülmesi mümkündür, ve son derece lüzumludur. Bunu bilhassa belirtmek isterim.

Şimdi üyelerin siyasi faaliyetlerde bulunabilmeleri meselesine gelince; burada arkadaşlar ilgilileri serbest bırakmak lâzımgelir. Siyasi partiye üye olduktan sonra vazife alır veya almazlar, burada tesbit etmiyelim. Üniversiteler Kanunu organlarına birtakım vazifeler ve sorumluluklar vermiştir. Bunun üniversitenin vazifeli organları tarafından tâyin edilmesi lâzımgelir. Üniversiteler arasında çeşitli tatbikat olduğu takdirde üniversitelerarası kurulda iş müzakere edilir ve bir karara bağlanır. Yani üniversiteleri serbest bırakmak da bir zaruretler. Ben üniversitenin kendi mesuliyetleriyle başa bırakılmasını daha isabetli görüyorum. Maddenin yazılışından bu mânayı anladım ve uygun buldum. Mâruzatım bu kadardır.

BAŞKAN — Sayın Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, ilk defa memleketimizin Anayasasında üniversite muhtariyetinin temel hükümleri yer almaktadır.

Üniversite muhtariyetinin, ilim hürriyetinin, zedelenmesi dolayısıyla bu kürsüye çıktığım günleri, bilim hürriyeti tanımayan bir zihniyete karşı yaptığım konuşmaları hatırlıyorum. Üniversite muhtariyetini savunduğum bu kürsüye, üniversite muhtariyetinin Anayasada yer alması dolayısıyla de çıkmış olmak benim için büyük bir bahstiyarlık teşkil etmektedir.

Üniversiteler serbestçe araştırma yapan, özgülük içinde düşünen, ve düşündüğünü serbestçe söyleyen, yazan, yayan müesseselerdir. Üniversiteleri serbestçe araştırma yapamayan, üniversiteleri serbestçe düşünemiyen ve düşündüğünü serbestçe yayamayan milletler, geri kalmaya mahkûmdurlar.

Komisyona, tamamiyle fikir birliğinde bulunduğum bir madde getirmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, birkaç teknik noktaya temas etmek istiyorum.

Bilimsel araştırmalar ve yayın görevlerine atıf yapan, Sayın Bülent Ecevit'in üzerinde bulunduğu 4 ncü fıkranın, bu yazılış tarzıyla kötü tefsirlere müsaittir. Bu fıkranın; (Üniversite öğretim üyeleri ve öğretim yardımcıları serbestçe araştırma ve yayın yapabilirler) tarzında değiştirilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Birinci fıkrada (Bu organlar, üniversite di-

sındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmaz.) deniyor. Garantinin teminatı organlara değil öğretim üyelerine tanınması lâzımdır. Bu itibarla (Öğretim üyeleri görevlerinden uzaklaştırılmaz.) tarzında tashih edilmesi lâzımgelir.

Son fıkra ile ilgili olarak izahatta bulunan Sayın Köprülü'nün endişelerine ben de katılıyorum. Fıkranın yazılış tarzını değiştirmesek bile, sözcünün bundan ne kastedildiğini, ileride tefsirlere mâni olacak şekilde açıklanmasında fayda mülâhaza ederim.

Ayrıca üniversite öğretim üyelerinin meslekleri dolayısıyla memleketin siyasi hayatına katılmalarından dolayı hâsıl olacak faydaları nazarı itibara alarak siyasi partilere üye olma yasağından uzak tutulmuşlardır. Anayasa bu müsaadeyi asgari göstermektedir. Vâzu kanun, Anayasanın koymuş olduğu tahdit altında bir tahdit koymakla beraber, dilerse öğretim üyelerine siyasi hakların dışında haklar tanıyabilir de, tanıyabilir de. Üniversite organları, icabına göre, siyasi partilere üye olan mensuplarının hangi hakları kullanabilecekleri mevzuunda kayıtlar koyabilir, müsaade verilebilir. Bunu kanun vâzu üniversite organlarının takdirine bırakmıştır, şeklinde anlamak lâzımdır. Komisyonun da aynı fikirde olduğunu zapta geçmesinde fayda vardır.

Savcı arkadaşımız da işaret ettiler, Üniversite öğretim üyeleri, vatandaş olarak yapacakları yayından dolayı, cürmü kasdi olması halinde, elbette cezai hükümlere tâbidirler. Ama üniversite öğretim üyelerinin fiilen bir doktrini izahı propağanda değildir, vazifesini yapma yolunda söylemesi, yazması, cürmü kasdi addolunamaz. Fakat serbestçe araştırma yaparken, kanunların koyduğu sınırlara riayet etmek mecburiyetindedirler. Bu madde Kurucu Meclisin üniversiteye bir armağanı olacaktır. Üniversiteler Meclisin bu armağanına lâyıktır. Kavuşacakları bu hürriyet içinde gelişip Türk milletini geliştireceklerdir. (Alkışlar)

NECİP BILGE — Muhterem arkadaşlar; 119 ncu madde üzerindeki düşüncelerimi üç kısımda tophiyarak, kısaca arz edeceğim.

1. Üniversitelerin özerkliğine, öğretim üyelerinin bilimsel araştırmalarında ve yayımlarında serbest olduklarına dair olan esasların Anayasa teminatına bağlanması övünülecek bir noktadır. Üniversiteler Kanununun kabulünden bu tarafa

geçmiş olan kısa zaman içinde, üniversitelerimize ve bilhassa bâzı öğrenim üyelerine karşı takınılan tavırlar, yapılan baskılar, bu teminatı zorunlu kılacak bir mahiyet almıştır. Son on yıllık siyasi hayatımız bu gibi baskıların misalleriyle doludur.

Şimdi bunların teferruatı üzerinde durarak vaktinizi alacak değilim.

Benim belirtmek istediğim cihet, tetkikinize sunulmuş olan metindeki ifadenin üniversite özerkliği gerçekten temin edip etmediği noktasıdır.

Tasarının 119 ncu maddesinin bir cümlesine göre, üniversite organları, üniversite dışı makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmazlar. İlk bakışta bu hükmün tam bir teminat getirdiği zehabı hâsıl olabilir. Gerçekten, üniversitedeki rektör veya dekanların, senato veya profesörler kurullarının meselâ hükümet tarafından görevlerinden uzaklaştırılmaması üniversite için bir teminattır. Fakat mesele yakından incelendiği zaman ifadenin kâfi derecede vazıh olmadığı anlaşılır, Bir rektör veya dekan aynı zamanda belli bir fakültenin profesörüdür. Hükmün ifadesine göre hükümet profesörün dekanlık veya rektörlük gibi idari görevine dokunamaz. Fakat onu öğretim görevinden alabilir. Halbuki, Üniversiteler Kanununun yürürlüğe girdiği 1946 yılından beri üniversitenin hiçbir organının görevinden alınması yoluna gidilmemiş sadece öğretim üyeleri görevlerinden alınmıştır. Bu suretle, âdetta bir taşla iki kuş vurulmuştur. Bunun tipik misalini, şimdi aramızda bulunan Turhan Feyzi-oğlu olayı teşkil etmektedir. Gerçekten Turhan Feyzi-oğlu, dekanı bulunduğu Siyasal Bilgiler Fakültesinin dekanlığından uzaklaştırılmamış sadece profesör olarak vekâlet emrine alınmıştır. Vekâlet emrine alınmakla dekanlığı da kendiliğinden sona ermiştir. İşte bundan sonra da böyle bir durumu önlemek için, organlar kelimesinden sonra, cümleye öğretim üyeleri ve yardımcıları tâbirinin eklenmesi uygun olur.

2. Madde üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da şudur :

Üniversite öğretim üyelerinin, kadro kaldırılması sebebiyle olsa bile, aylıklarından yoksun kılınamayacakları hakkındaki hüküm, öğretim üyesinin özlük haklarını korur gözükmekte ise de bu hükmün, iki mahzuru vardır. Kadro kaldırılması yoluyla, üniversiteye baskı yapılması imkânını

verdiği için, tehlikeler doğabilir; diğer taraftan böyle bir hal üniversiteyi, prensipler hilâfına, malî kaidelerle tazyik eder. Nitekim bir zamanlar birkaç öğretim üyesinin kadroları kanunla kaldırılmıştır. İşte bu gibi tehlikeleri ve mahzur-ları önlemek maksadiyle işbu hükmün tasarından çıkarılmasının doğru olacağı kanısındayım. Hük-mün mevcudiyeti teşriî tasarruflarla müdahaleye, yardıma yol açar.

3. Son fıkra, öğretim üye ve yardımcıların siyasi partilere üye olabilmeleri imkânını sağla-maktadır. Bu hükmü, siyasi bir takdirin ifadesi-dir. Lehinde veyaaleyhinde konuşulabilir. Ben sırf üniversitenin bağımsızlığı ve özerkliği açısından bakarak, bu hükmün bağımsızlık ve özerklik ilkelerini gölgelendirecek bir mahiyet almasın-dan endişe ederim. Öğretim üyelerinin siyasi faaliyette bulunmalarına bu suretle bir Anayasa hükmüyle müsaade edilmiş olmakla beraber, bu hüküm neticesinde, öğretim üyesinin siyasi fa-liyetlerinden dolayı üniversite karşısında, üni-versitenin yetkili organları karşısında, tamamen sorumsuz hale geldiği mânasına alınmaması ge-rektiği düşüncesindeyim. Sözü tarafından bu eihetin burada açıkça beyan edilmesinin de, ilerisi için faydalı olacağı muhakkaktır. Saygıla-rıyla.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlarım, bu önemli mad-de üzerinde 14 arkadaşımız konuştu. Tenkidler, umumiyetle aynı noktalar etrafında ve aynı isti-kamette cereyan ediyor. Komisyonun zaten der-hal kabul ettiği, hattâ bugünkü müzakereden önce kabul ettiği bâzı teklifler bahis konusudur. Binaenaleyh mütakaaşaların beyhude yere eski formül esas alınarak devam etmemesi içindir ki, Necip Bilge'den sonra konuşmak lüzumunu duy-dum.

Önce arz edeyim ki, Sayın Bülent Ecevit'in tenkidi yerindedir; ikazına teşekkür ederiz. Bi-zim maksadımız da, tamamen kendisinin ifade et-tiği görüşten ibarettir. Üniversite hocalarının, siyasi yayınlarından dolayı, «sen şöyle fikir be-yan ettin, sen şunu yazdın» diye takibatta bulu-nulması, disiplin cezası verilmesi, asla aklımızın kenarından dahi geçmemiştir. 6185 sayılı ma-hut Kanuna benzer kanunlar çıkmasını diye, bu hükmü koymuştuk. Bâzı maddeler alt komisyon-lara iade edildi ve komisyon genel kuruluna pek geç geri geldi. Bu sebeple de, son günlerde

çok süratle formüle etmek zorunda kalındığın-dan, kelimeler üzerinde kâfi derecede durula-madı. Aradan zaman geçtikten sonra, kasdımızın tam mânasiyle ifade edilemediği meydana çıkı-yor. İşte konuştuğumuz maddede de, redaksi-yon bakımından durum böyledir. Yapılan ikaz yerindedir. Zaten Sayın Ecevit'in cümlesi ağ-zından çıktığı andadır ki, komisyon bu görüşe iştirak etmiştir. Bu itibarla «ilmî» kelimesi çizil-ecektir.

2. Siyasi partilerde görev alma meselesi : Orhan Köprülü arkadaşımız, «bunlar partilerde üyelikten başka vazifeler alabilecekler midir? İdare heyeti başkanı veya üyesi olabilecekler midir?» diye soruyor. Bu gibi meselelerin, Ana-yasadaki şu hükmün müzakeresi sırasında mü-nakaşa edilmesi yerinde değildir. Biz, bir Ana-yasa hükmü getiriyoruz. 118 nci madde, me-murlar için genel olarak konmuş bir yasağın istisnasıdır. Üniversite hocalarının durumu, memleketin siyasi hayatı ile ilgilenmek ve ona ışık tutmak bakımından diğer memurlarınki ile aynı değildir. Âmme gücüne şu veya bu şekil-de katılan memurların vazifelerinin mahiyeti, bunların siyasetle meşgul olmasının, toplumun zararına bir istikamet almasını mümkün kılar ki, buna müsaade etmek doğru olamaz. Hal-buki üniversite hocalarının vazifeleri; ilmî ya-yın yapmak ve bunun yanında zaman zaman - daha ziyade konferans mahiyeti arz eden - derslerini vermektir. Buna rağmen üniversite hocalarının siyasi faaliyetleri çığırından çıkar-sa, yani bir profesör veya doçent üniversiteyi siyasi bir ocak haline getirmeye kalkışırsa, bu takdirde şu kötüye kullanmanın önüne geçmek hiç de zor değildir. Üniversitedeki görevini göz önünde bulundurmayan böyle bir hocanın aşırı hareketlerine mâni olacak normal tedbir, ondan bir hakkın esirgenmesi olmamalıdır. Böyle bir davranış durduracak fren, onun üniversite içindeki disiplin ve vazifenin icapları ile bağ-daşamaması keyfiyettir. Üniversite hocasının siyasi alandaki faaliyeti ve oynadığı rol, üni-versitedeki görevi ile ayarlı olacak ve Anaya-sadaki bu hükmün ruhuna uygun düşecektir. Hulâsa : Üniversite hocasının siyasi partilere üye olması ve parti teşkilâtı içinde her kade-mede vazife alabilmesi demek, onun akademik mesleğin icaplarına aykırı surette politika has-tası haline düşerek, meslekî vazifelerini gereği

gibi yerine getirememesinin ve hattâ kötüye kullanmasının caiz sayılması demek değildir. Üniversiteler Kanunu ve bunun tatbikatı, kendisini gösterecek yanlış adımları gidermeye yetecektir. Tek tük aksaklıkların yaratacağı mahzurlar ise, üniversite hocalarının partilerin içinde bulunmak suretiyle memleketin siyasi hayatına yapacağı müspet yardımlar yanında pek hafif kalır.

Üçüncü nokta, Cemil Sait Barlas arkadaşımızın işaret ettiği, gençlerin desteklenmesi meselesidir :

Başarılı gençlerimizin Devletçe himayesi, 49 nu madde hükmü ile halledilmiştir.

Dördüncü nokta : Üniversite hocalarının, Avrupa ve Amerika'dan döndükten sonra ilmi raporlar vermeleri meselesi. Üniversite içinde daha ciddi bir denetlemenin vücut bulması, hepimizin temennisidir; hepimizin iştirak edeceği fikirlerdir. Tahmin buyurursunuz ki, Anayasamızla bunların doğrudan doğruya ilgisi yoktur. Dolayısıyla şöyle bir ilgisi olabilir : Fethi Çelikbaş, üniversitenin kendi içindeki denetiminin daha mükemmel olmasını temenni ediyor. Bu ancak, üniversite muhtariyeti tam olarak sağlandığı zaman gerçekleşebilir. Üniversite dışardan tecavüzlere ve darbelere mâruz kaldığı müddetçe, kendi kendisini kıyasıya tenkid edemez; gerekli tasfiyeleri yapamaz. Yani dış savaş başlayınca, iç savaş durur. Çünkü, canını ve toptan itibarını ve haysiyetini kurtarmakla meşgul bir üniversiteden, kendi kendisiyle meşgul olmasını istemeye, psikolojik bakımından olduğu gibi, mantıkan da imkân yoktur. Binaenaleyh, üniversitenin kendi kendini tenkid etmesini, denetlemesini ve nizama koymasını istiyorsak, bunun birinci şartı, üniversite muhtariyetinin tam şekilde sağlanmasıdır; üniversite dışındaki hiçbir merciin, üniversitelere müdahale etmemesi ve onda tasfiyelere kalkışmamasıdır. İşte ancak, bundan sonradır ki, üniversitenin kendi kendini ciddi surette denetlemesi devresi gelebilir.

Üniversitelerin Devlet eliyle kurulması meselesine gelince : Çok muhterem üstadımız Cevat Dursunoğlu, bu hususta bizim söyleyeceklerimizin çoğunu ifade ettiler. Senelere Türk Maarifinin başında bulunmuş tecrübeli, değerli bir arkadaş olarak, bu hükmün niçin konulmuş olduğunu gayet güzel belirttiler.

Muhterem arkadaşlar, memleketimizde daha çok uzun müddet, yani nesiller boyunca, üniversiteler ancak Devlet tarafından kurulacaktır. Üniversite kurmak, o kadar pahalı bir şeydir ki, fabrika kurmaya dahi benzemez. Milyonlar ve milyonlar meselesidir. Hem kurulması ve hem de işlemesi için, milyonlara ihtiyaç vardır. Rakamlar arz edeceğim : Her yıl, İstanbul Üniversitesi 54 milyon, Teknik Üniversite 36 milyon, Ankara Üniversitesi 54 milyon lira... Bir üniversitenin kurulması için de, yine milyonlar ve milyonlar ister. Bu iş, hele bizim gibi fakir memleketlerde, özel şahısların altından kalkamayacağı bir yükür. «Bu memlekette birçok hamiyetli vatandaş vardır» diye düşünmek, meselenin halli için kâfi değildir. Böyle vatandaşlar varsa, bu memleket onlara en büyük şeref payesini daima verebilir ve vermiştir. Enstitülere, dershanelere, kliniklere, kütüphanelere, onların adlarını koyar ve koymuştur. Fakat, özel üniversite yolunu açarsak, bu bizi hiç istemediğimiz sonuçlara sürükler. Fazla tafsilâta girişmek istemiyorum. Çünkü yüksek heyetinizin, ne gibi istikametlerde gelişmeler vukubulacağını, en aşağı benim kadar takdir edeceğinden eminim.

İçinde Sayın Necip Bilge ve daha birçok üniversite hocası bulunan temsilci arkadaşlarımızın bir değişiklik önergesi var. Arkadaşlarımız, ricamıza uygun olarak, tadil tekliflerini komisyonumuza intikal ettirdiler. Komisyon da, bunları kendileri ile de görüşerek, hemen hemen aynen kabul etti. Esasen hiçbirinde, muhteva itibarıyla bir değişiklik yoktur. Yalnız redaksiyon bakımından yapılan düzeltmelerle, yanlış anlamâ imkânları ortadan kaldırılmıştır.

Üniversite hocalarına, vazifelerinden ayrılmaları haliade dahi maaşlarının verileceği yolundaki hüküm, asla bir imtiyaz değildir. Meslekin bir icabıdır. Hâkimler bakımından bâzı Anayasalarda bu yolda hükümler vardır. Meselâ Alman Anayasasında. Keza bizde de kanuni hüküm mevcuttur. Üniversite hocalığının özelliği, huzuru kalb ile vazife görebilmek, verimli olabilmek için, böyle bir teminatı gerektirir. İlim adamlarının kalb huzuru içinde vazife görebilmeleri için, hâkimler kadar teminata ihtiyaçları vardır. Aksi halde, ilmin içine dalmak ve vardığı neticeleri çekinmeden ilân etmek

istiyen kimsenin, yaratıcılık vasfının kaybedilmesine sebeb olur. Şunu da belirtmek isterim ki, üniversite hocalarına sağlanacak teminat, kendi şahısları için değil, memlekette ilmin gelişmesi içindir. Esasen maddenin son hali formül bakımından da münakaşalara da yer bırakmamaktadır.

Pek Sayın Fehim Fırat arkadaşımızın önemli suallerine şu suretle cevap vermek isteriz: Üniversite hocalarının her türlü endişeden âzade olması, onların çalışma hürriyetine sahibolmasını temin edecektir. Üniversite, ilimlerine, şahsiyetlerine inandığı, kendisiyle birlikte çalışmayı faydalı gördüğü her şahsı, çatısı altına davet edebilecektir. «Yörürlükte olan kanunlar karşısında, bu maddede kabul edilen prensiplerin tam olarak tatbik edilmesi mümkün müdür?» Sualine karşı da ifade etmek isteriz ki; Anayasada yer alan bu hükümlerin, üniversite muhtariyetini tam olarak sağladığına inanmaktayız. Yeni Anayasamızdaki hükümlerle, tek tek şahıslara ilim hürriyeti tanınmış ve ayrıca üniversiteye de, bir teşekkül olarak, kendi muhtariyeti sağlanmıştır. Bugün buna aykırı kanunlar varsa, gayet tabiidir ki, bu kanunlar artık Anayasaya uygun olmak mecburiyetindedir. Aksi takdirde, o kanunlar, meclislerce ve nihayet Anayasa Mahkemesi kararıyla ortadan kaldırılırlar. İleride üniversite, her hangi bir şahsı kendi çatısı altına almayı, onun ilminden, çalışmasından ve şahsiyetinden faydalanmayı lüzumlu gördüğü halde bunu yapamazsa, «Üniversite muhtariyeti» mefhumu, sadece içi boş ve muhtevadan yoksun bir lâf derecesine düşer. Biz, bu Anayasaya koyduğumuz her cümleyi ve her kelimeyi, tatbik edileceğine inanarak koyduk. Ve şüphe etmek istemiyoruz ki, gelecek iktidarlar da, onu aynı inançla uyguluyacaklardır. Bir kere üniversite muhtariyeti tanındı mı, gayet tabiidir ki, üniversite, kimi üniversitede çalışmaya lâyık ve üniversiteyi kimin ilmine muhtaç görürse, o şahsı serbestçe kendi kadrosu içine alabilecektir. Halen mevcut veya kabul edilecek her hangi bir kanun, buna ileride mâni olamaz. Birinci fıkra hükmü gayet açıktır. Bunun ileride de böylece tatbik edileceğinden şüphe edilmemelidir. Çünkü üniversite muhtariyeti, ilim hürriyetinin temelidir. Neredeki üniversite muhtariyeti yoktur, orada ilim hürriyeti de yapılamaz. Nerede ki, ilim hürriyeti yoktur, ora-

da ilmin ışığı milleti aydınlatamayacaktır. Böyle bir yerde, milletin geleceği karanlığa mahkûm demektir. Daima aydınlığa doğru gitmeyi kendine şiar edinmiş olan milletimizin, bu maddeyi bundan başka mânada anlayabileceğini asla tasavvur edemiyoruz. İleride gelecek bütün iktidarların da, bunu ancak bu yolda tatbik edeceklerine inanmak istiyoruz. (Alkışlar)

BAŞKAN — Ali İhsan Göğüş.

ALİ İHSAN GÖĞÜŞ — Komisyon izah etti, vazgeçtim.

BAŞKAN — Bedrettin Tuncel.

BEDRETTİN TUNCEL — Değerli arkadaşlarım, 119 ncu maddenin birinci fıkrası ile ilgili bir önerge sunmuş bir arkadaşınız sıfatıyla söz almış bulunuyorum. Birinci fıkra, doğrudan doğruya üniversitelerin memleketimizde Devlet eliyle kurulmasını âmir bir hüküm getiriyor. Esas itibariyle bu hükme itiraz etmek imkânı yok. Prensip doğru. Fakat burada bir (ancak) kelimesi konulmak suretiyle meseleye tahdidi bir mahiyet verilmiş, bir deyimle tekel vaz'edilmek suretiyle her iki görüş müdafaa edilir hale getirilmiştir. Fakat memleketin geleceği düşünülecek olursa, memleketimizde millî ve özel teşebbüslerle yüksek ölçüde bir araştırma kurumları kurmak istenebilir. Millî Vakıflara, teşebbüslere Üniversite açmak imkânını vermek isabetli bir davranış olur kanaatini taşıyorum. Birtakım arkadaşlarımızla, bilhassa bu nokta üzerinde, yine Devletin gözetim ve denetimi altında, kanunlara bağlı olmak üzere, millî vasfını hiçbir zaman kaybetmemek şartıyla özel mahiyetteki teşebbüslere, özel teşebbüslere, Üniversite kurabilme yetkisini sağlayacak bir tadil teklifini sunmuş bulunuyoruz. Bu teklifimizin ilgi ile karşılanacağını kuvvetle umuyoruz.

Bu münasebetle bir noktayı belirtmeden geçmiyeceğim.

Üniversiteler tarihine bakılacak olursa dünyanın en şöhretli üniversitelerini on sekizinci asrın sonlarında kurmuş olan Humboldt'u düşünecek, onun sözlerini hatırlıyacak olursak, öyle sanıyorum ki, Devlet üniversite kurma yetkisinin tanınması hususunda daha munis veya yumuşak tarzda hareket etmek imkânını elimizde tutarız.

Hombuld'un bilhassa ifade ettiği fikir şu : «Devletin maarif sahasında vatandaşlara karşı mükellefiyeti, bilhassa ilköğretim alanında.

Devlet, vatandaşlara vatandaşlık ödevlerini yapmalarına imkân verebilecek olan eğitim ve öğretileri vermeye mükelleftir. Bu eğitim dışında kalan eğitimler, bilhassa özel teşebbüs şartlarıyla daha geniş ölçüde tahakkuk edebilir.»

Elbette ki, 18 nci asrın sonunda şartlar değişmiştir. Hele memleketimizde, üniversitelerin esas itibariyle Devletin murakabesi altında bulunması şartı üzerinde hepimiz hassasız. Ancak millî teşebbüsler bu yüksek inceleme ve araştırma kurullarına imkân sağlayacak olanlar da ve onların teşebbüsleriyle de böyle bir kurum kurulmasına engel olmamız ve kapıyı açık bırakmamız memleketimizin menfaati icabındandır.

Sözlerimi bitirmeden önce muhtariyet meselesi üzerinde bir cümle söyleyeceğim. Bu, beylik bir hakikattir. Fakat bazan beylik de olsa bir hakikatı söylemekte fayda vardır; üniversiteler, muhtar oldukları nispette faydalıdır.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım; komisyon adına Muammer Aksoy arkadaşım, maddenin muhtevasını Yüksek Heyetinize arz etti. Şimdi konuşan Bedrettin Tuncel arkadaşım da özel üniversitelerin kurulmasına müsaade edilmesi hakkında kıymetli beyanlarda bulundu. Bu sebeple kısaca temas etmiş olduğumuz özel üniversite üzerinde biraz daha geniş malûmat vermek lüzumu hâsıl oldu.

Muhterem arkadaşlarım; evvelâ bu kanunun getirmekte olduğu Türk Üniversitesinin hususiyetleri üzerinde durmak lâzımdır. Türk Üniversitesi muayyen bir doktrini olan, muayyen bir görüşü savunan bir Üniversite değildir. Türk Üniversitesi, fikirleriyle, üyeleriyle hür bir üniversitedir. Her türlü fikrin beyan edildiği, her türlü tefekküre açık bir müessesedir. Bütün bunlar ancak millî olmak vasfını muhafaza edecektir. Türk Üniversiteleri derken, hür ve millî Üniversitenin esasları Anayasaya konulmaya çalışılmıştır. Arkadaşım, denetim ve gözetimi Devlet kontrolü altında özel üniversiteden bahsettiler. Halbuki Türkiye'deki üniversiteler hürdür ve muhtardır. Orada söylenen ve yazılanlar esas itibariyle bir kontrole tâbi değildir. Özel üniversiteler murakabeye tâbi tutulursa üniversitelerde mevcudolması icabeden vasıflara sahip ve hür bir üniversitenin imkânlarına sahibolamayacaktır.

Devlet murakabesi altında bir öğretme; Devletin arzulanığı fikirler olacaktır ki, bu da üni-

versite muhtariyeti ile kabili telif değildir. İkinci bu üniversite bir yabancı üniversite olabileceğidir. Yabancı üniversite, sadece bir yabancı devletin ünivesitesi olmaz. Yabancı bir menfaat, yabancı bir içtimai doktrin, yabancı bir iktisadi doktrin, hattâ dini anlayış üniversitesi olabilir. Muhterem arkadaşlarımın bildikleri gibi birçok dinî cemiyetler vardır ki, bunların büyük ölçüde malî kaynakları mevcuttur. Ve bunlar bu memlekete gelip bir üniversite kurabilirler. Bu üniversiteler, Türk üniversitelerinde olduğu gibi her türlü fikirlerin millî çerçevesi içinde tartışıldığı müesseseler olmaz. Bunlar sağa sola, öne arkaya doktrin görüşlerini tahdidetmiş üniversiteler olabilir. Biz üniversitemizde demokratik ruhta yetişmiş her türlü fikirlere açık, ama millî kültüre hâdim insanlar yetiştirmek istiyoruz. Türk dilinin henüz oluş safhasında olduğu bir zamanda, Türkiye'de ne felsefenin, ne tekniğin kendi tarihlerine dahi sahibolmadığı bir devirde yabancı okullarda veya yabancı dille öğretim yapan mekteplerden mezun gençlerimizi yabancı üniversitelerde hiçbir zaman kendilerine Türk dilinin dahi icabettirdiği imkânları vermeden okutacak olursak kültür savaşında Türkiye'nin hamle yapması, millî kültürünü yapması gecikecektir. Mesele hür ve millî bir kültürü, Türk çocuklarına vermektir. Üniversitemiz millî kültür yapan müesseseler haline gelmekte ve bunun teminatına kavuşmaktadır. Bir bakımdan yabancı üniversitelerin kurulmasına mâni olmak için teklif ettik, bu hükmü!

BAŞKAN — Necip San.

NECİP SAN — Komisyon Sözcüsü Muammer Aksoy arkadaşımız bir tadil hazırladığını ifade ettiler. Ondan sonra konuşan arkadaşımız Bedrettin Tuncel'in de bir teklifleri olduğunu ve bununla «ancak» kelimesinin ilâve edilmesi gerektiğini ifade ettiler. Belki başka teklifler de olacaktır. Bu bakımdan Komisyonea hazırlanmış olan muaddel metin okunsun ondan sonra mevzuu müzakere edelim.

BAŞKAN — Başkanlık Divanı da aynı fikirdedir, teşekkür ederim.

Komisyonun değiştirgesini okuyoruz:

Madde 119. — Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzelkişileridir ve kendileri tarafından seçilen yetkili

öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir. Bu organlar ve öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarla, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, serbestçe araştırma ve yayımda bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıyla denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz.

Anayasa Komisyonu adına

Sözcü

Muammer Aksoy

BAŞKAN — Maddenin yeni şekline göre, evvelce gelmiş olan on yedi önergeden, önerge sahipleri, bazılarına almak isteyebileceklerdir. Bu bakımdan önerge sahiplerinin reyine müracaat edeceğiz.

NECİP BİLGE — Komisyon tedvin ettiği yeni şekle göre önergemini geri alıyorum.

ADNAN BAŞER — Söz hakkım baki kalmak şartıyla ben de geri alıyorum.

BAŞKAN — Teker teker isimleri okuyacağız, arkadaşlarımız lütfen ifade buyursunlar. Karamüftüoğlu?... Esat Çağa, Sırrı Atalay?.. (Geri alıyoruz sesleri).

Bedî Feyzioğlu, siz alıyor musunuz?

BEDÎ FEYZİOĞLU — Geri alıyorum.

BAŞKAN — Necip Bilge, Bedî Feyzioğlu?

NECİP BİLGE — Geri alıyoruz.

BAŞKAN — Necip Bilge, Bedî Feyzioğlu, bu takririnizi de?..

NECİP BİLGE — Geri alıyoruz.

Fethi Çelikbaş, Arif Hikmet Onat, Zeki Kumrulu? (geri aldık sesleri.)

Bülent Ecevit?

BÜLENT ECEVİT — Ben de geri alıyorum.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Ben de aldım efendim.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Takririmi geri aldım.

BAŞKAN — Selâmi Savaş.

SELÂMİ SAVAŞ — Geri aldım.

BAŞKAN — Bedî Feyzioğlu.

BEDÎ FEYZİOĞLU — Ben de geri alıyorum.

BAŞKAN — Hikmet Pamir.

HİKMET PAMİR — Geri alıyorum.

BAŞKAN — Abdulkadir Okyay. (Yok sesleri.)

Adnan Başer, söz istiyor, buyurun.

ADNAN BAŞER — Arkadaşlar; bir hâtıramı nakledeceğim. 1953 te staj için Amerika'ya gittimizde bizi bir Anayasa kursuna tâbi tutmuşlardı. Bunun mevzuu da «sizdeki hâkim teminatı nedir?» idi. Anlattık. Bunun üzerine hocca dedi ki, «ekseri memleketler teminat deyince yalnız teziye imkânını düşünüyorlar. Bir hâkim bir siyasi partiye intisabetmiştir. Daha evvel bakmış olduğum dâvalarda o parti lehine bir kararı varsa o hâkimin bitaraf olduğu hususunda âmme efkârında şüphe vardır. Âmme viedanı rencide edilmiştir. Bizde 65 yaşına gelince tam maaşla tekaüt edilir» dedi.

Şimdi biz, üniversiteye aynen hâkim teminatına benzer bir teminat getiriyoruz. Bunun dışında istediği partiye intisabeder diyoruz. Falan partinin il başkanı ve İstanbul Üniversitesinde profesör... Akım ermez. Dün akşam sayın askerlerden kurmay başkanları teminatının tam olması için ileri sürülen mütalâalara sözcü «mesele hukuki nizamı kurmaktır. Geçmiş devirlerde görülen icraata bakarak yeni nizam getirmeye lüzum yoktur. Umumi hukuk nizamı bu konuda da tam mânasiyle teminatıdır» dedi.

114 sayılı Kanun bu hukuk nizamı içinde çıktı. Yarın 75 sayılı Kanunla Van Üniversitesini kurar, sonra vazgeçer meselâ 75 sayılı Kanunla Van Üniversitesini kaldırır, yerine Van Gölü Üniversitesini kurar, tâyinlerde yeniden yapılır, tâyin edilmeyenler açıkta kalır. Onun için bendenize teminatlar tam olmuyor gibi geliyor. Üstelik siyasi partilere intisabedenlere tam mânasiyle politikanın dışında olan hâkimlere tanınan teminatın bunlara da verilmesi doğru değildir.

BAŞKAN — Yeterlik önergesi var, okutacağım, komisyon konuşmak istiyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Şimdi konuşan Adnan Başer arkadaşımın sözlerine, daha evvelki mâruzatımızla cevap vermiş bulunuyoruz.

TURHAN FEYZİOĞLU — Sual : Maddenin

birinci cümlesi, milletlerarası veya milli yardımlardan faydalanmak, Milletlerarası İş Birliği sağlamak suretiyle özel statüye sahip üniversitelerin kanunla yani Devlet tarafından kurulmasına engel değildir. Maddeyi böyle anlıyoruz. Komisyon da maddeyi bu şekilde mi anlamaktadır?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Evet, madde sarıh. Bir tereddüde mahal yoktur, sanırım.

NECİP BİLGE — Maddeye göre «Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, bilimsel araştırma ve yayınlarında tamamen serbesttir.» Acaba bu fıkra ile asistan ve doçentlere tanınan bu serbestlik, onların asistan ve doçentlere ait kanun hükümlerine göre ifa etmekle mükellef oldukları vazifelere bir mâni teşkil eder mi, etmez mi?

MUAMMER AKSOY — Bunlar birbirinden tamamen ayrı mefhumlardır. Burada temin edilen, ilim hürriyetidir. Bu demek değildir ki, üniversite öğretim üyeleri ve öğretim üyesi yardımcıları ve hattâ bizzat kürsü profesörü, vazifelerini yapıp yapmamakta serbesttirler. Elbette onların da kendilerine göre vazifeleri vardır, ve bu vazifeleri, bir kamu görevlisi olarak yerine getirmekle ödevlidirler. Burada serbest olma bahis konusu değildir. Ama ödevlerini yaptıktan sonra, istedikleri gibi yayında bulunabileceklerdir. Meslekleri ile ilgili veya meslekleri dışındaki bu yayınları, fikri muhteva bakımından kontrol konusu olamaz. İşte görüştüğümüz hükümle bunu ifade etmek istedik.

VECİHİ TÖNÜK — Üniversite kelimesi yerine «bilgitay» kelimesi niçin konulmamıştır? Yargıtay, Danıştay, Sayıştay denilmektedir...

MUAMMER AKSOY — Niçin konulmadığının izahı gayet kolaydır : Bu kelimeyi ilk defa duyuyorum. Komisyonumuzda da böyle bir tâbir ortaya atılmadı. Üniversite kelimesi, bütün dünyada benimsenmiş bir kelimedir. Hemen hemen her memleketin dilinde yer almıştır. Hem cermen, hem de lâtın asıllı olan milletlerin dillerinde ve anglo, saksonlarda bu kelime vardır. Bizim dilimizde de tamamen benimsenmiştir; ve yirmi beş seneyi aşan bir zamandan beri de kullanılmaktadır. Herkes, yani köylüsü kentlisi bu kelimeyi artık bilmektedir.

BAŞKAN — Yeterlik önergesi var, okutuyorum.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

119 neu madde üzerinde konuşmaların yeterliğinin oya konulmasını arz ve teklif ederim.

Emin Soysal

BAŞKAN — Yeterlik önergesi aleyhinde konuşmak isteyen var mı? (Yok sesleri) Önergeyi kabul edenler... Etmeyenler... Yeterlik önergesi kabul edilmiştir. Şimdi geri alınanlardan sonra daha 8 tane önerge vardır. Bunları okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

119 neu maddenin kenar yazısındaki özerk kelimesinin «muhtar» olarak değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Cevdet Geboloğlu M. Ali Kumbasar
«Muhtar kuruluşları»

Yüksek Başkanlığa

Devlet denetimi ve gözetimi altında hususi üniversitelerin de kurulmasını sağlamak amacıyla 119 neu maddenin 1 nci cümlesinin aşağıdaki şekilde tashihini arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Madde 119. — Üniversitelerin kuruluşları kanunla düzenlenir.

Yüksek Başkanlığa

119 neu maddenin 1 nci fıkrasının aşağıda yazılı olduğu şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

20.4.1961

T. M. Üyesi

Nedim Ergüven

Madde 119. — Üniversiteler, Devlet eliyle veya Devletin denetim ve gözetimi altında özel millî teşebbüs olarak kanunla kurulur.

Yüksek Başkanlığa

119 neu maddenin birinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Üniversiteler, Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Devletin denetim ve gözetimi altında, millî teşebbüsle özel üniversiteler kurulmasına kanunla izin verilebilir.

Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir ve yetkili öğretim üyelerince seçilen organları eliyle yönetilir. Bu organlar ile öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne sebep-

le olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmaz.»

Dâniş Koper Bedrettin Tuncel
Esat Çağa Bekir Sıtkı Baykal
Şahap Kocatopçu Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yüksek Başkanlığa

119 ncu maddenin son fıkrasının metninden çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Adnan Başer

Yüksek Başkanlığa

119 ncu maddenin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Selâmi Savaş

«Üniversite öğretim üyesi fikir, kanaat, söz, yazı ve beyanlarından ötürü mahkemeler dışında hiçbir idari takibata mâruz kalmaz.

Siyasi partilere üye olma yasağı üniversite öğretim üyeleri hakkında uygulanamaz.»

Yüksek Başkanlığa

119 ncu maddenin son fıkrasının aşağıda yazılı olduğu şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Abdülkadir Okyay

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları siyasi kanaatlerini sözle ve yazı ile belirtebilirler, ancak siyasi partilere üye olamazlar.

Yüksek Başkanlığa

119 ncu maddenin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Cevdet Gebeloğlu Fikret Pamir

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları siyasi partilere üye olabilir, parti kademelerinde görev alamazlar.

BAŞKAN — Şimdi takrirleri teker teker okutup reylerinize arz edeceğim.

(Mehmet Ali Kumbasar ve Cevdet Gebeloğlu'nun takrirleri tekrar okundu.)

EMİN PAKSÜT — Kelimeye alışılmaya başlanmıştır. Muhafazasına taraftarız.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazara alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Abdülkadir Okyay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin dikkate alınmasını oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Aynı mahiyette başka bir önerge vardır.

(Feyyaz Köksal'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Nedim Ergüven'in takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Bedrettin Tuncel'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Adnan Başer'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — İltihak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Selâmi Savaş'ın, takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Cevdet Gebeloğlu ve Fikret Pamir'in, takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Kabul edenler... Etmeyenler... Efendim tamamen anlaşlamadı lütfen ayağa kalkmak suretiyle oylama yapacağız.

Önergenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler lütfen ayağa kalksınlar... Lütfen oturun efendim. Kabul etmeyenler lütfen ayağa kalksınlar... Lütfen oturun efendim.

Önergenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenlerin sayısı 64, kabul etmeyenlerin sayısı 63. (Alkışlar) Önergenin nazarı dikkate alınması kabul edilmiştir efendim.

BAŞKAN — Efendim, affedersiniz; Sayın Bakan ne şekilde oy kullandılar.

ADALET BAKANI EKREM TÜZEMEN —

Kabul edenler arasında oy kullandım. (Alkışlar)
BAŞKAN — Durumda bir değişiklik yoktur. Önergenin nazarı dikkate alınması kabul edilmiştir.

Komisyon filhal iştirak ediyor mu?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MÜ-AMMER AKSOY — İştirak etmiyoruz. Gerekçesini açıklayabiliriz.

BAŞKAN — Önergeyi madde ile birlikte Komisyona veriyoruz, efendim.

b) Radyo ve televizyonun idaresi ve haber ajansları

MADDE 120. — Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.

Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.

BAŞKAN — Sayın İlhan Özdil.

İLHAN ÖZDİL — Sayın arkadaşlar, 120 nci madde üzerinde söz aldım.

Anayasa Komisyonumuz «Haberleşme araçlarından faydalanma» hakkını maddeleştirirken, özellikle, Radyo ve Televizyon ile ilgili olarak, bu araçlardan serbestçe faydalanma hususunun henüz anayasalarda tanınmamış ve zamanımızda temel haklar arasında yer alması bulunduğunu belirtmekle beraber, radyo ve televizyon yolu ile halkın haber almasını, düşünce ve kanaatlere serbestçe ulaşabilmesini engelleyici kayıtlar konmasını önlemek suretiyle eidden ileri bir adım atmıştır.

120 nci madde ile ilgili önergeyi sunmadan önce, Anayasa ve demokrasinin uygulanmasıyla, radyo - televizyon gibi, kamu oyu üzerinde kesin etkisi olan araçlar arasındaki pek önemli bağlantıyı kısaca belirtmek istiyorum.

Anayasanın tümü üzerinde konuşurken, demokrasinin üç temel gayesi ve ölçüsü olan «âzami güven» «âzami randıman» ve «âzami hürriyet» unsurlarına temas etmiştim.

A. Lincoln'ın, bir rejim olarak «halkın halk yoluyla, halk için Hükümeti» şeklinde ifade ettiği demokrasi, anlaşılması nisbeten kolay,

fakat bazan uygulanması güç olan bir kavramdır. Bu kavram, daimi bir gelişme ve değişme ifade eder.

Eski Yunandan bu yana, demokratik gelişmeyi değerlendiren dünya literatürü demokratik yaşayışın üç şarta bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

1. Bunlardan ilki, yüksek seviyede zekâdır. zekâ olmadan, demokrasi bir «güruh» idaresi haline gelir ve sonunda idareyi anarşiye götürür.

2. İkinci olarak, demokratik hayat yüksek derecede bir inanç ister. Şunu hatırlatmama müsaade buyurun ki, demokrasi için en büyük tehlike içerden gelir. Bu tehlikenin kaynağı korktuğumuz fikirlere sahibolanlar kadar, kendi felsefemiz olan demokrasiye yeteri kadar inanamamız hali veya ihtimalidir.

3. Üçüncü olarak, demokratik hayat demokratik oluşa (proses) herkesin fiilen katılmasını gerektirir. Sanıldığı gibi, demokrasi kendiliğinden oluvermez. Tevarüs de edilmez. Aksine demokrasi kendisini meydana getiren fertler tarafından daima yenilenir, yeniden yapılır. Demokrasinin başlıca yükü bu rejimin uyku da olan vatandaşlarıdır.

Demokrasinin bu üç şartının yanısıra, bu rejimi tehdideden üç de büyük tehlike vardır. Bunları da ben kendi dilimizde şöyle adlandırıyorum :

1. Bilgisizlik — Cehalet,
2. İlgisizlik veya eski dille — Nemelâzımcılık,
3. Eylemsizlik — Atalet.

Bu şartlar ve tehlikelerin analizine girişmezsiniz, şu kadar söylemekle yetineceğim : Demokrasi, uzun zamandır, teste tâbi tutulmuş, fakat hâlâ tamamen ispat edilememiştir. Demokrasinin tam anlamıyla ispat edilebilmesi için, demokratik toplumu tehdideden bu üç tehlikenin ortadan kaldırılması özellikle bizim toplumumuz için şarttır, elzemdir.

Radyo ve televizyon gibi, kütleye hitabeden iletişim araçları, demokratik toplumları tehdideden bu üç tehlikeyle (Bilgisizlik, ilgisizlik, eylemsizlik) savaşmak bakımından zamanımızın en kuvvetli ve etkin silâhlarıdır.

BAŞKAN — Vaktiniz tamamdır.

İLHAN ÖZDİL (Devamla) — Sayın Başkan cümlemi tamamlamama müsaade buyurun.

BAŞKAN — Vaktiniz tamamdır. Daha iki arkadaşımız söz istemiştir.

İLHAN ÖZDİL (Devamla) — Bununla ilgili önergeyi takdim ediyorum. Bu önerge maddeyi kuvvetlendirecektir. İlgilerinizi rica ederim.

BAŞKAN — Necip Bilge. Yok...

Sayın Bülent Ecevit.

BÜLENT ECEVİT — Efendim; bu madde ile Türkiye radyolarına gerçekten demokrasimizin ihtiyacı olan muhtariyet getirilmektedir. Bunun şükranla karşılıyorum.

Yalnız, nâçiz kanaatimce bir eksikliğini tespit etmiş bulunuyorum. Basın hürriyeti ile ilgili maddeleri tedvin ederken, düzeltme ve cevap hakkı üzerinde arkadaşlarımız hassasiyetle durdular. O kadar ki, benim teklif ettiğim cevap kısmı dahi şayanı kabul buyurulmadı. Fakat, bendeniz burada vatandaşın radyoya karşı düzeltme ve cevap hakkını sağlayan bir hükme raslıyamadım. Halbuki geride bıraktığımız yıllarda şahid olduğumuz gibi, radyo birçok bakımlardan hakikate aykırı neşriyat yapmıştır. Vatandaşlar da bundan dolayı çok üzüntü duymuşlardır. İleride bu gibi hareketleri radyodan beklemiyoruz ama belki yine istemiyerek hakikate aykırı neşriyatta bulunabilir. Bu ihtimal karşısında, vatandaşın düzeltme ve cevap hakkı, basın mevzuunda olduğu gibi, radyo ve televizyon mevzuunda da teminat altına alınmalıdır, kanaatindeyim.

Bu düşünce ile, bâzi arkadaşlarımla birlikte bir önerge takdim ediyoruz. Kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Efendim çok üzülenek arz edeyim ki, müzakereye devam için yeter sayı kalmamıştır. Bu durum karşısında müsaade ederseniz yoklama yapacağız.

(Yoklama yapıldı).

BAŞKAN — Yeter sayı hâsıl olmuştur. Müzakereye devam ediyoruz.

Başka söz isteyen yok, önergeleri okuyoruz.

Sayın Başkanlığa

Sözlü olarak açıkladığım sebeplerden, 120 nci maddenin aşağıdaki şekilde yazılmasını saygılarımla rica ederim.

İlhan Özdil

«Madde 120. — Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi özerk kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir.

Her türlü radyo ve televizyon yayımları kamu menfaatlerine hizmet ölçüsüne dayanır ve tarafsızlık esasına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi öncelikle halkın eğitim ve kültürüne yardım ve bunu geliştirmekle görevli olup; bu görevinin gerektirdiği yetkilerle tehziz olunur.

Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.»

BAŞKAN — Komisyon? Katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... kabul edilmemiştir.

Sayın Başkanlığa

120 nci maddeye aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederiz.

«Radyo, televizyon ve haber ajansları, düzeltme ve cevap hakkı bakımından, 24 nci madde hükmüne bağlıdır.»

Kemal Z. Gencosman

Bülent Ecevit

Ali İhsan Göğüş

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önergenin nazarı dikkate alınması kabul edilmiştir. (Alkışlar)

Komisyon filhal iştirak ediyor mu efendim.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA EMİN PAKSÜT — Hayır efendim.

BAŞKAN — O halde nazarı dikkate alınması kabul edilen önergeyi madde ile birlikte komisyona veriyoruz efendim.

V. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

MADDE 121. — Kamu kurumu niteliğindeki meslek ve kuruluşları, kanunla meydana getirilir ve organları kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir.

İdare, seçilmiş organları, bir yargı merciî kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştırılmaz.

BAŞKAN — Sayın Ömer Sami Coşar. Yok...

Sayın Hasan Tez. Yok...

Başka söz isteyen yok. Bir önerge var okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Memleketimizde mesleklerin inkişafı ve meslekî teşekküllerin daha faydalı olmalarını temin amacıyla;

121 nci maddenin birinci fıkrasının aşağıdaki şekilde tashihi arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Madde 121. — 1 nci fıkra : Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları demokratik esaslara uygun olmak üzere kanunla düzenlenir. Ve organları kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir.

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TÜRAN GÜNEŞ — Hayır efendim.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önerge'nin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önerge kabul edilmemiştir.

121 nci maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... 121 nci madde kabul edilmiştir.

VI. Olağanüstü yönetim usulleri

a) Olağanüstü durum

MADDE 122. — İktisadi buhran veya genel âfetlerin doğurduğu olağanüstü hallerde, Devlet, kanunla açıkça belirtilen esas ve usullere göre, özel mülkiyette bulunan mallardan faydalanmaya veya başkalarını faydalandırmaya, geçici olarak özel teşebbüsleri işletmeye ve kişileri, çalışabilecekleri alanlarda çalıştırmaya yetkilidir.

BAŞKAN — Mehmet Göker.

MEHMET GÖKER — Muhterem arkadaşlarım; Anayasanın 122 nci maddesinde, «iktisadi buhran» sebebiyle devlete bazı yetkiler verilmesi yolunda zikredilen bir cümle bu Anayasanın ruhuna aykırıdır. Anayasanın 10 ncu maddesi «Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlıyan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır;» diyor. Anayasanın 41 nci maddesinde de aşağı-yukarı devletin aynı şekilde iktisadi bakımdan, sosyal bakımdan icabeden tedbirleri alacağı hükmünü sarih olarak vaz'etmiş bulunuyor.

Binaenaleyh, bu Anayasanın mümeyyiz vasfı, sosyal bir vasıf taşımasındadır. Devlet her halü kârda iktisadi nizama müdahale edecek ve iktisadi hayatı tanzim edecektir. O halde Anayasa bu gibi maddeleri sarih olarak kabul ettikten sonra, devlete burada iktisadi buhran sebebiyle ikinci bir yetki tanımak, vatandaşlara tanınan fertlere tanınan mülkiyet hakkına ve fert-

lerin sermaye işletme haklarına tamamen aykırıdır. Bu madde «iktisadi buhran» şeklinde kabul edilecek olursa devlet yerli, yersiz iktisadi hayata müdahale edecek ve şahıslar ellerindeki sermayeyi her hangi bir teşebbüse yatırmaktan çekineceklerdir. Bu bakımdan bu ibarenin buradan çıkarılması yerinde olacaktır.

İstanbul tasarısında bu husus 58 nci madde olarak kabul edilirken orada «büyük iktisadi buhran» şeklinde bu terimin başına bir «büyük» kelimesi eklenmiştir. Şayet yüksek heyet bu «iktisadi buhran» ı kabul ederse o takdirde İstanbul tasarısında olduğu gibi buraya bir «büyük» kelimesinin eklenmesine zaruret vardır.

Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Sayın Ferid Melen.

FERİD MELEN — Muhterem arkadaşlarım, ben de benden evvel konuşan arkadaşların görüşlerine aynen iştirak ediyorum. İktisadi buhran sebebiyle hususi mülkiyete tecavüz doğru değildir. İktisadi buhran bildiğiniz gibi ekonomide muvazenesizlik demektir. Arz ve talepte muvazenesizlik halidir. Buhran çeşitli sebeplerle olabilir. Harb sebebiyle, takibedilen iktisadi politika sebebiyle olur. Hattâ bâzı hallerde mevsimlik buhranlar olabilir. Bu buhranlara memlekette muayyen devrelerde sık sık raslamak mümkündür. Bu sebeple Mücerret bir buhran sebebiyle, bu şekilde bir müdahaleye yer verirken tehlikeli bir yol açmış oluruz. Zannediyorum, komisyon bunu billhassa Millî Korunma Kanununun tatbik edildiği hallerde tatbik edilebilecek bir yetki olarak derpiş etmiştir. Eğer böyle ise yerindedir. Buna iştirak ederim. Bu takdirde arkadaşımızın söylediği gibi maddenin başına ya «büyük» kelimesini veya bir «ağır» kelimesini ilâve edelim. «Ağır bir iktisadi buhran halinde» olsun. Aksi takdirde bu bir açık kapı olur.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim; bunun eski Millî Korunma Kanunundan farkı sadece tabii âfetler kaydının eklenmiş oluşudur. Bu yerindedir. Bu madde ikinci bir kanuna muhtaçtır. Halen Millî Korunma Kanunu mevuttur. Eğer iyi işlemiyorsa ikinci yeni bir kanun tedvini mümkündür. Fevkalâde haller kelimesinden anlaşılan tabii âfetler bakımındandır. Ben, bundan niçin endişe ediliyor, hakikaten anlayamıyorum. Bir zel-

zele olur, fırından istifade edilmek istenir, fırın çalıştırılır.

Eğer komisyon, eski kanundaki fevkalâde haller yanında «tabii âfetler» tâbirini de eklerse, tabii âfetler için de bir kanun çıkacaktır. Eski kanun Fevkalâde Haller Kanunu idi. Tabii Âfetler Kanunu değil. Bu itibarla bu fevkalâde hallerde tatbik edilecek bir kanun olacaktır. Bundan endişe etmiyelim.

Mülkiyete taarruz, tecavüz yoktur. Son zamanlarda herkesin mülk teminatı yerindedir. Ve artmaktadır. Bu maddeye dokunmıyalım arkadaşlar.

BAŞKAN — Sayın Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Bir Devletin hayatında olağanüstü haller mümkündür. Anayasamız ise bahsettiği hürriyetleri sarih haller dışında tahdide imkân vermez. Devletin olağanüstü hallerdeki zaruretleri ile teminat altına alınmış olan hürriyetlerin bağdaştırılması gibi bir hayati meselenin mevcudolduğu açıktır. Bir harb veya harbe tekaddüm eden gerginlik devresi olağanüstü hallerin maddede zikredilmemiş olan başlıcalarıdır. Millî Korunma Kanunu böyle bir halin icabı olarak çıkmış, fakat sonradan dejenere olmuştu. Bu sebeple, maddeyi olağanüstü haller tarifi bakımından daha geniş ve hürriyetler teminatı bakımından daha ihtiyatlı olarak, ele almaya mecburuz. Ben bu maddeyi bu derece önemli görmekteyim. Bütün bu hususları ifade edebilecek bir maddenin, belirtilen görüşlerin ışığı altında, yeneden yazılması zarureti hissediyorum.

Maddedeki yalnız iktisadi buhrandan ve bir de genel âfetlerden doğan olağanüstü hallerden bahsedilmiş olduğu halde, arz ettiğim büyük siyasi gerginlik halleri de vardır. Şimdi biz kabul ediyoruz ki, Devletin hayatında böyle tehlikeli haller, anlar olacaktır. Beri taraftan Millî Korunma Kanununun nasıl normal zamanlarda hürriyetleri hiçe indirdiğini de biliyoruz. Binaenaleyh, olağanüstü hale dayanan hürriyet tahditlerinin âdi kanunlarla yapılmasına taraftar değilim. Bir kere usulde mutabık olamıyorum. İnsanları göstereceği yerlerde çalıştırmak.. Devletin bir gün böyle tedbirlere başvurmayacağı zaman gelebilir ama, o kadar geniş hürriyetler veren bir Anayasa realiteleri karşısında, bu derece esaslı takyitler âdi bir ekseriyetle çıkan bir kanuna terk edilmemelidir. Daha geniş, üçte iki gibi bir ekseriyetle çıkartılacak özel kanunlarla ancak bu tahditlerin yapılabileceği tasrih edilmelidir. Âdi bir

ekseriyetle fevkalâde hal ilân edip hemen hürriyetleri tahdidetmek yoluna gitmemeliyiz. Birinci telkinim budur.

Diğerleri de şunlardır. Bu madde eksiktir. Burada hangi usuller dâhilinde özel mülkiyette bulunan malların işletileceği ve saire kanunla gösterilir deniliyor. Halbuki şunlara da ihtiyaç olur. Olağanüstü hallerin ilânına, olağanüstü halin kaldırılmasına ve olağanüstü tedbirlerin tasfiyesine ilişkin usullerin de kanunla gösterileceği maddede sarih olarak ifade edilmelidir.

Şu üçüncü telkini de yapmak isterim. Olağanüstü hal devam edip gidiyor mu? Bunun anlaşılması için arada bir bu mevzu üzerinde konuşarak acaba olağanüstü halin şartları zail olmuş mudur, olmamış mıdır diye Meclislerin mesele üzerinde eğilmesini sağlamak lâzımdır. Onun için Hükümetin meselâ 3 ayda bir Meclise bu hususta rapor vermesi şekli akla gelebilir. Bu raporlar alındıktan sonra olağanüstü hal şartlarının zail olup olmadığını meclislerin tetkik etmesi için asgari 3 ayda bir fırsat zuhur etmiş olur. Fıkra şimdi arz ettiğim fikirlerin birer fıkra halinde eklenmesi için bir önerge takdim ediyorum. Bundan maksadım, Yüksek Meclisi takdim ettiğim önergenin yazılış tarzını tasvibe davet değildir; önergemde yazdığım fikirleri benimsiyorsanız, maddenin komisvona havalesidir.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Çok muhterem arkadaşlarım; bu madde üzerine ışık tutan arkadaşlarımızın temas ettikleri gibi, bunlar bütün devletlerin hayatında bahis konusu olan ve sadece kanunlarda değil, derpiş edilmemiş olsa bile, başka memleketlerde mahkeme içtihatlarında tecelli eden fevkalâde hallere taallûk eden bir hükümdür. Buna istinaden Millî Korunma Kanunu Türkiye'de yapılmış bulunuyor. Millî Korunma Kanununun kabul etmiş olduğu esaslar, Fransa'da milletin harb için teşkilâtlanması hakkındaki kanunun hükümlerine paralel olarak hazırlanmıştır. Binaenaleyh, bu madde esas itibariyle Anayasa içinde yer alması zaruri bulunan, bir maddedir. Hakikaten arkadaşlarımızın temas ettikleri noktalarda maddenin bâzı eksiklikleri bulunduğu görülüyor. Yalnız bâzı hususlarda arkadaşlarımızı peşinen temin etmek isteriz. İktisadi buhran tâbiri çok geniştir, buyurdular. Doğrudur. Ancak, bu madde iktisadi buhran

hallerinde değil, onun doğurduğu fevkalâde hallerde uygulanacaktır. Zamangil arkadaşımızın ifade ettiği gibi, bu hususun dışında bâzı haller de bahis konusudur.

Bu hususun daha iyi tebellür edebilmesi ve eski Anayasanın 74 ncu maddesine mütenazır olarak icabettiği şekilde maddenin yeniden tanzim edilmesi için komisyona iadesini rica ediyoruz, efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Maddenin komisyona verilmesi hususunu oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Maddeyi önermelerle birlikte komisyona veriyoruz, efendim.

b) Sıkıyönetim

MADDE 123. — Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle, Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamiyle de kaldırabilir. Bu kararlar, Meclislerin birleşik toplantısında alınır.

Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, kanunla gösterilen temel hak ve hürriyetler, kayıtlanabilir veya bunların kullanılması durdurulabilir.

BAŞKAN — Sayın Fahri Belen. Yok.

Sayın Oktay Ekşi.

OKTAY EKŞİ — Sıkıyönetimi düzenliyen bu madde kişi hürriyeti bakımından fevkalâde önem taşımaktadır. Bu sebeple maddenin içinde bulunan bâzı terimlerin açıklanmasında ilerdeki tatbikatta faydalı olacağı kanaati ile fayda görmekteyim.

«Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması» denmektedir. Bu «ayaklanma» tâbiri iktidarın takdiri çerçevesinde istismar edilebilir.

İkincisi; «Vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması» deniyor.

Bu, «kalkışma»nın mahiyeti nedir? Komisyon bundan ne anlamaktadır. «Kesin belirtilerin» tâbirinden komisyon neyi kasetmektedir. Bunların açıklanması, ilerdeki tatbikat bakımından faydalı olacaktır.

İkincisi, eğer yanılmıyorsam maddede bir eksik tesbit etmiş durumdayım. Bu Anayasanın pek çok maddelerinde, detaya inilmemiş, detayla ilgili hususların kanunla düzenleneceği tasrih edilmiştir. Halbuki sıkıyönetim çok önemli bir konu olmasına rağmen, maddede sıkıyönetimin bir kanunla düzenleneceği ifade edilmemiştir. İstanbul tasarısında 59 ncu maddede bu noktaya ait kayıt vardır. Orada sıkıyönetimin bir kanunla düzenlenmesi lüzumu ifade edilmiştir.

Komisyonun bu arz ettiğim noktalarda görüşünün ne olduğunu öğrenmek için huzurunuzu işgal ettim. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ

— Muhterem arkadaşlar, dikkat nazarinizden kaçmamış olacağı gibi, bu madde esas itibarıyla 1924 Anayasamızın 86 ncu maddesinden, bâzı ufak tadillerle alınmıştır. Hemen belirteyim ki, buradaki tâbirlerle oradaki tâbirler birbirine tetabuk etmektedir. Kanunla düzenleneceğini maddenin son fıkrası belirtmiştir. «Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, kanunla gösterilen temel hak ve hürriyetler, kayıtlanabilir veya bunların kullanılması durdurulabilir.» denmiştir. Yani idari makamlar ve icabında muhtemelen askerî makamlar bir hakkı kayıtlıyorlarsa bunların teker teker kanunda gösterilmesi zaruri bulunmaktadır. Binaenaleyh, mevcut idare veya askerî idare bu kanunda gösterildiği şekilde örfî idare rejini yürüteceklerdir. Eski Anayasamızda örfî idare hakkında bir tarif vardı. Bu tarif bize pek doğru bir tarif gibi gelmedi. Onun için bu tarifi buraya almadık ve bu meselenin hususi kanununda gösterilmesinin daha uygun olacağını düşündük.

Tariflerden komisyonun ne anladığı meselesine gelince :

Muhterem arkadaşlarım, bu haller daha ziyade icrannın örfî idare ilân etmesi halinde meclislerin takdir edecekleri hallerdir. Binaenaleyh, burada çok sarîh, kesin kıstaslara varılmıyacağı aşîkârdır. Ayaklanma isyan demek-

tir. Mefhum bırakılmakta sadece öz Türkçeye çevrilmektedir.

Kalkışma fiili tecavüzdür. Devlete ve Cumhuriyete karşı. (Baş kaldırma sesleri) Bilmem başka ne şekilde izah edilmesi lâzımdır.

Efendim, komisyon dışındaki dil uzmanları bu şekilde tercüme ettiler. «Kesin belirti.» Bu da en nihayet, gayet tabii olarak kısmen hükümetin, idarenin takdirine kalmış bir husustur. Ama «kesin belirti» yi Meclis takdir edecektir. Gerekirse hükümeti takibetmiyecektir. Mesele bir hükümet ekseriyeti meselesi olmadığından, hükümetin ilân etmiş olduğu sıkı yönetimin tasdiki sadece Millet Meclisinin yetkisine bırakılmamıştır.

O halde her iki Meclisin bir araya gelerek karar vermesini derpiş etmiştir. İki Meclisi bir araya getirmiştir. Bu da örfi idarenin ilânı bakımından daha büyük garanti olmuştur. Mâruzatım bu kadardır.

BAŞKAN — Oktay Ekşi.

OKTAY EKŞİ — Efendim, biraz evvelki konuşmamda, özür dilerim, unuttuğum mühim bir nokta daha vardır.

Muhterem profesör Ragıp Sarıca, İstanbul Ön Projesi ile ilgili muhalefet serhinde sıkı yönetim maddesine bir hususun ilâve edilmesini uygun gördüğünü ifade etmiştir. İfade ettiği husus şudur: «Sıkı yönetim halinde dahi hukuk ve mevzuata aykırı bileümle tasarruf, karar, işlem, tedbir ve tutumlara karşı yargı yollarına baş vurma esasının mahfuziyeti açıkça beyan edilmelidir.» Bendeniz bunu önemli telâkki ettim. Sebebini arz edeyim: 1955 yılında ilân edilen sıkı yönetim sırasında birçok gazeteler, sıkı yönetimle ilgili olmaları sebebiyle kapatılmıştır. Meselâ, 6 - 7 Eylül hâdiselerinden sonra, Örfi İdare Kumandanının ismine benziyen kafiyele kullanıldığı için gazete kapatılmıştır. Demokrat Parti Genel Başkanından bahsedildiği için Dünya gazetesi kapatılmıştır. Şimdi, 6 - 7 Eylül hâdiseleri ile bir partinin genel başkanı hakkındaki haberin ne alakası vardır? Bir kelimenin Sıkı Yönetim Kumandanının adına benzerliği yüzünden sıkı yönetim komutanının gazete kapatması doğru murur? Bu tasarruf, sıkı yönetimin ilânı maksadına uygun mudur? Nitekim, o zaman, sıkı yönetimin bütün tasarrufları yargı denetiminin dışında kaldığından gazete kapalı kalmış ve bu bir ceza ise, cezasını çektikten sonra açılmıştır. Bu nevi keyfi tasarruflar, sıkı yönetim kuman-

danlarının elinde hürriyetlerin tahribi ve yetkilerin çok fena kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple, yargı denetimi olmazsa sıkı yönetimin bütün hürriyetleri ortadan yok edeceği kanaatindeyim. Bu yönden, komisyonun noktai nazarını ifade etmesini istirham edeceğim.

BAŞKAN — Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, örfi idare bir hukuk rejimidir. Keyfi bir rejim değildir. Binaenaleyh örfi idare makamlarının almış oldukları kararlar, yapmış oldukları işler mahiyet ve çeşidine göre tamamıyla kazai murakabeye tâbi bulunmaktadır. Gazete kapatma kararı işi, zaruret halinde dahi, idari tasarruf devam ettigine göre, gerekli merciler önünde itiraz edilebilecek bir karardır. Binaenaleyh, muhtemeldir ki, eğer bu karar aleyhine, meselâ Dünya gazetesi bu karar aleyhine kaza mercilerine baş vurma imkânına sahibolsaydı, şüphesiz bir tazminata hükmedilecekti.

Binaenaleyh, komisyon adına tekrar beyan edelim ki, örfi idare bir hukuki rejimdir. Örfi idare makamlarınca yapılmış olan bileümle tasarruflar, Devlet tasarruflarının diğer katagorileri gibi, kazai murakabeye tâbi bulunmaktadır. Bu bakımdan ayrıca bir fıkra sevk etmeye lüzum görülmemiştir, efendim.

OKTAY EKŞİ — Teşekkür ederim.

FERHAN ARKAN — Efendim benim mâruzatım, maddenin esas metnine ve mahiyetine aidolmayacaktır. Burada 3 nci satırda (kalkışma) kelimesi var. Yarın bazı karışıklıklara sebebiyet verebilir. Oturmamış kelimelerin Anayasada kullanılmasını doğru görmüyorum. Bunun yerine alışılmış olan (başkaldırma) demek, daha iyi olur. Sonra 1 nci fıkranın sonunda (Meclisler toplantı değilse) ibaresi kullanılmıştır. Bu da hiç alışık olmadığımız bir kelimedir. Bunun yerine (Meclisler toplantı halinde değilse) ibaresinin kullanılması «toplantı» kelimesini «toplantı halinde» şeklinde değiştirilmesini teklif ediyorum, eğer komisyon kabul ederse fıkra daha düzgün bir hale gelecektir kanaatindeyim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Sayın arkadaşlar, bu madde bu şekliyle Türkiye'de 6 sene yürürlükte kalmıştır. Her hangi bir anlaşmazlığa vesile vermemiştir. Maddenin olduğu gibi kabulünü rica edeceğim.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Efendim, örfi idare kararlarının kazai murakabeye tâbi olacağını söylediniz. Gazete kapatma kararı karşısında hangi idari veya adli mercice iptal edilecektir?

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON ADINA TURAN GÜNEŞ — Kararın nevine göre icabeden muamele yapılacaktır.

ALP KURAN — Gazete kapatma kararı karşısında?

KOMİSYON ADINA TURAN GÜNEŞ — Devlet Şûrasına gitmesi lâzımgelir, derler.

ALP KURAN — Muhterem arkadaşlar çok değerli sayın komisyon üyesi örfi idare kararlarının kazai murakabeye tâbi olacağını belirtmemiş olsalardı huzurunuzu işgal etmiyecektim. Biliyorsunuz Örfi idare kararları memleketin varlığını çok yakından ilgilendiren bir karardır. 1924 Anayasamızda, örfi idare halinde, vatandaş hak ve hürriyetlerinin muvakkaten takyid veya tâtıl edileceği belirtilmektedir. Yani normal rejimde fertlerin sahibolduğu muayyen haklar örfi idare dolayısıyla ortadan kaldırılması gibi bir durum tezahür etmektedir. Bu da tamamen Devletin menfaatleri sebebiyle olacaktır. Örfi idare elbetteki bâzi yerlerde fertlerin sahiboldukları haklara mâni olacak, icabı halinde şiddetli kararlar da alacaktır. Şayet alınmış olan karar aleyhine Şûrayı Devlete veya adli kaza mercilerine vatandaşın dâva açma imkânını tanıyacak olursak, örfi idare makamı bu durum karşısında tereddüde düşmez mi? O makamın başında bulunan insanlar cezai ve malî mesuliyet altında bulunabileceklerinden bâzi kararlardan iktinabetmek durumuna düşebileceklerdir. Gerçi örfi idarenin hukuk rejimi olduğu bugün artık hukuk litarütüründe tereddüde mahal vermiyecek derecede açıktır. Ancak bendenizin anladığıma göre idarei kazaya tâbi olan karar örfi idare hakkındaki karardır. Örfi idarenin ilânmından sonra, örfi idarenin alacağı kararın kazai murakabeye tâbi olması iktiza eder. Binaenaleyh Devletin varlığını ilgilendiren bu hususta komisyonun bir kere daha bu konuyu tavzih etmesini rica ederim.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, sayın Alp Kuran arkadaşımızın örfi idarenin alacağı kararların murakabeye tâbi tutulup tutulmayacağı hususunun tavzih yolundaki konuşmalarına cevap arz etmek isterim. Hukuk

rejimi gerek bizim memleketimizde gerekse bizim memleketimize benzer hukuk nizamını kabul etmiş memleketlerde bunun tam aksimedir. Örfi idare kararları kazai merciler önünde iptal dâvası mevzuu olamaz. Hükümet tasarrufu denen tasarruflar cümlesine girer. Hükümetin kararı Büyük Millet Meclisinin tasdiki ile tekemmül ettiğine bu kararların düzeltilmesinin de Büyük Millet Meclisinin kararıyla mümkün olacağına göre Devlet Şûrasının bu kararları diğer kararlar gibi iptal etmesi mevzuubahsolanmaz. Örfi idare kararları memlekette tehlikeli midir? Bu hususta Hükümet kadar Büyük Millet Meclisinin salâhiyetli merci olması lâzımdır. Bunlar Danıştaydan çok daha fazla bilgiye ve takdir imkânına sahibolduğu içindir ki, örfi idare kararları idari kazaya tâbi olamaz denmiştir. Örfi idare ilân edildikten sonra ittihaz edilecek kararlar bir hukukilik nizamı içinde olacaktır. Örfi idare rejimi keyfilik rejimi değildir. Örfi idare rejimi astığını astık, kestiğini kestik rejimi değildir. Örfi idare halinde bile vine hukuk kaideleri hükümrandır. Yalnız tatbik edilecek hukuk kaideleri kısmen farklıdır. Örfi idare de tıpkı normal zamandaki hukuk kaideleriyle başlı olarak çalışacaktır.

Bu itibarla örfi idare rejimi tesbit edilen kurallar dışına çıkarsa, bu durum iptal dâvasının açılmasına mevzuu teşkil edebilir. Tazminat dâvasına mevzuu teşkil edebilir. Örfi idare makamlarının da hukuk kurallarında içinde çalışması mecburiyeti vardır. Ama takdir hakları biraz daha geniş olacaktır. Normal zamanlarda idarenin sahibi olmadığı gazete kapatmak, emiyet kapatmak gibi yetkilere Örfi İdare Kumandanı sahibolacaktır. Ancak bu yetkiyi kanunun eızdığı hudutlar içinde kullanacaktır. Bnu istikbalde yanlış anlamlara meydan verilmemesin diye ifade ediyorum. Sayın Ragıp Sarıca arkadaşımızın muhalefet şerhlerinde kullandıkları cümle bu Anayasada kullanılmasa da bu cümlelerin güttüğü maksat şu Anayasanın içinde mevcuttur. Benim anlayışım budur, efendiler.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, Feyzioğlu arkadaşımızın sövlediklerine hiçbir şey ilâve edecek değilim. 113 ncu maddede, «idarenin hiçbir eylem ve işlemi, her hangi bir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.» Tâbiri kullanmak

suretiyle bir yanlışlığın önlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu suretle fevkalâde hal dolayısıyla Örfî İdare ilânı halinde idarenin eylem ve işlemleri kazai murakabeye tâbidir, hükmü getirilmiştir.

BAŞKAN — Başka söz istiyen?.. Yok. Efendim, önergeleri teker teker okutup oylarınıza sunuyorum.

Yüksek Başkanlığa

123 ncu maddeye «Sıkı yönetim kanunla düzenlenir.» şeklinde bir fıkra ilâvesini arz ve teklif ederim.

Oktay Ekşi

Yüksek Başkanlığa

123 ncu maddenin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif eylerim.

Ferda Güley

Madde 123. — (Son fıkra)

Sıkı yönetim veya genel olarak harb halinde temel hak ve hürriyetlerin nasıl ve ne kadar kayıtlanabileceği veya bunların kullanılmasının durdurulabileceği kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Şimdi önergeleri tekrar okuyorum.

(Oktay Ekşi'nin önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iştirak ediyor mu?

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Her iki fikre muarız değiliz. Her ikisi de uygundur. Ferda Güley arkadaşımızın tavrına son fıkranın yerine kaim olmak üzere iltihak ediyoruz.

BAŞKAN — İki tahrir var. Bunlardan bir tanesi çok kısa, diğeri açıklayıcı mahiyette olan Ferda Güley arkadaşımızın tavrıdır. Bu tahriri komisyon da uygun bulmaktadır. Bu tahririn dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

OKTAY EKŞİ — Bu taktire ben de iltihak ediyorum.

BAŞKAN — Sayın Oktay Ekşi de okunan önergeye katılıyorlar. Binaenaleyh oya koymuyoruz. Nazarı itibara alınan önergeyle beraber formüle edilmek üzere maddeyi komisyona veriyoruz.

VII. Kanunsuz emir

MADDE 124. — Kamu hizmetlerinde her hangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, ka-

nun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz. Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar şaklıdır.

BAŞKAN — Ahmet Karamüftüoğlu.

AHMET KARAMÜFTÜOĞLU — Muhterem arkadaşlar, 124 ncu maddede kanunsuz emirlerin infazı mevzuubahistir. Kamu hizmetlerinde vazife görenler, kanunlara, tüzüklere, muhalif emirleri infaz ederlerse ceza görmeyecekler. Maddenin yazılışı iltibasa meydan vermeyecek şekilde böyledir. Söyle ki: Kamu hizmeti görenler üstten aldığı emri yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse bu takdirde yerine getirmez ve emri verene iade eder. Bu takdirde emri veren bu emri yazı ile yenilirse emir yerine getirilir, fakat yerine getiren mesul olmaz. Bu nasıl olur? Suuç icabettiren bir emir yazılı da olsa, buru yerine getiren, fail ceza görmekten nasıl kurtulur? Bunu aklım almaz. Nasıl olmuş da muhterem komisyon böyle hataya düşmüştür? Halbuki; İstanbul tasarısında bu, gayet güzel ifade edilmiştir. (Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulmaz) deniyor. Çok isabetli olan bu fıkranın ihmal edilmesini anlamıyorum. Bizim on senedir çektiğimiz yukardan verilen kanunsuz emirlerin yerine getirilmesindedir. Hâlâ mütenabbih olmadı isek, yazıktır geçen günlere ve çekilen çilelere rağmen. Artık emir kisvesi altındaki zorluklara paydos denmistir. Emri veren de, emri infaz eden de aynı şekilde müstereken ve müteselsilen mesul olmalıdır ve mesuldür. Hiçbir şekilde yakalarını kurtaramıyacaklardır. Bu mevzuda eski Anayasamız huzuruza getirilen maddeden daha çok ileri idi. Aksi halde; Topkapı'da işlenmesi tasavvur edilen cinayeti işlemeye teşebbüs edenler yazılı emir almışlarsa mesul olmamaları mümkün müdür arkadaşlar? Aynı zamanda bu İstanbul tasarısında itiraza uğramamış bir fıkradır. Ben deniz bunu da az buluyorum ki; komisyon üslûbu hâkimane ile Anayasaya muhalif olarak verilmiş olan emrin ifa edilmemesi için vatandaşın direnmesi hakkını bu maddeye koyabildi.

Anayasaya muhalif olarak verilen emre direnme hakkı; anarşiye kaçar diye konmuyorsa, mutlaka İstanbul tasarısındaki fıkranın madde de yer almasında zaruret vardır. Aksi takdirde bundan evvelki hâdiselerin tekerrürüne müsaade edeceğimiz demektir. Elbette böyle bir maddeye hiçbirimiz razı olmayacağız. Bu hususta bir tkrir vermiyorum. Ama istirham ediyorum. Komisyon bu meseleyi geri alsın yeniden tezekür etsinler. Emri yerine getiren sorumlu olmaz kaydını maddeden çıkararak İstanbul tasarısındaki fıkrayı ilâve etsinler, teklifim budur. Memura mesuliyet duygusunu telkin edelim, vatandaş hiç olmazsa keyfî ve zor hareketlere karşı himaye edilmiş olsun. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, bendeniz de bir noktayı belirtmek istiyordum. Anlaşıyor ki, mevzuubahsolan baskı hatasıdır. Emirlerin yerine getirilmesi zorla olmaz. Eski Anayasamızın 94 nci maddesi «kanuna muhalif olan umurda âmire itaat memuru mesuliyetten kurtaramaz.» şeklinde idi. Buradaki metin ise bunun tam tersine oluyor. Bu madde bu şekliyle kabili tatbik bir madde değildir. Anayasanın 94 nci maddesine yan bakan Türk Ceza Kanununun 49 ncu maddesinin, Memurin Kanununun, Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun çeşitli maddelerinde Anayasa ile telifi zor olan hükümler vardır. Bu yazılış tarzıyla Anayasamız zannediyorum ki, eski Anayasamızdan doğan mahzurları ortadan kaldırıyor. Ancak buraya bir (açıkça) kelimesinin ilâvesini şu maddeyi daha vazih bir hale getirecektir. Bu suretle (kanuna açıkça aykırı bu gibi emirleri yerine getirenler mesuliyetten kurtulamaz) tarzında bir cümlenin ilâvesi yerinde olacaktır. (Açıkça) kelimesi olmadığı takdirde âmir ile memur arasında bunun suç olup olmadığı hususunda hiyerarşik bir tartışmaya da sebeb olabilecektir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem Turhan Feyzioğlu'nun temas buyduğu gibi maddeye vuzuh verecek bu fıkranın ilâvesi için, müsaade ederseniz, maddeyi komisyona alıp yeniden yazarak takdim edelim.

BAŞKAN — Maddeyi düzeltilmek üzere komisyona veriyoruz.

D) İktisadi ve mali hükümler

I. Bütçe.

MADDE 125. — Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu özel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Kanun, kalkınma plânlarıyla ilgili yatırımlar için özel süre ve usuller koyabilir.

Genel ve katma bütçelerle milli bütçenin nasıl yapılacağı kanunla gösterilir. Bütçe Kanununa mali hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

BAŞKAN — Sait Naci Ergin. (Yok sesleri) Ziya Müezzinoğlu.

ZIYA MÜEZZİNOĞLU — Muhterem arkadaşlar, 1924 Anayasasının 95, 96 ve 97 nci maddelerine mütenazır olarak tanzim edilmiş olan bu madde ile Anayasamız ve dolayısıyla iktisadi ve mali mevzuatımıza iki eins müessese girmiş bulunmaktadır. Bu müesseselerden birisi millî bütçe fikri, ikincisi de bütçede elastikiyet temini mevzuudur. Bunlar üzerinde ayrıca durup Yüksek Heyetinizi işgal etmiye lüzum görmüyorum. Her iki müessesenin de kalkınma içinde bulunan memleketimizin ihtiyaçlarının bir icabı olduğunu kabul ve bu iki müesseseye Anayasada yer verilmiş olmasından dolayı muhterem komisyonu takdir ve tebrik etmek lâzımdır. Bunun yanında eski hükümlere mütenazır olarak tanzim edilmiş olan yeni metinde bazı noksanlar bulunduğunu belirtmek icabeder. Bunlardan birisi, eski Anayasamızda olduğu gibi yeni metinde de bütçenin yıllık olması prensibi kabul edilmiştir.

Meselâ yeni metin, şimdiye kadar olan tatbikata uygun olarak, bütçenin yıllık olması prensibini kabul etmiştir. Fakat bunun yanında İstanbul Anayasa tasarısında mevcudolan bir hüküm, «icabı halinde muvakkat bütçelerin tanzimine» imkânı veren, hükümler vardır. Gerçi Devlet hayatımızda nadiren tatbikat görecek olan bu husus yeni seçimler muvacehesinde, muhtemelen müstakbel Hükümetin muvakkat bir bütçe tanzim etmesini mümkün kılacaktır. Bundan böyle, şimdiye kadar bu usul tatbik edilmemiş olmasına rağmen, tatbikat göreceği tahmin edilebilir. Bu bakımdan bu husus, İstanbul tasarısında teklif edilmiş olduğu gibi, muhterem komisyonea madde metninde bu ihtiyaçları ifade edeceğini bildirirse, böylece maksat temin edilmiş olacaktır.

Maddenin üçüncü fıkrasında (Genel ve katma bütçelerle millî bütçenin nasıl yapılacağı ka-

hıyla gösterilir) denilmektedir. Malûmunuz olduğu üzere bütçenin yapılması yanında bir de bunun tatbikatı ve nihayet murakabesi safhaları mevcuttur. Burada, sevk edilen hükümlerle, şimdi meriyette bulunan Muhasebe Umumiye Kanunu dairesinde bu mevzuun heyeti umumiyesinin bütün safhaları derpiş edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Binaenaleyh yeni bir Anayasa hükmü vaz'ederken maddenin ihtiyaca cevap verebilmesi için bu maddeye (yapılacağı) kelimesinden sonra uygulama ve murakabe hususunun da ifade edilebilmesi için (Millî Bütçenin nasıl yapılacağı, nasıl uygulanacağı ve nasıl denetleneceği bir kanunla düzenlenir) şeklinde bir ibarenin ilâve edilmesi her halde yerinde olacaktır.

Nihayet bütçe dolayısıyla âmme mallarının idaresi hakkında bir ibarenin de bu maddede yer almasının doğru olacağını düşünüyorum. Bundan evvelki metinde bütçe ile beraber âmme mal-

larının nasıl idare edileceği bir kanunla tanzim edilmesi keyfiyeti yer almış bulunmaktadır.

Son olarak millî bütçe dolayısıyla bir noktayı arz etmek isterim. Tasarının gerekçesinde millî bütçe fikrine işaret edilirken iktisadi Devlet teşebbüsleri ve hususi teşebbüsler heyeti umumiyesinin murakabesi imkânının temin edilmiş olacağına işaret edilmektedir. Millî Bütçenin tatbikatında faydalar büyük olacaktır. Ancak millî bütçe ile bizim Devlet İktisadi teşebbüsleri camiasını tam kontrol altına alacağımızı iddia etmek boşunadır. Bunun ayrıca nazarı itibara alınması icabeder. Mâruzatım bundan ibarettir..

BAŞKAN — Bu hususta önereniz var mı?

ZİYA EBÜZZİYA — Hayır efendim.

BAŞKAN — 21,30 da toplanılmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 19,30

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 21,30

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum. Anayasamızın 125 nci maddesi üzerindeki görüşmelere devam ediyoruz.

BAŞKAN — Buyurun Ferid Melen.

FERİD MELEN — Biraz evvel, sayın Müezzinoğlu arkadaşımızın ifade ettiği gibi, bu madde bize yeni bir müessese getirmektedir. Devlet bütçesinin yanında bir de Millî Bütçe. Millî Bütçe neden dolayı buraya ithal edilmiştir, anlıyamadım. Devlet Bütçesinin Devletin gelir ve giderlerini göstermesi yanında Millî Bütçe millî kaynakları ve bunların teveih olunacağı yerleri gösteren bir nevi bilânço mahiyetindedir.

Bilhassa son on, on beş sene zarfında Millî Bütçe yapmak bir moda haline gelmiştir. Muhtelif memleketlerde millî bütçe yapılmaktadır. Bunun yapılmasında maksat, daha çok, iktisadi politikaya ehemmiyet verilmesini temin etmektir.

Millî Bütçenin, Devlet bütçesiyle birlikte, Meclise verilmesi bu maksatla isteniyorsa faydası vardır. O zaman, Büyük Millet Meclisi, umumi bütçe ile birlikte millî bütçeyi de tetkik eder. Takib-edilecek malî, iktisadi politikaya verilecek istikameti buna göre tâyin eder. Bu, maksada munhasır kaldığı müddetçe faydası vardır. Fakat Meclise tasdik ettirilmek isteniyorsa o takdirde bundan büyük mahzurlar doğabileceğini hemen arz edebilirim. Bu, bizi topyekûn plâneliğe götürür. Bizim bildiğimize göre, bunu bir tek memleket tatbik etmektedir. O da, Norveç'tir. Norveç her yıl Devlet bütçesiyle birlikte millî bütçeyi tetkik ve tasdik eder.

Fakat Norveç'te millî bütçenin, ancak muayyen bir kısmına, tatbik imkânını bulmuştur. Millî bütçede hususi teşebbüslere, Devlet tasarruflarına ait muayyen rakamlar bulunan, fara-

za Türkiye'de muayyen bir devrede 1 milyar liralık hususi inşaat yapılacağı yıllık millî bütçeye konursa, yıllık inşaatın bir milyar lirayı aşmamasını Hükümet temin edecektir. Bu suretle millî bütçenin umumi bir bütçe gibi, tahakkuk etmesi mecburi olacaktır. Şüphesiz bizde bunun tahakkuk etmesine imkân yoktur. Ama hizmetleri gibi özel faaliyeti takyidedilmeyeceğini tahmin ediyorum. Yalnız maddede, bu husus meskût olduğu için pek anlıyamadım.

Ayrıca maddenin birinci fıkrasında kamu özel kişilerinden bahsedilmektedir. (Tüzel kişileri olacak sesleri) öyleyse mesele yok. Öyle zannediyorum ki, kamu tüzel kişilerinden özel idareler ve belediyeler bütçeleri kastediliyor. Bunun dışında bizde birde müstakil bütçeler mevcuttur. Meselâ Elektrik Etüt İdaresi Orta - Doğu Teknik Üniversitesi, Bütçesi gibi. Ayrıca mahalli idarelerin bütçeleri ve bir de katma bütçeler vardır, bunların tasdik makamları ayrıdır. Sözü edilen ibare bunların hepsini içine alıyor mu? Bunun etrafla izahını rica ediyorum.

SAİT NACİ ERGİN — Muhterem arkadaşlar bizim bu malî maddelerin nedense bir talihsizliği var. Hep gecenin bu saatlerine tesadüf ediyor.

Ben, bir kaç nokta üzerinde mâruzatta bulunacağım. Özur dilerim. Birincisi küçük bir noktadır. 125 nei maddenin ikinci fıkrası; «Kanun, kalkınma plânlariyle ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.» diyor. Yani bütçe kalkınma bütçesi olursa daha uzun müddet taallûk edebilecektir. Kalkınmaya girmiyen fakat bir seneden fazla müddete ait tahsisat olabilir. Bir sene zarfında bitmiyecek işler için tahsisatın devam etmesi ve bütün tahsisat yekûnunun bir arada görünmesi gibi faydası olan bir sistemdir. Anayasa ile bunu yıllık diye bağlamak doğru değildir. Muhasebei Umumiye Kanununa genişlik verilmesi, bir yıldan fazla sürecek işler için özel usuller konması muvafık olur. Bunu komisyon kabul edecek olursa yapılacak işler bakımından faydası olur, kanaatindedim.

İkincisi, kamu iktisadi teşebbüslerinin hesap neticelerinin, kanunla düzenlenecek esaslara göre, Devlet bütçesine aksettirilmesi hususunu düşündük ve bu hususta bir de takrir

hazırladık. Bundan maksadımız şu: Ne olursa olsun biz İktisadi Devlet teşebbüslerini hiçbir zaman yasama organı olarak ciddi bir tetkika tâbi tutmamışızdır. Eğer bu teşekküller hesap neticelerini mücmel cetvellerle veya kanunla düzenlenecek ve tâyin edilecek şekillerle ve bütçe dolayısıyla yasama organının huzuruna getirilirse İktisadi Devlet teşebbüsleri esaslı bir murakabeye tâbi tutulmuş olacaktır. Nihayet millî bütçe üzerinde bir saniye durmak istiyorum. 93 neü maddede millî bütçe tahminlerini gösteren rapor, 127 nei maddede millî bütçe tahminler deniyor. Bu konuda benim söyleyeceklerimi aşağı - yukarı Ferit Melen arkadaşımız söylemişlerdi: Ancak bu sadece rakamları ihtiva edecekse ben uygun görmemekteyim. Öyle anlaşılıyor ki, bu daha çok umumi malûmat verecek bir rapor olacaktır.

Sırası gelmişken senelerden beri düşünülen bir mevzuu huzurunuzda getirmek isterim. Bu da hazine birliğidir. Hazine birliğinden maksat, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve katma bütçelerin elinde mevcut paralar bir elden idaresini ve her birinin ayrı ayrı ve kontrolsüz olarak harcanmamasını temin etmektir. Devlete ait bütün paraları bir elden göz önünde bulundurarak idaresi iktiza eder...

BAŞKAN — Bir dakikanız kalmıştır.

SAİT NACİ ERGİN (Devamla) — Bu takdirde şunu arz edeyim, bunların heyeti mecmuasının göz önünde bulundurulması, bir elden sevki idaresi, ve bâzı suiistimallere meydan verilmemesi için Hazine birliğine mütaallik bir takrir takdim ettim. Eğer komisyon lûtuflar davranır kabul ederse her halde maliyemize yeni bir şey getirecektir.

BAŞKAN — Cemal Reşit Eyüboğlu.

BAŞKAN — Cemal Reşit Eyüboğlu.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, bu madde ile muhterem komisyon mevzuatımıza yeni bir hüküm getirmiş bulunuyor. Bu da, Devletin umumi kalkınma plânlarını yapmasına dair hükmün bütçe ile ilgili olması, dolayısıyla, Devlet bütçesi ile kalkınma plânları arasında bir münasebet kurmak istenmesinden doğmaktadır. Fakat bu münasebeti hukuki bir şekilde tebarüz ettirememiştir. Muhterem komisyon, bu hükmü maddeye koyduğuna göre, bu hükmün başka memleketlerdeki tatbikatına ait misaller vermesini ve bu hususta

Heyeti Aliyeyi tenvir etmesini faydalı bulmaktayım.

Bir de maddenin son fıkrası var, yalnız burada, öyle zannediyorum zuhul olacaktır, Bütçe Kanunu malî hükümler dışında hiçbir hüküm ihtiva etmez, deniyor. Halbuki burada mevzuubahsolan bütçe tatbikiyle ilgisi olmayan hususların Bütçe Kanununda yer almamasıdır. Bu hususta muhterem komisyonun bizi tenvir etmesini rica ederim. Çünkü buradaki ifade bunu tamamen temin etmiş değildir.

125 nci maddeyle Devlet kamu tüzel kişilerinin bütün muameleleri yıllık bütçeleriyle tedvir edilmesi hususu derpiş edilmiştir. Bunun dışında bilhassa memleketimizde öteden beri Devlet sektörü denilen kısım bu maddede yer almamıştır. Burada kamu tüzel kişileri yer aldığı halde İktisadi Devlet Teşekkülleri açık bırakılmıştır. Malûmuâliniz, 3460 sayılı Kanunun şümülü içine giren ve Başvekâlete bağlı olan bir Murakabe Heyeti tarafından murakabe edilmekte iken bu müesseseye ihtilâli mütaakıp 22 numaralı Kanunla Teşriî Meclis Başkanlığına bağlanmıştır. Yani bu suretle bir nevi Anayasa müessesesi haline getirilmiştir. Bunun, elimizdeki mevcut Anayasa tasarısında, bilhassa 125 veyahut onu takibeden maddelerde yer alması icabeder. Bâzı yerlerde 123 numaralı Kanunla tesis edilmiş olan hüküm ortadan kaldırılmıştır. Murakabe heyeti teşriî heyete bağlandığı içindir ki bunun irtibatı ortadan kalkmış olacaktır. Bir takrir takdim ettik. Bu takririn yerini komisyon takdir edecektir. 125 ilâ 126 nci maddeye bâzı hükümler koymak suretiyle teşriî heyete bağlı bulunan ve şimdiye kadar memnuiyeti mucip görülmiyen murakabe uzvunun, Anayasada yer almasını ve daha müessir bir murakabe uzvu haline getirilmesini sağlamak maksadiyle bir önerge takdim etmiş bulunuyoruz, kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Sayın arkadaşlar, bana öyle geliyor ki, 125 nci maddedeki, anlaşmazlık bir tâbirden ileri geliyor. Biliyorsunuz modern Devlette Devlet bütçesinin dışında bütün vatandaşların gelir ve giderlerini sağlayan husus bütçe değil, bilânçodur. Modern Devlet telâkkisinde yıllık bilânçolardan bahsedilmektedir. Bu sebeple hususi teşebbüsün ve Devlet sektörüne aidolan müesseselerin gelir ve gi-

derleri bütçelerde ifade edilmez, ancak yıllık bilânçolarda ifade edilir.

Bir milletin bir yıllık gelir, giderlerinin neticesi bilânçodur. Yani bir neticeî hesabıdır. Bu yapılırken milletin bütün gider ve gelirleri hesabedilir. Son zamanlarda (iz) li kelimelere karşı bir antipati duyulduğundan ben sosyal diyeceğim, sosyal teşekküller sene sonunda bir bilânço istihsal ederler. Burada da buna kamu teşekkülleri deniyor. 125 nci madde dolayısıyla benden evvel konuşan arkadaşım Cemal Reşit Eyüboğlu'nun dediğı gibi İktisadi Devlet Teşebbüslerine kamu deniyor. İktisadi Devlet Teşebbüslerinin durumu Devlet dairelerinin durumu gibi normal değildir. Batı'daki daireler gibi de değildir. Bunların geliri; sermayesi ve gideri vardır. Bunlar bir İktisadi teşebbüstür. Bu bakımdan kamu iktisadi teşebbüsleri yerine Devlet İktisadi Teşebbüsleri demek yerinde olur. Âmme hizmeti değil nâzım hizmettir. Kamu teşebbüsü değil İktisadi Devlet Teşebbüsüdür. Bunun yanında şunu söylemek lâzımdır ki, iktisadi teşebbüslerin hakiki hesap neticelerini bilmek lâzımdır. 7 milyar liraya varan bütçenin murakabesi lüzumlu ve zaruridir. Bâzı arkadaşların ifade ettikleri gibi iyi murakabe edilmemiştir, fikrine iştirak etmiyorum. İktisadi Devlet Teşekkülleri yapmış oldukları teşebbüslerle bugüne kadar memlekette vazifelerini yapmışlardır. Bu vazifeyi gerek mülhak bütçelerle olsun gerekse kendi bütçeleriyle olsun yapmışlardır. Arkadaşlar, Birinci Dünya Harbinde biz başka bir âlemde yaşıyorduk, devletin o zaman da gelir ve giderleri vardı. Biz bir jandarma devleti gibi iktisadi teşebbüs olarak almamak zorundayız. Bunu bilmek ve anlamak lâzımdır. Devlet artık jandarma devleti değildir. Devlet artık yalnız yol, okul da yapmıyor. Devlet teşebbüs yapıyor, devlet iktisadi teşebbüs yapıyor. Bu tasarrufu ile devlet gelir de sağlıyor. Binaenaleyh, devlet aynı zamanda bir müteşebbistir.

Arkadaşlar, bu konuda, Devletin yükünü hafifleten ve devletin sermaye verdiği teşebbüsler olarak bu teşebbüsleri denetliyen, nevi şahsına munhasır bir murakabe organına lüzum vardır. Bunu komisyonun tâyin edip yerini göstermesi lâzımdır. (Alkışlar)

BAŞKAN — Buyurun.

CAHİT ZAMANGİL — Millî bütçe anlamı üzerinde duracağım. Vaktin ummadığım bir za-

manda bitmesi karşısında vâsıl olmak istediğim hükmü peşinen arz edeyim; bendeniz Anayasa ile ağır bir yük altına girdiğimiz intibahındayım. Bu Anayasada tarif edildiği şekilde millî bütçeyi başaracak durumda değiliz. İlerde imkânlarımız elverdiği takdirde bunu yapmamız faydalıdır. Fakat hiçbir engel de yoktur. Anayasa ile böyle bir taahhüt altına girerek, önümüzdeki hükümetleri çok müşkül duruma sokmıyalım. Bu Anayasadaki millî bütçeden ne anlıyoruz? Acaba sadece ekonomik alana kapsıyan, iktisadi faaliyetlerin, bütün malî gelir kaynaklarının, bütün malî giderlerin, geçmişteki tahlillerin, gelecekteki tahminlerin hepsini ihtiva eden bir rapor mudur? Böyle bir rapor faydalıdır, şüphesiz.

93 nci maddeye bakarsanız, «Genel ve katma bütçe kanunu tasarıları ile, millî bütçe tahminlerini gösteren rapor, malî yıl başında en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.» deniyor.

Fakat 125 nci maddeye nazaran mesele daha farklıdır. Üçüncü fıkrada şöyle deniyor: «Genel ve katma bütçelerin nasıl yapılacağı ve uygulanacağı kanunla gösterilir. Bütçe kanununa bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.»

Bir rapor nasıl yazılacak? Kanunla gösterilmez. Bu, bir rapor değildir. Bundan devlet bakımından birtakım hükümler, devlet bakımından birtakım taahhütler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeptendir ki, böyle bir bütçe âletini bir kanunla ortaya koymak, meydana getirmek istedik. Burada 125 nci maddeden istifade edilmiştir. Bu anlayış 127 nci maddede büsbütün kesinleşmiştir. Kesin hesaplar bütçe tahminleri ile karşılaştırılarak tutarlarını ve neticeyi Meclise sunacaktır. Tıpkı devlet bütçesinde olduğu gibi. Bu arada Millî Gelir tahminlerinden şu sektörden şu kadar, şu sektörden şu kadar tahakkuk etmiş şu kadarı tahakkuk etmemiş diye bir de ayrıca kesin hesap raporu verecektir. Hangi esaslara dayanarak biz bunu yapacağız? İstatistiklerimizin ne kadar eksik olduğunu biliyoruz. Bu itibarla da millî gelir hesaplarımız çok kifayetsizdir. Biz bu üç maddenin anladığı şekilde hükümler ifade eden, Hükümet tarafından Meclise karşı bir taahhüt tazammun eden bir millî bütçe yapmaya kalkışsak bu, yanlış istatistikler üzerine hatalı tahminler kurmaktan ileri geçmiyecektir. Misallerini bilirsiniz, pek çoklarımızın aziz ölüleri nüfus ida-

resinde hâlâ kayıtlı bulunduğu derkârdır.

Biz iktisadi plânlamayı kabul ettik. Büyük bir adım attık. Başarıya ulaşmamız için pek büyük şeyler yapmamız lâzımgelecek. Önümüzdeki hükümetler hazırlıksız olarak bunları ele alacaklar. Bir de millî bütçeyi yükliyeceğiz, o zaman işin içinden çıkamazlar, bu yükün altından kalkamazlar. Ne zaman hazır olursa, o zaman bir kanun ile, millî bütçenin hangi esaslar dâhilinde yapılacağını, hangi yolların göz önünde tutulacağını belirten hükümler koyabiliriz. Böylece yeni bir gelenek teessüs etmiş olur. O zaman, üçüncü fıkranın ifade etmek istediği hususlar tahakkuk etmiş olur. Yoksa istifade etmek istenen kesinlikte taahhüdü tazammun eden bir millî bütçeye bizim bünyemiz mütehammil değildir. Bununla ilgili her hangi bir raporun Meclise gelmesi lüzumu gerekiyorsa buna dair hüküm koymak lâzımdır. Bu maddelerin içine böyle bir malî hüküm konduğu takdirde bütün maddeler tüm olarak tehlikeye girecektir.

BAŞKAN — Şefik İnan.

ŞEFİK İNAN — Muhterem arkadaşlar; Anayasa tasarısı bu maddesiyle yepyeni bâzı müesseseler getirmektedir. Bunlardan bir tanesi arkadaşlarımızın da ifade ettikleri gibi millî bütçedir. Filhakika modern ekonomi anlayışının bir ifadesidir, netice itibariyle ve çok faydalıdır. Şöyle ki, bütün bir memleketin bir senelik çalışmasının mahsulü olan hâsıla millî gelir olarak bir tarafta ifadesini bulacak onun karşısında da bu gelirin nerelere gideceği teferruatıyla gösterilecektir. Çok iyi bir vesika olacaktır. Çok faydalı olacaktır.

Ancak bunlar çok yeni mefhumlardır. Bilhassa İkinci Cihan Savaşından sonra gelişmiş mefhumlardır. Henüz daha resmî dokümanlar meyanına alınmamıştır. Meclislere arz edilen resmî vesikalar arasında yer almamıştır. Bütçenin izahı sadedinde umumi ekonomik politika-ya istikamet vermek arzusuyla vücuda getirilen vesikalar mahiyetindedir. Henüz hesaplar da tamamiyle gelişmemiş birtakım usüllere dayanmaktadır. Usüller yıldan yıla tekâmül etmektedir. Biz henüz bu işlerde, ancak millî gelir hesapları seviyesindeyiz. Onun da daha tam mânasiyle beceremiyoruz. Çünkü istatistik alanındaki durumumuz buna müsait değildir. Daha belki uzun müddet de maalesef böyle devam edecektir.

Arkadaşlar, bu bakımdan çok daha müşkül olan tarafı hesaplamayı bendeniz şimdi pek mümkün görmüyorum. Çok sayanı arzudur muhakkak. Fakat bugünkü imkânlar mızla böyle bir işin altından kalkamayız. Bir Anayasa maddesiyle de bunu derpiş edince hükümetler muhakkak bocalıyacaklar ve birtakım rakamları da muhakkak getireceklerdir. Fakat her halde tatminkâr olmaktan çok uzak olacaktır. Bir iki noktayı arz edeyim; meselâ millî bütçe olması için millî gelirin karşısında millî gider olacaktır. Memleketin meselâ yıl içinde gıda maddeleri sarfiyatı, içki sarfiyatı, tütün konusundaki sarfiyatı, yani bir aile bütçesi tasavvur edelim bunu memlekete teşmil edelim, bütün teferruatıyla bu rakamlanacak hem geçmişe ait, hem de gelecek yıl ne olacağı tahmin edilecek. Bunlar Anayasaya konmadan da yapılabilir kanaatindeyim. Bence bu bir tahmini gösterecektir. Anayasada buna dair bir hüküm koyup, kendimizi bağlamıyalım. Bunu bugün yapacak halde değiliz. Hesaplar her Hükümet tarafından yapılacak bir şeydir. Hükümeti böyle bir mecburiyet altında bırakmıyalım. Lütfetsinler, bundan vazgeçsinler, çünkü bu hükümetleri çok müşkül vaziyette bırakacaktır.

Zaman ile imkânlar tahassul edecektir. Ancak, yapılmakta olan bu Anayasaya konulmasını bendeniz de arkadaşlarım gibi, mahzurlu görüyorum. Hükümet bunu yapamayacaktır.

BAŞKAN — Buyurun Komisyon Sözcüsü,

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, çok değerli arkadaşlarımızın madde üzerindeki mütalâalarına arzı cevab etmek isteriz.

Sayın Müezzinoğlu arkadaşımız, bütçeden bahsedildiğini fakat muvakkat bütçeden bahsedilmediğini ifade buyurdular.

Sayın Melen arkadaşımız, buna bizim vereceğimiz cevabı verdiler.

Bu arada, bir yılı aşan bütçeler de söz konusu olabilir. Sonra, bir muvakkat bütçe yapmak imkânı varsa da biz bu hususta bir hüküm koymadık.

Yine ayrıca, Sayın Müezzinoğlu arkadaşımız, sadece bütçeyi yapmak mevzu bahis değil, uygulanması, denetlenmesi de lâzımdır dediler. Biz bu hükmü bütün bunları kapsar düşünceyle sevk ettik. Kâfi derecede vazih görünmü-

yorsa uygulanması ve denetlenmesi kelimeleri de ilâve edilebilir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin denetlenmesine muhtelif arkadaşlar temas ettiler. Bu Anayasa İktisadi Devlet Teşekküllerinin denetlenmesini gösteren bir hükmü ihtiva etmemektedir. İktisadi Devlet Teşekküllerinin denetimine dair hükümleri Anayasaya koymak bize fevkalâde müşkül göründü. Çünkü bu mesele halen dahi Türkiye'de bir etüt konusu olmaktadır. Her tarafta bu konu üzerinde hem etüt yapılmakta, hem de münakaşa edilmektedir. Sevk edilen hükümlerde, Meclisin murakabesini menedici bir şey yok. Bu tamamıyla teknik bir mesele, iktisadi ve malî hususlara taallük eden teknik hususları Anayasada göstermekte tereddüdettik.

Şimdi arkadaşlar, hakikaten, en faydalı murakabe şekli nasıl olacak? Burada bunu tesbit etmeyi mümkün görmedik.

Melen arkadaşımız, buradaki millî bütçenin mânası üzerinde durdular ve kendisi izah ettiler. Biz bu izahatla tamamıyla mutabakat halindeyiz.

Zamangil arkadaşımız da, ilgili konuya temas ettiler. Böyle bir raporda böyle bir tehlike yoktur.

Arkadaşlar, şu halde millî bütçenin nasıl yapılacağı kanunla gösterilir denmiştir. Bu bizim için hakikaten yeni bir mefhumdur. İmkânlar ne kadara elveriyorsa Hükümet o miktarda bir mükellefiyet yüklenebilirsin diyedir. Yoksa üç yapraklı kâğıdı getirerek, bunun için Hükümet, millî bütçe rakamlarını, raporlarını getirdim diyemesin. Bu, imkânlar çoğaldığı birtakım mükellefiyetler yüklensin mânasını taşır. Hakikaten Zamangil buna güzel temas ettiler. Yavaş yavaş esas mahiyetini alacaktır. Şimdi den Plânlama Dairesinin yaptığı bir millî bütçe mevuttur. Zamanla bu inkişaf edecektir. Eğer kanuna bağlamak lüzumundan fazla işleri zorlaştırırsa o zaman millî bütçenin kanuni mecburiyetini kaldırmakta bir beis görmeyiz.

Şefik İnan arkadaşımız, bu mefhumu ayrıca buraya koymaya lüzum yok, dediler. Anam, en iyi niyetle, bütçede umumi iktisadi durum hakkında ciddî malûmat vermek mümkündür. Millî bütçenin temelini getirmek Anayasaya böyle bir madde koymakta fayda gördük. Bunun bir zararı da olmayacaktır. Hiç olmazsa, bir hukuki mecburiyet dolayısıyla, yavaş yavaş da olsa,

denenmiş olur, hükümetler daha sahih bütçe getirmek için çalışırlar, bu bir âdet halini alır, diye düşündük.

Sanyorum ki, bu mülâhazalarımız içinde, millî bütçeden ne kastedildiği anlaşılmiş oldu.

Hazine birliği hakkındaki mütalâalar, çok yüksek değeri olan mütalâalardır. Bugün bir kısım arkadaşlarımız kendilerinin bu görüşüne katılacaklardır. Fakat Hazine tekniğine ve Devletin malî hayatının tekniğine taallûk eden bu meseleyi koymanın bir zaruret olduğuna kaani değiliz. Çünkü aksinin düşünülmesi de mümkündür. Binaenaleyh kendi buyurdıkları hususların her zaman için bir kanunla tahakkuku mümkündür. Anayasaya böyle bir hüküm koymanın mümkün olacağını zannetmiyorum. Her halde uzunboylu münakaşalardan sonra bu, kanunlarla halledilmesi lâzımgelen konulardandır zannediyorum.

Eyüboğlu'nun İktisadi Devlet Teşekkülleri mevzuundaki sözlerine karşı noktai nazarımızı arz etmiş bulunuyoruz.

Sayın Zamangil Anayasayla hükümetleri ağır bir mükellefiyet altına sokacağımız kanaatindeler zannediyorum. Açıklamalarımızla, Hükümete bir külfet yüklenmediği belirmiş oluyor. 127 nci maddeden de bahsettiler. Oradaki millî bütçe tahminlerini gösteren hesaplar bize de pek munis gelmedi. Belki bâzi formüller bulmanın imkânı vardır.

SAİT NACİ ERGİN — Millî bütçe tâbiri yerine, acaba sayın komisyon «millî bütçe tahminleri», «millî rapor» tâbirini kabul buyururlar mı? Efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Kabul ederiz, efendim.

BAŞKAN —Başka soru var mı? Yok. Yeterlik önergesi gelmiştir. Yalnız, son söz temsilcinindir. Buyurun, Nuri Kınık.

NURİ KINIK — Muhterem arkadaşlar, Yüksek Murakabe Heyetinin, murakabe yapabilmesi için Anayasa ile ilgili sebepleri iki kelime ile izah etmeme müsaadenizi rica ederim.

Arkadaşlar, bizde Devlet sermayesinin murakabesi, takarrür etmiş, bir şekle bağlanmıştır. 23 yıllık bir mâzisi vardır. Bu 23 yıllık mâzi içinde, çeşitli değişiklikler geçire geçire, en son Yüksek Murakabe Heyeti, Meclise, teşriî organa bağlanmak suretiyle yeni bir hüviyet almıştır.

Şimdi müsaadenizle, Meclis namına Yüksek Murakabe Heyetinin murakabe yapmasının sebebini ve hikmetini iki kelime içinde izah etmeye çalışacağım.

Yüksek Murakabe Heyeti, mevcut kanunların çeşitli yönlerden tatbikatını murakabe etmekle mükelleftir. Yani icra kuvvetini murakabe eder. Bu teşekkülü hükümete bağladığımız takdirde bu murakabeden elbette bir selâmet beklemek imkân dâhilinde olmaz. Suiniyet bir tarafa hüsnüniyetle bile vekillerin, hükümetlerin, İktisadi Devlet Teşekküllerine melhuz müdahalesinin önüne geçilemez bir durum hâsıl olacaktır. Bu itibarla bu murakabe ve bu murakabeden anladığımız neticeleri elde etmek için Yüksek Murakabe Heyetinin mutlaka Büyük Millet Meclisi namına murakabe yapması ve bu sebeple Murakabe Heyetine Anayasada yer verilmesi zarureti vardır.

BAŞKAN — Buyurun sayın komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ —

Muhterem arkadaşlar, sayın Nuri Kınık arkadaşımızın mütalâası şüphesiz büyük bir ağırlık taşımaktadır. Yalnız, zannediyorum ki, biz İktisadi Devlet Teşekküllerinin şu veya bu şekilde murakabe edilmesi hakkında katî bir karar verebilmek durumunda değiliz. Elbette ilerde buna bir hal sureti bulunacaktır.

Nitekim İktisadi Devlet Teşekküllerinin murakabesi bakımından bulunan hal suretlerini hususi kanunlarına bırakıyoruz. Bu hususta teklif edilecek fikirler birbirinden farklı olabilir. Umumi Murakabe Heyeti gibi halen bu mesele plânlama Dairesinde de incelenmekte ve Plânlama Dairesi mer'î kanunla çalışmaktadır.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin ne şekilde murakabe edileceği hakkındaki meselelerin, Anayasaya dercedilmesi, arkadaşlarımızın bu konudaki fikirlerine tamamiyle hürmet etmekte ve onlara taraftar olmakla beraber, bu konunun bir Anayasa konusu haline getirilmesi ve Anayasanın bu derece teferruatlı ve sıkı hükümler ihtiva etmesi uygun değildir, kanaatindeyiz. Filhakika meselâ Fransa'da Sayıştay gibi bir müessese 1946 da Anayasaya girdi. Kaldı ki doktrinde dahi ulema arasında nasıl bir murakabenin cereyan etmesi gerektiği münakaşalı bir meseledir. Binaenaleyh bunun Anayasa ile, uzun seneler için, bağlanmasının doğru olacağını düşünüyoruz.

BAŞKAN — Yeterlik önergesi var. Okuyorum.

Yüksek Başkanlığa

125 nci madde üzerinde kâfi müzakere cereyan etmiş ve madde hakkında müteahhas üyeler gerekli tenkid ve açıklamayı yapmış, durum bu suretle aydınlanmış olduğundan müzakerenin kifayetini arz ve teklif ederiz.

Ibrahim Saffet Omay Mehmet Göker
Zeki Baltacıoğlu

BAŞKAN — Yeterlik önergesini yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Madde hakkında teklifler vardır. Okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Maddedeki «kamu özel kişilerinin» ibaresinin «kamu tüzel kişilerinin» olarak düzeltilmesini arz ve teklif ederim.

Hızır Cengiz

Yüksek Başkanlığa

125 nci maddenin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sait Naci Ergin

«Kanun kalkınma plânlarıyla ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.»

Yüksek Başkanlığa

125 nci maddenin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Ziya Müezzinoğlu

Genel ve katma bütçelerle millî bütçenin hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesi kanunla gösterilir.

Bütçe Kanununa, ilgili olduğu yıl içinde uygulanacak malî hükümler dışında hiçbir hüküm konulmaz.

Yüksek Başkanlığa

İstatistik, bilgi ve teşkilât olarak imkânlarımız elverdiği zaman millî bütçeleri nasıl ve hangi ölçüde yapacağımızı gösterecek kanunları çıkarmak imkânı mahfuz olduğu göz önünde bulundurularak, ve sırf vakitsiz bir Anayasa taahhüdü altına girmememiz amacıyla,

125 nci maddeden «Millî bütçenin nasıl yapılacağı kanunla gösterilir» yolundaki hükmün

çıkartılmasını arz ve teklif ederim. Bu suretle 93 nci maddedeki, «millî bütçe tahminlerini gösteren rapor» kâfi bir işaret olarak kalmış olur.

Cahit Zamangil

Yüksek Başkanlığa

125 nci madde son fıkrasının aşağıdaki şekilde tashihini arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Son fıkra :

Genel ve katma bütçelerin yapılması, uygulanma ve denetlenme usulleri kanunla gösterilir.

Bütçe Kanununa malî hükümler dışında hiçbir hüküm konulmaz.

Yüksek Başkanlığa

125 nci maddeye aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Sait Naci Ergin

Muhittin Gürün

«Kamu iktisadi teşebbüslerinin hesap neticeleri kanunla düzenlenecek esaslara göre Devlet bütçesine aksettirilir.»

BAŞKAN — Söz Komisyonun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ —

Muhterem arkadaşlar, müzakerelerin ışığı altında ve önergeleri de karşılar ümidiyle bir değişiklik teklifi getirdik, şimdi onu okuyorum :

«Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Kanun, kalkınma plânları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.

Genel ve katma bütçelerin nasıl yapılacağı ve uygulanacağı kanunla gösterilir. Bütçe Kanununa bütçe, ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.»

SAİT NACİ ERGİN — Efendim, ben takrimi geri alıyorum.

(Biz de alıyoruz sesleri)

BAŞKAN — Efendim, bütün önergeler geri alınıyor mu? (Evet, evet sesleri) Şu halde, maddeyi son şekliyle okuyoruz, efendim.

«MADDE 125. — Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Kanun, kalkınma plânları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.

Genel ve katma bütçelerin nasıl yapılacağı ve uygulanacağı kanunla gösterilir. Bütçe Kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.»

BAŞKAN — Efendim, son şekliyle okunan 125 nci maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Şimdi, bundan evvelki oturumda komisyona gitmiş olan 123 ve 124 ncü maddeler son şekliyle gelmiş bulunuyor, bunları okutuyorum efendim.

b) Sıkıyönetim

MADDE 123. — Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle, Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamiyle de kaldırabilir. Bu kararlar, Meclislerin birleşik toplantısında alınır.

Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kaytlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

BAŞKAN — Efendim, son şekliyle okunan 123 ncü maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

124 ncü maddenin ilk ve son fıkrası aynen kalmakta bu iki fıkra arasına aşağıdaki fıkra eklenmektedir. Fıkraı aynen okuyoruz.

«Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.»

BAŞKAN — 124 ncü maddeyi bu ilâve fıkra ile birlikte oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde yeni şekliyle kabul edilmiştir.

125 nci maddeden sonra ayrıca müstakil bir madde eklenmesine dair bir önerge var, okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Aşağıdaki hükmün 125 nci maddeyi takiben yeni bir madde halinde tasarıya eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Sait Naci Ergin

Muhittin Gürün

«Kamu teşekküllerine ait para ve fonların bir elden idaresi esastır.

Bu esasın sağlanma şekil ve yollarıyla istisnaları kanunla düzenlenir.»

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

126 nci maddeye geçiyoruz.

II. Sayıştay

MADDE 126. — Sayıştay, genel ve katma bütçelerin uygulanmasını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemekle görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Buyurun Muhittin Gürün.

MUHİTTİN GÜRÜN — Efendim, gecenin bu geç saatinde, birkaç dakikanızı alacağım için, affınızı istirham edeceğim.

126 nci madde Savıstaydan bahsetmektedir. Ben de kısaca, bu madde hakkındaki görüşlerimi arz edeceğim.

Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin gelir ve giderlerini, Devlet mallarının idare ve muhafazasını murakabe eder. Bu vazifelerini Büyük Millet Meclisi adına yapar. Millî hâkimiyetin istimalinin bir safhası olan bu vazifeyi hiçbir parlamento ihmal edemez. Ancak teşriî meclisler bu vazifeleri bizzat yapamazlar. Zira bu bir teknik ve ihtisas işidir. Hemen her memleket bu konuda meclisler adına vazife gören birtakım teşkilât kurmuştur. Bu teşkilâtın işleme tarzı ve usulleri her memleketin kendi bünyesine göre değişiklikler gösterir. Batı - Avrupa memleketlerinde bu konuda kabul edilen usul, yargı yoluyla denetlemedir. Memleketimizde de, aşağı - yukarı Sayıştayın kuruluşundan bu yana, yani 100 sene dir, bu usul, yargı yoluyla denetleme usulü, teessüs etmiş benimsenmiştir.

Ancak, bu şekilde bir murakabenin, denetlemenin müessir olabilmesi için, vazife görecekteş-

kilâtin teminata bağlanması lâzımgeleceği şüphesizdir.

Bu noktalardan 126 nci maddeyi tetkik edersek kifayetsiz olduğunu görürüz. Bu madde iki kısımdan ibarettir.

1. Sayıştayın vazifesini tâyin ediyor;
2. Teşkilâtın kuruluşunu ve bu arada çalışanların durumunu tesbit ediyor.

Şimdi vazife bakımından olan kısmı eksiktir. 126 nci madde Sayıştaya vazife olarak genel ve katma bütçelerinin uygulanmasını, denetleme vazifesini vermiştir. Halbuki hali hazır mevzuata göre Sayıştay yalnız bunları değil, Devlet mallarının murakabesini, mahalli idarelerin maliyetlerinin murakabesini, mütedavil sermayelerin murakabesini yapmaktadır. Bu madde bu şekilde kalırsa, bugün yapmakta olduğu vazifelerin birçoğu açıkta kalacaktır. Bu üzerinde düşünülecek bir noktadır.

Sonra, bu müessesenin teminatı kâfi derecede sağlam esaslara bağlanmamıştır. Bu konuda 126 nci maddenin son fıkrasında, «Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.» deniyor. Yani bütün bu hususlar kanuna bırakılıyor.

Halbuki Sayıştay da bir yargı müessesesidir. Vazifesinin % 70 - 80 inin yargı yolu ile yürütmektedir. Bu itibarla tasarıda yargı teminatının yer alması icabederdi. Bu bakımdan Sayıştay müessesesinin durumunun, eski Anayasada olduğu gibi, Umuru Maliye yani bugünkü deyimi ile iktisadi ve mali hükümler başlıklı kısımda bir madde halinde tesbiti bugün gördüğü vazife ile uygun düşmemektedir. Bu müessesenin de yargı organları kısmında yer alması iktiza ederdi.

Diğer taraftan, yargı yoluyla vazife gören bu müessesenin mensuplarına da, bugün yargı görevinde bulunanlara tanınan hakların tatbik edilmesi ve bu müessesenin mensuplarının tâyinlerinde ve onlarla ilgili muamelelerde de tesirden muhakkak âzade kalınacak bir yolun Anayasada teminata bağlanması gerekirdi.

Bu itibarla, bu tasarının eksikliklerini hulaşa etmek gerekirse, şöylece arz edebilirim :

1. Bu müessese, bir yargı müessesesidir. Bu vasfiyle yargı müesseseleri arasında yer verilmesi icabeder.

2. Vazifesinin şümul sahasının hiç değilse bugünkü çerçevede tesbiti lâzımdır.

3. Tâyin usulü ve teminatı diğer yargı müesseselerinde olduğu gibi Anayasada yer almalı ve hâkim teminatı Sayıştay üyelerine de tanınmalıdır.

4. Kendi vazifeleriyle ilgili kanun tekliflerini ve bütçelerini kendisi yapabilmelidir.

Hep biliyorsunuz ki, Sayıştay iera kuvvetine dâhil değildir. Bu itibarla Sayıştayla ilgili kanun tekliflerini hükümetler yapamaz. Bu takdirde bu gibi teklifler için ya mebuslardan bir ikisini bulup kabul ettirilmesi, yahut Meclis Riyaset Divanından birkaç kişi bulup isteklerini kabul ettirmesi lâzımgelmekte, ancak, ondan sonra sesini Meclise duyurmaya muvaffak olmaktadır. Bu tatbikatta birçok zorluklar doğurmakta ve çoğu zaman sesini Meclise duyurmaktan mahrum kalmaktadır.

Bu itibarla, bu salâhiyet Sayıştaya verilmelidir.

5. Nihayet, ilâmlarının kesin olduğu belirtilmelidir. Bu mevzuda hazırladığımız önergeleri takdim ediyorum. Kabulünü rica ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Başka söz isteyen yok.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Komisyon olarak maddeyi geri alıyruz, efendim.

BAŞKAN — Komisyonun isteği üzerine, 126 nci maddenin komisyona geriverilmesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Önergelerle birlikte madde komisyona verilmiştir.

Efendim, 126 nci maddeden sonra, 127 nci madde olarak yeni bir maddenin eklenmesi 50 imzalı bir önerge ile teklif edilmektedir. Bu önergeyi okuyoruz :

Yüksek Başkanlığa

1. 3460 sayılı Kanunla kurulan ve sermayesinin en az yarısı devlete ait bulunan İktisadi Devlet Teşekküllerinin murakabesiyle vazifeli Yüksek Murakabe Heyetinin 23 sayılı Kanunla teşriî organ başkanlığına bağlanması suretiyle teşriî organ adına daha müessir bir murakabenin sağlanmış bulunması,

2. 158 sayılı Temsilciler Meclisi Seçimi Kanununun 17 nci maddesinde Yüksek Murakabe Heyetinin yargı organı olarak kabul edilmiş bulunması,

3. Anayasa tasarısının 126 nci maddesinde Sayıştayın Büyük Millet Meclisi adına denetleme ve vazife yapacağı ve bu müessesenin kuruluşu, işleyişi ve mensuplarının teminatı hakkında hüküm konulmak suretiyle teşekkülün bir Anayasa müessesesi olduğu tesbit ve kabul edildiği halde devlet mallarının bir diğer kısmı üzerinde, neticeleri aynı olmakla beraber, ayrı vasıfta bir murakabe organı olan Yüksek Murakabe Heyetine tasarıda yer verilmemiş olmasının bir eksiklik teşkil ettiğinin aşikâr bulunması,

Göz önüne alınarak böyle mühim bir fonksiyonu bulunan Yüksek Murakabe Heyetinin de Anayasada yer alması ve Sayıştayın görev ve yetkilerini belirten 126 nci maddeden sonra aşağıdaki madde metninin kanuna ilâvesi arz ve teklif olunur.

MADDE — Sermayesinin en az yarısı devlete aidolan iktisadi teşebbüsler Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Yüksek Murakabe Heyeti tarafından denetlenir.

Yüksek Murakabe Heyetinin kuruluşu, işleyişi ve denetim usulleri mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Vedat Dicleli	Vefik Pirineçioğlu
Vedat Arıkan	Daniş Yurdakul
Abdullah İpşiroğlu	Suphi Batur
H. Sezai Erkut	Âdil Toközlü
Suphi Doğukan	Sadettin Tokbey
Kâmil Başaran	Alev Coşkun
C. Sait Barlas	Selâmi Savaş
Kasım Gülek	Ferhan Arkan
Ahmet Şener	Mustafa Sirmen
Şevket Adalan	Enver Kök
Daniş Koper	Y. Ziya Yücebilgin
Reşat Tardu	Turgut Göle
Muhittin Gürün	Şahap Kitapeçi
İhsan Ögat	Nuri Kınık
Necip San	Bedri Karâfakioğlu
C. Raşit Eyüboğlu	Feridun Üstün
Ö. Sami Coşar	Babür Ardağan
Ahmet Köroğlu	Rifat Çini
İsmail İnan	Şefik İnan
Bedî Feyzioğlu	Yusuf Egeli

Oktay Ekşi	Hamdi Orhon
Fethi Elgün	Emin Soysal
Ethem Serin	İhan Esen
Kadirean Kaflı	Bahri Çolakoğlu
Feyyaz Köksal	

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, İktisadi Devlet Teşekküllerinin murakabesinin ne gibi yollardan yapılması lâzımgeldiği hususunda, D. Plânlama Dairesi İngiltere'den bir uzman getirtmiştir. Halen yapılan çalışmalarla bugünkü sistemin kalıp kalıma-acağı, hattâ, Yüksek Murakabenin bugünkü şekliyle muhafazasının doğru olup olmayacağı münakaşa halindedir.

Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Vasfi Gerger.

VASFİ GERGER — Efendim, şunu soracağım; bu önerge kabul edilirse ne olacak?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ (Devamla) — Efendim, bu önerge kabul edilince donmuş bir durum olacak ve mesele iktisadilikten çıkacak, hukuka girecek. Halbuki, mesele bir iktisat meselesidir. Türkiye için bu mesele iktisattan çıkıp hukuka girecektir. Halbuki mesele iktisadidir.

BAŞKAN — Ferid Melen.

FERİD MELEN — Muhterem arkadaşlar; İktisadi Devlet Teşekküllerinin murakabesinin yetersiz olduğu muhakkaktır. Yüksek Meclisinin ve bundan sonraki meclislerin bu müesseseleri müessir bir murakabeye tâbi tutmak için icabeden tedbirleri alacağına kaanüm. Bendeniz bu konuda komisyonun görüşüne iştirak ediyorum. Çünkü bunları Devlet emvali gibi, ve onun tâbi olduğu usullerle murakabe etmenin imkânı yoktur. Bunların hususiyetleri nazarı itibara alınarak, ayrı bir murakabe usulüne tâbi tutulmaları lâzımdır. Divan murakabesine tâbi tutmak veyahut da muamelelerinin malî kısmını, divan murakabesine tâbi tutmak, teknik murakabeyi başka bir heyete bağlamak akla gelir. Bunların umumi murakabelerinin Meclis tarafından yapılması düşünülebilir. Bu cihetlerin burada karara bağlanması doğru değildir. Bir yanlışlık olabilir.

Onun için, komisyonun teklif ettiği gibi, bu madde kalmalı. Buraya, bu meselenin ihmal edilmediği, göz önünde tutulduğunu tesbit ede-

cek bir hüküm ilâve edilmesi kâfidir. İktisadi bakımdan murakabelerinin nasıl olacağı kanunla tesbit edilecektir. Bugün için bu kâfidir.

İktisadi Devlet Teşekkülleri 3460 sayılı Kanunla Yüksek Murakabe Heyetine bağlıdır. Yüksek Murakabe Heyetinin murakabesine tâbi olmıyan İktisadi Devlet Teşebbüsleri de mevcuttur. Deniz Bank gibi, Emlâk Bankası gibi, İller Bankası gibi ayrı murakabe sistemine tâbi müesseseler içinde burada katî bir esas tesbit edilmesini isteyen bir düşünceyi bendeniz doğru bulmuyorum. Bunu ileride ele alacak bir kanun konusu halinde bırakalım.

BASKAN — Söz Komisyonun efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Mumterem arkadaşlar, iktisadi murakabenin de unutulmadığı ciddi şekilde kanun vâzına hatırlatılmak istenmiştir. Komisyon, Ferid Melen arkadaşımızdan da ilham alarak, kendilerine katılarak, İktisadi Devlet Teşekküllerinin ve Devletin katıldığı iktisadi teşebbüslerin denetleme usulü kanunda gösterilir şeklinde bir maddeyi teklif etmektedir.

CEMAL REŞİT EYÜBOĞLU — Şahsım adına teklifi geri alıyorum. Yalnız geride 49 arkadaş var.

CAHİT ZAMANGİL — Komisyona uyuyorum.

BASKAN — Başka söz isteyen yok. Önergevi yüksek oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... (Anlaşılmadı sesleri)

(Takrir geri alındı sesleri.)

BASKAN — Efendim, bütün imza sahipleri

istemedikçe geriverilmez. Bu önergeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

Komisyonun bir teklifi var mı?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — 125 nci maddenin son fıkrasına ek olarak bir hususun ilâvesini istiyeccektik.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Usul hakkında söz istiyorum.

BASKAN — Buyurun Sayın Kümbetlioğlu.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Efendim, bir ay evvel, tanzim edilecek bir madde üstünde düşünmüşüz, konuşmuşuz. Şimdi de bu, burada müzakere ediliyor; aleyhinde değiştirge önergeleri veriliyor. Komisyonumuz kendisinin müdafaa ettiği maddeyi tekrar değiştiriyor. Bizze yeni bir madde getiriyor. Onu da müzakere ve kabul ediyoruz. Bir isteği varsa bunu daha evvel niye düşünmedi? Biz şimdi yeniden, yeni teklifler için kabul edilen madde üzerinde oy vermeye davet edileceğiz. Bu, usullere, esasa aykırıdır. Bu durum; komisyonun getirdiği tasarının sağlam temellere dayandığı kanaatinin sağlam olmadığı hissini bana telkin ettiği için üzüntülerimi arz ediyorum efendim.

BASKAN — Başkanlık Divanı komisyonun getirdiği yeni maddeyi Meclise arz etmiş, Meclisinizce de uygun bulunarak kabul olunmuştur. Binaenaleyh yeniden oylarınıza sunulacak bir husus yoktur.

Yarın saat 9.30 da toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 23.15

4. — SUNUKLAR VE TELGRAFLAR

a) İşçiye grev hakkı tanıyan hükümün Anayasaya konulması dolayısıyla, İstanbul Tekstil ve Örmeye Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı V. Hakkı Özbalm teşekkür telgrafı.

b) İşçiye grev ve kolektif mukavele haklarının tanınması dolayısıyla, Mensucat ve Çırcır İşçileri Sendikası Başkanı Hasan Özgüneş'in telgrafı.